

БИБЛИОТЕКА
Академии общественных наук
при ЦК ВЛКСМ
Журнальный фонд
№ .....

Fr. R. Kreutzwald Muu.
Eesti NSV Riiklik
Raamatukogu

SR. 9704

**SOJAAS-
JANDUSE
AJAKIRI
NR. 13-14
4. APR. 1931**

S O D D U R

BLUTTEIN

Tallinna Linna Gaasivabrik

Gaasiga küttes maksab:

lõuna valmistamine 4-5 inim. 5-6 snt.	
1 liitri vee keetmine.	0,6 "
1 vanni vee soojendamine.	20 "
1 soojavee duš.	1 "
praeahju küte 1 tunni jooksul	3 "

Tarvitage gaasi:

- köögis kütmiseks, küpsetamiseks, praadimiseks, soojavee valmistamiseks.
- vannitubades gaasivanniahjude kütteks.
- ajutiselt tarvitatavate ruumide kütteks.
- eesruumide ja väliseks valgustuseks.

Kodumajapidamist ratsionaliseerite Teie vaid gaasi kütteinena tarvitusele võtmisega, sest **gaas** on 4-7 korda odavam muist kütteinest, võimaldab eeskujulikku puhtust, äärmuseni hõlbustab keetmist, küpsetamist, soojendamist.

Igasuguseid seletusi ja nõuandeid gaasi-küsimuste kohta saab gaasivabrikust.

TALLINNA LINNA GAASIVABRIK

müüb suurel ja väikesel hulgal kõrgeväärtuslikku

gaasitõrva.

Tõrv on saadud parimast Inglis kivisöest horisontaal-retortides. On väga kohane katuste tõrvamiseks ja ületab oma omadustega parimad import kivisöe tõrvad. Gaasitõrval on suur kattevõime, kuivab katusel ruttu, ei jookse maha ei riku pappi, on vastupidav ilmastikule, annab katusele musta läikiva sileda pinna. Tõrv on hinnalt odav ja temale ei ole juure segatud alaväärtuslikku tõrva. Tallinna gaasivabriku tõrvaga kaetud katused 20 aasta seismise järele on kõige paremas korras.

Kingitus suitsetajaile!

Bühadeks

ilmusid eriti maitsvast segust valmistatud uued paberossid

MILAANO 25 tükki senti

Headuse poolest vastavad täiesti kõrgemale sordile.

SÕJAASJANDUSE AJAKIRI

SÕDUR

№ 13/14

Laupäeval, 4. aprillil 1931.

XIII aastakäik.

TAANI DESARMEERIMINE.

Taani teine esinduskoda, kus sotsiaal-demokraatide ja radikaalide häälte enamus, võttis 11. märtsil 3. lugemisel vastu Stauning'i kabineti poolt esitatud desarmeerimiskava. Nagu teada, see viimane kujutab enesest isoleeritud sammu; ta pole kuidagi seotud rahvusvaheliste püüetega relvastuste vähendamise poole, milliste tulemusena astub peatselt kokku esimene rahvusvaheline desarmeerimiskonverents. Seepärast on täiesti loomulik, et välisriikide ajakirjandus on tõstnud üles küsimuse, kas Taani isoleeritud desarmeerimine on kooskõlas kaasaegse rahvusvahelise koostöö huvidega ja seda elu normeerida püüdü. Rahvasteliidu põhikirjaga. Iseäranis elavalt käsitati seda küsimust Rootsis. „Taani desarmeerimine“, kirjutas mullu Rootsi liberaalne leht „Stockholms Tidningen“, „on sündmus, mis puudutab ülimal määral meid, kõiki Põhjamaid ning isegi kogu Euroopat, sest ta tähendab rahuarmastaja ja demokraatliku riigi väljalangemist sellest solidaarsuse ahelast, mis peaks ühendama just niisugusi riike.“ Need read kirjutati pärast Kopenhagenis mullu jaanuaris peetud kõnelusi, milliste kestes Rootsi saadik oma valitsuse ülesandel püüdis Taani välisministrit veenda Põhjamaade solidaarse välispoliitika vajaduses. Nagu võib järeldada Taani ja Rootsi sotsiaaldemokraatlikust ajakirjandusest, pani Taani valitsus seda Rootsi sammu pahaks, asudes seisukohale, et desarmeerimine on Taani sisemine asi. Rootsi sotsiaaldemokraatide ja vabameelsete käes kujunes see Rootsi demarche tollaegse adm. Lindmani ja Tryggeri vanameelse vähe-
musvalitsuse poismööriks ja kiirustas selle asendamist praeguse kabinetiga. Nii näeme, et Taani desarmeerimiskavatsusel on ennegi juba olnud suur, olgugi kaudne mõju rahvusvahelisele poliitikale. Seda mõju tuleb osalt panna Taani geo-

poliitilise seisukoha arvele. Domineerides juurepääsude üle Balti merre, Taani võib oma seisukohtade valikuga rahvusvaheliste kriiside ajal mõjutada sõjalist olukorda Balti merel, eriti nüüd, kus sõdade puhkemisel tuleb käsitusele rahvusvaheline sanktsiooniõigus.

Ekspertide arvamiseks olgu öeldud, et desarmeerimiseelnõu läbimine folkstingis ei kindlusta veel ta jõusseastumist, kuna praegusel Taani valitsusel puudub tarvilik enamus Taani esimeses kojas. Nii et elnõu arutamisel välisajakirjanduses on praegu peamiselt teoreetiline iseloom. Muidugi ei varja see asjaolu küsimuse suurt praktilist tähtsust.

Milline on Taani valitsuse seisukoha teoreetiline alus?

Stauning'i kabinett on arvamisel, et Taani ei või oma peale võtta mingisuguseid sõjalisi kohustusi, kuigi need oleksid seotud ainuüksi rahu alalhoiuga Rahvasteliidu kaudu. Taani olevat liig nõrk selleks, et tulevastes sõdades, mis olevat mõeldavad ükski suurriikide vahel, üldse mingisugust osa etendada. Ta isegi ei suudaks end küllalt mõjukalt kaitsta. Selline seisukord nõudvat, et Taani hoiaks end eemal igasugusest hädaohust sattuda sõdijate riikide hulka. Mida väiksem tema kaitsejõud, seda vähem võimalust on Taanil astuda sõtta näit. Rahvasteliidu sanktsioonide teostamisel põhikirja riikunud riigi vastu. Kui Taani sugugi ei saa Rahvasteliidule abiiks olla rahvusvahelise korra alalhoidmisel, on temal kergem jääda kriiside puhkemisel erapooletuks. Muidugi käib sellega kaasas riisiko, et mõni sõdija pool kasutab Taani kaitsetust ja okupeerib riigi maa-ala Balti mere sisepääsu kontrollimiseks, et takistada kas Rahvasteliidu või vastaspoole merijõudude läbipääsu väinadest. Niisuguse võimaluse vastu poleks ka relvastatud Taani midagi saanud parata. Desarmeerimis-

eelnõu kaitsjate lootus näib olevat, et Taani desarmeerimisega vähenevad välise kallaletungi motiivid. Ükski riik ei peaks tarvilikuks Taani, kui sõjalise teguri hävitamist, kui selle eest on hoolitsenud Taani rahvas ise. Et desarmeerimiseelnõu teeb Taani igasuguse välise kallaletungi vastu kaitsetuks, selles pole mingit kahtlust. Taani tulevane kaitsejõud võib hädakorral ainult kindlustada piiri irregulaarsete salkade sissetungi vastu. Politseijõud merel on küllaldane ainult salakaubitsemise ärahoiuks.

Ka kõige kaugemale ulatavam desarmeerimine ei võta Taanilt ta sõjapolitilist tähtsust. Selle eest on kannud hoolt geograafia. Kui Själlandi ja Fyeni valitseja Taani kontrollib Balti mere sissepääsu teid. Taani välisminister Munch hiljuti seletas, et Taani pole kellegi „Baltimere väravavaht“, ei soovi seda olla ega võigi takistada ükskõik kelle läbisõitu oma väinadest. See seisukoht on küll kooskõlas kaasaegse rahvusvahelise õigusega, aga ta pole alati leidnud täitmist Taani enda poolt. Krimmi sõja ajal hoidis Taani väinad lahti ega takistanud liitriikide laevastiku ilmumist Vene ranna blokeerimiseks. Maailmasõjas Taani Saksa survele mineeris Suure Belt'i ja Oresundi, kuigi see polnud kooskõlas Taani oma deklaratsiooniga 1912. aastast ja Rootsi seisukohaga, kes korduvalt lükkas tagasi Saksa nõudmised Flint'i kaanali mineerimise asjus. Taani seisukoht väinade küsimuses on olnud opportunistlik ja kaugeltki mitte nii kindel kui Rootsi oma, kes on alati pooldanud vaadet, et kahte vaba merd ühendava rahvusvahelise laevatee sulgemine on lubamatu. Baltimereäärsete riikide seisukohalt on Taani meele muutus tervitatav, sest kuulutades väinad vabaks, Taani kergendab rahvusvahelise sanktsioon-laevastiku ilmumist Baltimere rahvusvaheliste kriiside puhuks. Kuid samal ajal Taani täielik desarmeerimine paneb kahtlema, kas sellel meele muutusel on suur tegelik väärtus, sest avatlus kriisi puhul opportunistlikult teotseda ning alistuda survele oleks Taanil pärast desarmeerimist veel suurem kui Maailmasõja ajal. Tugevamaks Balti mere vabaduse kindlustuseks jääb ikkagi uus rahvusvaheline õigus, näit. Lausanne'i merikitsuste konventsiooni põhimõtted ja Versailles'i rahulepingu määrus Kiel'i kaanali demilitariseerimise kohta.

Taani desarmeerimise vastased armastavad toonitada, et Taanil puudub

vastutustunne oma kaaslaste suhtes Rahvasteliidus. See vaade võib osalt põhjendatud olla. Taani sammule ei saa keegi järgneda ja Kanti eetika kategoorilist imperatiivi — tee nii, et sinu moraal võiks kujuneda üldmaksvaks normiks — Taani muidugi mõista ei harrasta. Aga Taani seisukohas on kasulik näha veel midagi muud — kartust, et kohustused Rahvasteliidu vastu võivad riiki kista konflikti palju hõlpsamini, kui traditsioonilise erapooletuse harrastamine. Taani püüab tagasi erapooletuse juure. Ja et selleks pole juriidilisi võimalusi ilma kaasaegse rahvusvahelise õiguse muutmata, püüab Taani saavutada tegelikku lahendust. Ta desarmeerub, et vabaneda kohustustest rahvusvaheliste sanktsioonide teostamise suhtes.

Püüe kooskõlastada traditsioonilist erapooletust Rahvasteliidu põhikirja kohustustega mingi tegeliku kompromissi alusel on omane teistele riikidele, eriti neile väikeriikidele, kes asuvad suurriikide lähemas naabruses. Nähtavasti vastab see püüe praeguse aja tegelikule vajadusele ega või temast kergelt mööduda. Neist riikidest on ükski Šveitsi suutnud oma positsiooni selgitada enne oma astumist Rahvasteliitu. Siis kindlustasid Šveitsi erapooletust ja puutumatus 1815. aasta leping ja Versailles'i rahulepingu art. 435, milline tunnustas, et Šveitsi erapooletus on rahvusvahelise rahu huvides teostatud kokkulepe. Veebruaris 1920 Šveitsi liidunõunik Ador esines Rahvasteliidu nõukogu ees deklaratsiooniga, tähendades, et Šveitsi rahvas soovib oma riiki ka edaspidi erapooletuna näha ja võtab kõik mured Šveitsi maa-ala puutumatus suhtes ainuüksi oma peale. Seega Šveitsi ei luba võõraste vägede (järelkult ka mitte Rahvasteliidu sanktsioonvägede) läbimarssimist oma maaalast ega maa-ala kindlustamist võõraste poolt. Seevastu ta ühineb Rahvasteliiduga kõikide majanduslike surveabinõude teostamises rahurikkude riigi vastu.

Teistest Euroopa riikidest, kes on harjunud ajama erapooletuse poliitikat suurriikide vaheliste tülide puhul, on Belgia ja ta tugevate naabrite suhtes korraldatud Locarno lepinguga. Ta nõrgem naaber Hollandi ei kuulu viimase sõlmijate hulka ja on iseseisvalt püüdnud selgitada oma kohustusi sõjalise konflikti puhkemisel. 5. märtsil s. a. saatis välisminister Beelaerts van Blokland Hollandi esime-

sele kojale kirjaliku seletuse selles asjas. Hollandi valitsus toonitab, et Hollandi, kui Rahvasteliidu liige, ei või end kuulutada erapooletuks kõigil neil juhustel, kus see 1914. aastal veel oli võimalik. Ta peab siiski tähendama, et nüüdki veel on mõeldavad niisugused juhud, kus Hollandi erapooletus on juriidiliselt põhjendatud ja ka tegelikult teostatav. Sõja puhkemisel peab asuma seisukohale, et sõjast osavõtjail riigel on õigus läbimarssimiseks Hollandi maa-alast ükski neil tingimusi, millised on Rahvasteliidu põhikirjas ettenähtud. Teistel juhustel on Hollandil täielik tegevusvabadus. Sunduslik osavõtt majanduslikust blokaadist piirdub samuti nende juhustega, millised on Rahvasteliidu põhikirjas ettenähtud. Mis puutub Hollandi sõjajõudude ülesannetesse, siis asub Hollandi valitsus seisukohal, et nende olemasolu ei sunni riiki tegelikult osavõtuks sõjategevusest Rahvasteliidu põhikirja alusel. Nende ülesandeks on ärahoida konflikti laienemist ja Hollandi maaala sattumist sõjapiirkonda. Sõjajõudude niisuguse kasutamiseviisiga Hollandi aitab kaasa õigusliku korra alalhoiule, ilma milleta Rahvasteliidu idee peab osutama läbiviimatuks.

Vastandiks Šveitsile ja Hollandile, Rootsile pole veel annud ametlikku tõlgitust neile kohustustele, milliseid temale asetab Rahvasteliidu põhikiri. Need kohustused on praegu uurimisel 24. okt. 1930. a. kuningliku käsikirjaga määratud komisjonis. On huvitav tähendada, et selle organi sõjaliseks sekretäriks on major Helge V. Jung, kes mullu juunis ilmunud kõmulise raamatu „Antingen — Eller“ („Kas — Või“) peatoimetajana oli püüdnud defineerida Rootsi kaitsepolitikat kooskõlas sanktsioonikohustustega. Tema raamatu problemaatikaks on Rootsi välispolitika põhiprobleem:

Kas Rootsi, truuduses Rahvasteliidu põhimõtete vastu, püüab alalhoida praegust seisukorda Baltimere äärses piirkonnas, mis temale nii kasulik,

Või, vastolus Rahvasteliidu määrustega, hoiab maa erapooletust ja teeb seda isegi siis, kui seisukord idas ähvardab muutuda Rootsile kardetavas suunas?

Nimetatud raamat sai Rootsi avalikuses hindava vastuvõtu osaliseks, kuigi ei puudunud ka opositsioon nii sotsiaal-

mokraatlikes, kui vabameelseis ringes. Head vastuvõttu tuleb pidada iseloomustavaks eriti veel sellepärast, et raamatu autorid pooldavad Rootsi sanktsiooniväe osavõttu Karjala maakitsusel Soome kaitsmisest võimaliku kallale tungi vastu idast. See ettepanek näitab, et Rootsi osavõtt Rahvasteliidus avaliku arvamise kaaluva osa seisukohalt võib mõjutada Rootsi ärapööramist ta senisest absoluutse erapooletuse politikast.

Üheski neist kolmest riigest traditsioonilise erapooletus- ja rahupolitikaga pole Rahvasteliidu põhikirjas ettenähtud kohustuste suhtes asunud Taani seisukohale. Ei Šveitsi, Hollandi ega Rootsi ei näi pooldavat vabastamist sanktsioonikohustustist täieliku desarmeerimise abil. Tõsi, Šveitsil pole sõjalisi kohustusi Rahvasteliidu vastu tavalises ulatuses, aga temal on kohustus enesekaitseks ja on teada, et vastandiks Taanile, Šveitsi rahvas seda kohustust võtab väga tõsiselt. Taani poolt leitud julgeoleku lahendus pole eeskujuks teistele eksponeeritud väikeriikidele ega sobi Hollandi välisministri seletusele õigusliku korra alalhoiu vajadusest. Rahvusvahelise rahu süsteemi Taani desarmeerimine ei kindlusta, sest ta õõnestab solidaarsuse aluseid, millistele see süsteem on rajatud. See ei takista meid kuidagi mõista tunnustamast inimlikku idealismi, ehk, nagu mõnel pool on tähendatud, „kultuuroptimismi“, mis praegust Taani valitsust nii kindlalt juhib 1924. aastast saadik rajatud teel. Võime ainult kahetseda, et Taani peaministril Stauningil oli õigus, kui ta tähendas 1930. a. Rahvasteliidu täiskogus, et kõik riigid pole nii õnnelikus seisukorras kui Taani. On riike, kelle julgeolek oleneb ainuüksi nende kaitsevõimest. Taani eeskuju jälgimine oleks niisugustele riikidele otsekohene lõpp ja hävinemine. Niisugused riigid on otse sunnitud täitma rahvusvahelise solidaarsuse nõudeid, kuigi need toovad kaasa raskeid kohustusi. Kui need kohustused ületavad rahva kandejõudu, siis ei päästa mitte isoleeritud katset koorma mahaviskamiseks, vaid rahvusvahelise õiguse solidaarne arendamine kõikide riikide osavõtul, kelle olukord nõuab rahvusvaheliste sanktsioonikohustuste selgitamist.

G. M.

Sisemäärustiku muudatusi.

Vabariigi valitsuselt 17. aug. 1927. a. kinnitatud „Sisemäärustik“ on meie esimene katse luua omapäraseid vorme ja norme meie kaitseväe sisemise elu korraldamise alal. Kuni tolle ajani olime ajanud läbi sellega, mis tulnud võõrsilt, teda kohaldades oma oludele. Vaatamata sellele, et „Sisemäärustik“ ilmus võrdlemisi hilja, — alles rahuaja 7. aastal — sündis ta koostamine, redigeerimine ja väljaandmine siiski tulise kiirusega. Selle põhjuseks on asjaolu, et tegelikult uue, omapärase „Sisemäärustiku“ koostamise eeltöödele asuti alles 1926. a. alul. Küsimuse läbitöötamiseks moodustati komisjon, mille koosseisu kuulusid vanemad rivijuhid jalaväest ja suurtükiväest. Komisjoni töid juhtis endine VI osakonna ülem kolonel Limebrg. On veel väga värskelt meeles see õhkkond, milles komisjon asus tööle ning seda tööd tegi. Komisjoni liikmed olid kõik läbi ja läbi rivimehed, omal alal üks kõvem kui teine. Kõik olid veendumusel, et uus, omapärane „Sisemäärustik“ kaitseväele on äärmiselt tarvilik, ta loomine pidi seega sündima nii kiiresti kui vähegi võimalik. Töö kiirustamiseks see jaotati ära komisjoni liikmete vahel. Igaüks sai oma osa väljatöötamiseks. Kui midagi oli juba kirjutatud, siis sellele järgnesid üldised läbiharutamised komisjonis, keeleline silumine ja redigeerimine. Nii arenes töö. Head t a h t m i s t kirjutada oli ju kõigil palju. Kuid k o g e m u s e d niisuguseks tööks olid siiski — minimaalsed. See ei võinud jätta mõjutamata töö iseloomu. Üldine meeoleolu ja püüe oli, et uus määrustik oleks v o i m a l i k u l t k ö v a. Kõvad normid ja nõuded kõigil aladel. See pidi tooma „korra“ majja. Komisjonilt koostatud määrustiku kava vaadati läbi ja täiendati Sõjanõukogus, kus selleks moodustati erikomisjon diviisiülemaest.

Seega meie kaitseväe esimene „põhiseadus“ on läbi ja läbi rivijuhtide töö. Poolteist aastat, mis kulus ta koostamisele ja väljaandmisele, tundub võrdlemisi pikana kõrvalt vaatajale. Kuid kes ise niisuguse töö juures on olnud, teab, et see a e g o n v ä g a l ü h i k e põhjalikuks, viimistletud tööks. Kuid määrustik oli kiiresti tarvilik. Teda võisid kõige rutemini koostada need, kes ise pikemat aega tegelikult korraldanud kaitseväe sisemist elu. Seega antud olukorras oli siiski valitud kõige otstarbekohasem la-

hendus, selles teadmises, et ega esimene määrustiku redaktsioon nii kui nii ideaalne olla ei saa — tulevikus tuleb kindlasti asuda ta täiendamisele ja parandamisele.

Nende parandustega ja muutmistega on nüüd algust tehtud. Ettevalmistustööd selleks VI osakonnas algasid juba möödunud aastal sellega, et väeosadest kokku koguti nende ettepanekud ja soovid sisemäärustiku muutmise kohta. Selgus, et neid soove oli rohkesti. Niivõrra rohkesti, et oleks pidanud asuma määrustiku põhjalikumale ümbertöötamisele.

Millest on peamiselt tingitud see nähe, et juba kolme aasta vältusel määrustik vajab põhjalikumalt uuendamist? Kas on meie kaitseväe sisemine elu selle aja jooksul niivõrra muutunud? Ei seda mitte. Arvan selle nähte põhjuse peituvat suurelt jaolt järgmises:

Määrustiku koostamisel autorite püüdeks oli, et ta tuleks „võimalikult kõva“. Kindlad, täpsad, valjud reeglid kõigil aladel. Sisemäärustik pidi kujunema meie juhtkonnale selleks „piiblik“ (nagu seda keegi tabavalt tol ajal tähendas), kust ta pidi võima leida kohase normi oma töö iga juhu jaoks. See püüe võib olla et oli kiiduväärt. Kuid määrustiku tegelik kohaldamine elu nõuetele on siiski näidanud, et modern inimene oma komplitseeritud hingeeluga ja mõtteviisiga ei taha siiski hästi mahtuda — et endist piltlikku võrdlust jätkata — „piibli“ vaimus redigeeritud reegeldustele. Ta tahab painduvamaid norme. Ja seadlusandlus peab arvestama tema mõtlemisviisi isearaldusi.

Sisemäärustik vajas seega põhjalikumalt ümbertöötamist. See töö möödunud aastal on siiski otsustatud veel edasi lükata. Selle asemel on piiratud osaliste muudatustega, mis leiti olevat ilmingimatult hädavajalikud, et määrustikku eduga kasutada kohapeal. Selle otsuse suhtes võib olla mitmeid arvamusi. Kuid ta on nüüd teostatud ja meil ei jää muud kui veidi lähemalt tutvuda nende muudatustega. Muudatustele juurelisatud selguskirjas nad on jaotatud kolme liiki: 1) põhimõttelised uuendused, 2) muutmised ja 3) täiendused. Vaatleme neid samas järjekorras.

1. Põhimõttelised uuendused.

Neid ei ole palju.

a) Määrustiku § 69, mis defineerib keda

nimetatakse ülemaks, on täiendatud uue löikega, kus määratakse, et „kõik kompanii ohvitserid loetakse ülemateks oma kompanii allohvitseridele ja sõduritele.“ See uuendus on sügavasti põhjendatud. Tegelikus elus juhtub sageli, et mitte kõik rühmaülemad ei ole alal ja õppuste edukaks läbiviimiseks on tarvis allutada kohalolevale rühmaülemale ka temale sisekorras mittealluvaid. Igakordne korralduse tegemine selleks on aegaviitev. Peale selle, ühes ja samas ruumis on sagedasti paigutatud rohkem kui ühe rühma sõdurid. Tervituskomando andmisel ühele rühma ülemale, endise redaktsiooni järelle, seda komandot ei ole kohustatud täitma võõra rühma allohvitserid ja sõdurid, mis aga võib tekitada arusaamatusi.

b) Suurtükiväe grupp ja jalaväe üksik pataljon on võrdsustatud rügemendiga, sest nad on riviliselt ja majandusliselt iseseisvad väeosad.

2. Muutmised.

Möödun vähem tähtsast, puudutades vaid olulisemaid.

a) On püütud osalt lihtsustada ja lühendada nooremate juhtide tööd, eriti õppetöö teostamise alal.

See on kiiduväärt algatus, pidades silmas praegust olukorda. Mida tuleks siin eriti tähele panna?

Kui omal ajal „Sisemäärustik“ kaotati, siis oli ettevaatlikke häáli, kes soovisid näha, et eriti õppetöö organiseerimise ja teostamise suhtes „Sisemäärustik“ peaks jääma väga tagasihoidlikuks. Kõige parem, see küsimus siit hoopis välja jätta, või piirduda vaid väga üldiste põhimõtete ülesseadmisega. Need häälid ei löönud läbi ning „Sisemäärustik“, teatavasti, sisaldab väga detailseid nõudeid nii õppe- ja töökavade ja konspektide koostamise, kui ka õppetöö teostamise ja kontrollimise kohta. Kuid tegelikus elus on nüüd selgunud, et nende nõuetega on liiale mindud. Sisemäärustik on seadlus. Teda muuta või täiendada, tähendab käima panna pikaldane seadlusandluse aparaat. Kuid õppetöö on liikuv, elav; nõuded, mis siin üles seatakse, peavad olema hõlpsasti kohaldatavad tegeliku elu nõuetele, s. o. kiiresti muudetavad. Meie oleme oma õppetöö nii kui nii reegeldanud õppekavade, milleks siin veel Sisemäärustiku üksikasjalik abi. Sellest välja minnes uues redaktsi-

Brigaadikomandör F. Filippov

*RKKA esindaja abina Eestis oktoobrist 1929
kuni märts 1931.*

oonis on kaotatud ära vähemalt nõuded, mis käsitlevad õppekavasid ja õppekonspekte, nimelt:

- § 383, esimene lõige, kus nõutakse „üksikasjalikke töökavasid ja konspekte rühmaülematelt“ ja
- § 420, teine lõige, kus sama nõutakse ja o ülemalt.

Meil õppekavade ja konspektide nõudmises on kahtlemata mindud liig kaugele. Nii kaugele, et kohati tööd ennast on hakatud hindama peasjalikult selle järele, kuivõrra meeldiv või mittemeeldiv on olnud — töökava. Seega vorm on tehtud tähtsamaks kui sisu. Tahaks loota, et nimetatud parandused „Sisemäärustikus“ aitavad kaasa sellele, et olukord töökavade suhtes tulevikus kujuneks normaalsemaks.

Nooremate juhtide töö lihtsustamise alal võiks veel mainida järgmist:

— On muudetud ära nõudmine, et kompanii ülem isiklikult viibiks kõigil õppustel (§ 349). Väga otstarbekohane algatus. Viibimine õppustel ei tähenda veel juhtida kompanii tööd. Ümberpööratud, see „viibimine“ võib teha juhtimise koguni võimatuks, nagu see ongi selgunud paljudel juhtudel.

— Rühmaülemalt nõutakse uues redaktsioonis relvade üksikasjalikku kont-

rollimist mitte üks kord n ä d a l a s, nagu senini, vaid vähemalt üks kord kuus ning muu varustuse kontrolli — iga kolme kuu tagant, senise iga kuu asemel (§ 384). Võib arvata, et see muudatus ei mõjuta kahjulikult relvade ja varustuse korrashoidu, küll aga kergendab rühmaülema tööd;

— Senini § 406 nõudis, et rühmavanim igal hommikul toimetaks sõdurite ülevaatust. See nõudmine on nüüd muudetud ja jäetud väeosa ülemale õigus kindlaks määrata ülevaatuste kord. Oleks soovitatav, et väeosaülemad seda võimalust kasutaksid, et ülevaatust võimaldada toimetada harvemini, kasutades senini selleks kulutatud aega muuks otstarbeks.

b) On püütud tõsta üleajateenijate-allohvitseride prestiiži väeosas.

Ka see algatus on kõigiti tervitatav. Üleajateenija-allohvitser on elukutseline kaitseväelane — juht ja instruktor. Õieti praegune nimetus „üleajateenija“ nagu ei passikski hästi antud sisule. Meie elukutseline allohvitser ei ole ju mõni „üleajateenija“, vaid kaitseväeteenistus on ta kutse, töö ala, samuti nagu ohvitserilegi. Siin peaks leitama tõesti mõni uus nimetus. Kõigis riikides elukutselise allohvitserkonna moraalset prestiiži püütakse tõsta kõigi abinõudega. Ka meil sel alal on

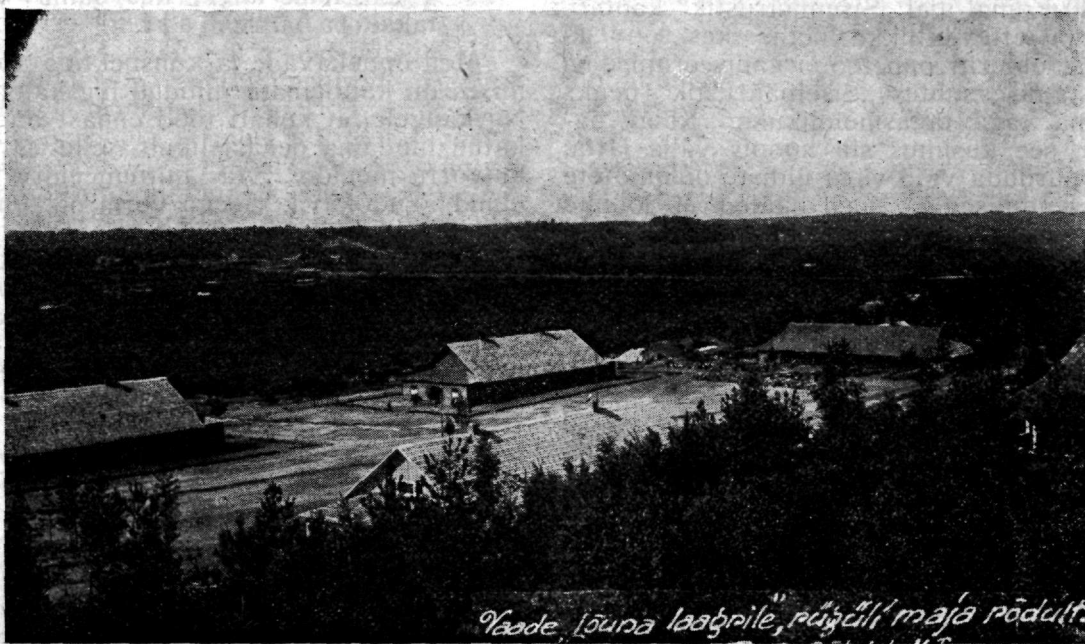
juba tehtud tänuväärt tööd, mida tuleb jätkata. Sisemäärustiku uus redaktsioon parandab küll vähemaid küsimusi elukutselise allohvitserkonna elus — karistuste ettelugemise (§ 396) ja kasarmu piirkonnast väljalaskmise korda (§ 746), mis senini sündis ühistel alustel ajateenijatega. Kuid tähtis on tendents, mille poole püüame.

Muud muudatused määrustikus, samuti lisades tehtud paar täiendust, on vähema tähtsusega, mispärast nende juures ei peatu.

Seega, kokkuvõttes, tehtud muudatused on võrdlemisi väikesearvulised. Sellele vaatamata, et nende ettevalmistamine, redigeerimine ja läbiviimine seadlusandlikus korras nõudis võrdlemisi väga pikka aega — enam kui aasta. Tekib küsimus, kas ei oleks olnud otstarbekohasem veel veidi oodata nende osaliste muudatustega, reserveerides pikema aja määrustiku põhjalikumaks parandamiseks. Tardi-vidus selle järele on, nagu näitavad väeosadest saadud materjalid. Muu seas, mis puutub, näiteks, õppetööd, siis tuleksid muuta veel mitmed „Sisemäärustikus“ leiduvad nõuded ja ettekirjutised.

Kuna tehtud muudatustega „Sisemäärustik“ ilmub teises trükis, siis määrustiku põhjalikum parandamine jääb seega kaugema tuleviku ülesandeks, kui osakonnas vabaneb aega kiiremaist tõist.

A. T.

Suviste õppuste ootel.

VABASURM.

Psühhopatoloogiline uurimus eesti kaitseväelaste elust.

Dr. med. K. LELLEP, kaitseväe konsultandi k. t.

Möödunud sajandi teisel poolel jagunes arstiteadus üksikuteks eriosadeks, kusjuures mõned neist taotlesid sihte, mis pole seotud loodusteadusega. Eriti psühhiaatrial on liitumispunkte teiste teadusliste eriharudega, nagu psühholoogia, kasvatus- ja filosoofia, usuteaduse ja õpetusega kuriteost ning selle karistatavusest ja koguni kindralstaabi õppetevusega.

Kuulsa itaalia teadlase Lambroso katsete tulemusena, selgitada elulisi väärnähtusi psühhiaatria seisukohalt, järgnes lugematu hulk statistilisi ja sotsiaaloloogilise sisuga töid. Et need tööd on üliolulised ka meie kaitseväe õigusteadusele, tõendab Franz Liszt üteldes, et sarnased uurimused on parimad eeltööd uute karistusseaduste kavadele.

Oleks aeg, et vastavalt neile humansetele vaadetele psühhiaatrilise eriharidusega kaitseväe arst, kellele usaldatud suur ülesanne — hoolitseda isamaa parimate poegade eest — astuks lähemale sõduri hingeelule ning valgustaks kaitseväes ettetulevaid passiivseid ja aktiivseid väärnähteid, hoides sellega ära mõningaid kuritegusid kaitseväe elus.

Kaitseväe hingelisi väärnähtusi on võrdlemisi kerge hinnata, nende vähesuse ja ühetaolsuse tõttu. Sõduril, asudes väljaspool tegelikku eluvõistlust, ei tarvitse ju muretseda korteri, riidevarustuse ja enamalt jaolt ka naise ega laste eest.

Oma piiratud vabaduse, erineva riieuse (mundri) ja kaitseväelase aupaiste pärast on sõdur meie vabariigis rohkem kaitstud igasuguste kiusatuste eest kui harilik kodanik. Ümbruskond, milles ta elab on teine kui harilikus elus. Samuti erinevad tema kohustused lihtkodaniku omadest, mispärast ei või ka tema väärted olla tavalised.

Karistused meie väeosades jagunevad kahte liiki: karistused distsiplinaarses korras — vähemate üleastumiste eest ja kohtulikud karistused, suuremate väärsammude puhul. Karistatavad teod ise võivad olla väga mitmesugused — alates austuse ülesnäitamata jätmisega ülemuse vastu, kuni relvaga vastuhakkamiseni. Hingepatoloogiat tundja eriarst on kohus-

tatud selgitama, kas need nähted on tingitud haiglasest isedusest või väärivad karistust.

Karistatavate tegude hulka kuulub (Vene Nuhtlusseadus) N. S. § 1472 järgi ka enesetapmine. Peeter Suure aegne *войнский устав* näeb ette, et enesetapjat sõdurit tassib timukas jalgupidi piki tänavat ja matab ta viimaks prügi ning jätiste kogumispaika. Samuti tollaegne mereväe seadustik *морской устав* käsib karistada madrust enesetapmise katse eest — surmaga (§ 107), puues teda seal kohal kus katse pealt tabati. Oli aga mees surnud, tuli puua laip jalgupidi üles.

Eesti kriminaalseadustikus ei ole enesetapmine karistatav, on vaid ettenähtud karistus enesetapmisele ahvatleja kohta ja nimelt järgmiselt: § 428 — karistus surmamisvahendi kättetoimetajale, kui selle tagajärjeks on enesetapmine (vangistus mitte üle kolme aasta). § 429. — karistus süüdlasele, kes ahvatles enesetapmisele sarnast alla 20 aastast inimest, kes teadlikult ei võinud arusaada oma teo iseloomust ja tähendusest, või oma tegevust juhtida — karistus süüdlasele, kes aitas kaasa enesetapmiseks, andes selleks nõu ja juhatust surmamisvahendi kättetoimetamisega või takistuse kõrvaldamisega kui selle tagajärjeks oli enesetapmine või selle katse (sunnitöö mitte üle kaheksa aasta).

Eesti kriminaalseadustik ei räägi, et testament mis kokkuseatud vaba surma mineja poolt oleks maksvuseta. Karistusest peale surma, s. o. laiba vastu, pole siin juttu, samuti nagu V. N. seadustikus.

Aga meie kriminaalseadustik pole veel ellu viidud, mispärast tuleb meil käia esialgu N. S. § 1482 ja politsei määruse § 923 järgi. Huvitav, et viimases, niipalju kui ta ei ole ka muudetud meie tervishoiu valitsuse poolt, on matmine jäetud timuka hooleks.

Meil maksev V. N. S. § 1874 võtab arvesse ainult neid enesetapmise motive, kus vabasurma on mindud isamaalistel põhjustel ehk kui oli tarvilik enesetapmine, et hoida riigi saladust. Naine võib tappa end neitsiau kaitsmisel. Aga vana vene nuhtlusseaduse §§, kui keskaja jää-

nused ei ole leidnud tähelepanu meie uues kriminaalseadustikus. Enesetapmine on meil uues seadustikus vabatahte avaldus, ja akti ennast võib hinnata ainult psühhiaatrilisest lähtekohast.

Aga nagu ülaltoodud Eesti kriminaalseadustiku § 429 välja loeme, tuleb enesetapmist hinnata kui tegu, mis kordasaadetakse peamiselt vastutusvõimetute isikute poolt, sest ainult niisugused alluvad mõjutustele.

Inimeste tegude hulgas on vaevalt leida teist, mille hindamises inimpõlve ja aja vaated nii erinevad kui enesetapmise juures. Üheltpoolt on vabasurm haiglane, karistatav ja hukkamõistetav, teiselt poolt aga kui tunnustatud isiku vaba tahte avaldus. Usulisest seisukohast on ta mõnes rituaalis nõuetav, teises jälle põlatud.

Et küsimust selgitada oma seisukohalt jagame kogu töö kahte ossa: esimene osa käsitleb vabasurma ajalugu, ja vastavat kaitseväge (vabasurma väliste põhjuste) statistikat, teine osa vabasurma minemise motiive (vabasurma sisepõhjusi) ja kokkuvõtteid.

I.

A. Kultuuri algastmeil oli relvadeta ja riidetumata inimene kaitsetu looduse mõjude vastu. Teda ümbritses kõikjal hädaoht kiskjate loomade ja vaenuliste naabrite poolt. Ta oli siis harjunud vägivaldse surmaga ja suhtus sellesse külmaverelisemalt kui praegune inimkond.

Ürginimese algeline ilmavaade oli rajatud looduslikele ja eetilistele alustele. Loodusline ilmavaade ei mõista hukka vabasurma kui väärnähtust, seda teeb rohkem eetiline ilmavaade; viimane jaguneb ristiusu tekkides kaheks: idamaiseks ja läänemaiseks.

Kõigist eetilistest hommikumaa usu liikidest silmapaistvam — budda usuõpetus tunnistab vabasurma ja peab seda mõnikord koguni tarvilikuks. See usk õpetab, et jumal on kõige ilma alus, iseduseta ja kiretu, eetiline hing, kes neil põhjustel ei suuda hinnata ühegi inimese tegu. Inimene jälle oma ihade, kirgede ja kihudega on selle maailma hinge aktiivseks osaks ja väljendiks. Sellepärast tähendab vabasurm buddausulistele vaba tagasiminekut lähtekohta, sest surija hing liitub maailma eetrilise hingega ja sünnib seal uuesti, omades uue ilme ja vormi. Surm on sellepärast buddausulisel ainult eluvormi muutus, vabasurm aga sihi taotlemiseks koguni soovitav tegu, sest suur

Budda ise lõpetas elu nälja ajal vabasurmaga, et toita oma ihuga nälgiijaid.

Samale vaatele vabasurma puhul asub ka saksa mõttetark Schoppenhauer oma õpetuses maailma tahest. Vabasurm on temal ainult enesetahte määramise akt, sest enesetapja ei soovi mitte hävinemist, vaid eneserahuldust — teist olemasolu. Schoppenhaueri õpetusega leiab vist ka Budda õpetus levimist Euroopas.

Budda usu mõjutusel on vabasurm hommikumaa Hiinas, Jaapanis ja Indias suures lugupidamises ja mõnikord ka protesti väljendiks. Hiinas uputasid end näiteks 500 vaimulikku ainuüksi protestiks Konfutsiuse raamatute põletamise vastu. Üldse suhtub iga harilik hiinlane ja hiina sõdur külmavereliselt vabasurma. Seda teavad meie Vene-Jaapani sõjast osavõtjad. Sama näeme ka Indias. Seal põletasid veel hiljuti lesed naised endid ühes meeste laipadega. Indulased tapavad endid, et parandada oma luhtunud elubiilanssi, sest bramiinlased valmistavad end enesetappele kui meeldivalt matkale. Küsitav aga on, miks on india sõdur sarnase usu juures ikka (ajalooliselt) nii arg olnud.

Eurooplased ei suhtu selle hommikumaa ilmavaatesse heakskiitvalt. Meie oleme võtnud omale eeskujul roomlastelt ja kreeklastelt. Viimastel oli usk loodusline ja sellepärast ei leidu nende usus ei pidurdamist ega ka õhutamist enesetapmiseks. Hiljem täitis klassika rahvastel usu aset filosoofiline eetika. Need eetilised vaated arenesid lõpuks ja sarnasid väga hommikumaa panteistlikele usule, kiites vabasurma kui kangelaslikku, loomulikku ja lubatavat tegu. Aga see oli ikkagi soov, mitte nõue. Plato õpetuse järgi ei tohi hukkamõista neid, kes püüavad vabasurma kaudu vabaneda moraalsest ja füüsilisest piinadest, et sealpool hauda ühineda oma armsamaga. Ka teised kreeka mõttetargad pooldavad sarnast mõttekäiku. Nii põletas end tsüünik Peregrin kõigi nähes avalikult olümpia mängudel. Stoik Ptolemeus õhutas omis kõnedes rahvast nii, et paljud võtsid endil elu, sest „surra on lubatud sellel, kellele ei meeldi elu“. See lause tuletab meele meie vabasurmajate lööksõna: „ilus on surra kui oled veel noor“. Epikuur, kes nägi ülimat rõõmu vaimlises rahulduses ja puutumata hingelises rahu, vaatas vabasurmale kui võimalusele vabaneda tülidest.

Stoikute ja epikuurlaste õpetusel oli eriliselt suur mõju selle ja hiljema aja mõttekäigule, mida tõendab enesetapjate rohkus Vanas Kreekas, Roomas ja ka barbaaride mail. Muidugi olid enesetapmise põhjusteks veel teised motiivid, nagu neitsi ja naise häbistamine, sõduri vangilangemine jne. Need motiivid andsid enesetapjale iseäranis kangelasliku ilme. Toome ajaloolisi näiteid: Mithridat mürgitas enese perekonnaga, et mitte langeda vangi. Kleopatra tapab end samal põhjusel.

Demosthenes tapab, et pääseda orjapõlvest. Ainult vabasurma vastane Sokrates surmab end kohtu otsuse põhjal.

Väljaspool klassikaaja mõjutuste võiks veel kolmanda ilmavaatena nimetada juudi rahva ajalugu. — Juutidele oli vabasurm tundmatu. Juutide usk ainsast, kõikvõimsast, karistavast Jehoovast ei ole panteistline. See usk ei räägi ilusast egiptuse usu hingede rändamisest, ei räägi ka klassika eetikast kui aseusust. Sellegärast ei ole juutide hulgas kuigi palju enesetapjaid ja kuigi neid oleks ja on, siis vähemalt usust rippumatuil põhjustel.

Niisugune oli meie ajalooliste eelkäijate suhe vabasurmaga, kui tuli uus ilmavaate ajajärk — ristiusk. Ristiusu alul tõusis vabasurmajate arv, muutudes epideemiliseks. Põhjuseks oli arvamine, et hing on surematu, et ta ei hävine ühes kehaga. Siis pole põhjust keelata minevast surma. Enesetapmiste vastu asusid võitlema kristlikud usukonverentsid ja enesetapjate arv V—X sajandil langes.

Euroopa ristimata rahvastel: keltidel, germaanlastel, gootidel ja vist ka eestlastel sarnanesid vaated enesetapmises buddausu ja klassika eetilise vaatele. Euroopa paganatel loeti häbistavaks surra haiguse, veel enam vanaduse nõrkuse kätte, parem eelistati surra koopas kiskijate loomade ehk kihvtiste madude keskel. Enesetapmine oli paganal lugupidamises, sest teda ootas sealpool hauda suurim rahuldus. Enesetapjate arv oli XII ja XIII sajandil Euroopa mannermaal eriti suur. Kas ei lange aga see aeg kokku paganausu rahvaste (ka eestlaste) allaheitmisega?

Hiljem — XV ja XVI sajanditel algab Euroopas n. n. tõusu (renessansi) aeg, mil lööb jälle õitsemise klassika kunst ja filosoofia. Nende mõjutusel muutub ka suhtumine vabasurma. Algab jälle suurem enesetapp, kuid päris teistel — psühholoogilistel — alustel. Need põhjused

Kristlikkude kevadpühade autoreid.

A. Dürer: Apostlid Paulus ja Markus.

sarnanesid klassika aja vaadetele. Inimese mõtte reform mõjutas vaimlist arenemist, võttes aga inimeselt pimedada, kõikumata usu surematusse, mis oli troostiks õnnetule ja uskujale enesetapjale.

Enesetapjate hulk kasvab kunsti ja mõttevabaduse arenemisega (XVI sajandis) kiiresti ja tõuseb suhteliselt arvudes vana klassika aja kõrguseni. Jesuiit Krose arvestamise järele hukkasid end XVII sajandil 2 miljonit inimest. Olgu siin võrdluseks ainult teated, et praegu lähevad Euroopas vabasurma aasta jooksul 60—70 tuhat (G a u p).

Nüüdisaja filosoofia on kaotanud suuremale hulga oma endise mõju. Meie

põlvel ei ole ühtegi filosoofilist doktriini, ühtegi õpetust, mis avaldaks erilisel mõju meie põlvele vabasurevuse suhtes, isegi marksism ja leninism pole suutnud täiuslikult vallutada mõtteid ja hinge. Meieaja vabasuremajate arvu tõus on tingitud teisteist põhjustest.

Suur tehnika edu viimastel aastatel on meid õpetanud mõtlema reservatsioonidega ja skeptiliselt.

Elu on muutunud mehhaniseerivaks rütmiks. Siduvaks lüliks eluga on jäänud vaid ühiskondlik mõtlemisviis. Küll on viimast inimkond ka varem kõrgelt hinnanud, ja inimkonna, ühiskonna (perekonna) heaks on ikka palju tehtud. Aga meie näeme, et ka see kõikliitja tegur on nõrk enesetapmise ärahoidmiseks, sest surmatahe on mõnikord vägevam kui elu — aga vabasurem mõnikord ka ühiskonnale tõepoolest tulusam kui elamine. See on varem nii olnud ja on vist ka meieaja kohta maksev.

Olgu siin mõned näited endistest aegadest, eriti meie isamaa kaitsjatele: Athena viimane kuningas Kodros lõpetas oma elu enesetapmisega: temale oli ennustatud, et võidab see rahvas, kelle kuningas langeb enne eelseisvat võitlust. Teine (Charod) läbistas ennast mõõgaga õiguse jaluleseadmiseks, sest ta oli unustanud oma enese poolt antud seaduse, et rahva koosolekule peab ilmuma (tüli ärahoidmiseks) ilma relvata. Likurg'ile andis Sparta rahvas sõna, et ta täidab temalt antud seadusi kuni viimase tagasitulekuni. Ta tapab siis enese, et rahvas ei saaks murda lubadust. Themistokles läheb vabasurema, et pärslased ei tarvitsaks kurjasti tema ustavust rahva vastu. Altruistiline vabasurem on ka kollektiivne: kreeklased pühendasid end surmale Thermopiilide juures.

Kahjuks pole just palju teada eneseohverdamisest meie ajaloo läve astmeilt, kuid Vabadussõjast leiduks nii mõnedki jäädvustamist väärivad juhud.

Arvan aga, et peale ebaõnnestunud vastuhakkamist Jüripäeva ööl ka meie neli kuningat läksid teadlikult vabasurema — Paide lossi komturi juure, et malevate laialivalgumist hõlbustada. Kiires laialivalgumises ja kiires koondamise võimes seisib meie esivanemate sõjalise edu pant (U l u o t s).

Ülaltoodud ajalooline ülevaade näitab, et vabasurem on tuntud rahvastele kas ühiskonna kasuks või kahjutekkimise ära-

hoidmiseks. Kõikjal ja kõigil rahvastel oli vabasurem sama nähtus kui praeguse kultuuri ajajärgul — üheltpoolt lubatav ja koguni soovitatav, teiselt poolt hukkamõistetav tegu.

Ühes kultuuri ja rahvaste differentseerimisega erinevad ka enesetapmise motiivid rahvaste ja usu järgi. Seal mandril, kus on maksev panteistlik usk, on tavaliselt vabasurem altruistlistel motiividel. Indias tapavad end — eneseohverdamiseks rohkem naised kui mehed, ja Jaapanis on see suhe egoistlise Euroopaga võrreldes kui 1 : 4 (1884/87. ja 1889/90. a. oli Jaapanis 100 enesetapja mehe kohta 57,6 naist). Need arvud on muidugi vanad, võib olla on see vaherkord viimasel ajal muutunud, sest ka Jaapanis kõiguvad, nagu kõikjal, moraalsed, sotsiaalsed ja usulised alused.

Meie, eurooplaste, juures on mõeldav vabasurem peamiselt egoistlistel põhjustel. Selle egoistlise vabasurema jälgimisele asume käesoleva töö II osas.

B. On tänulik töö ja ülesanne uurida praeguse aja, eriti kaitseväge vabasurema põhjusi, seda enam, et enesetapmine muutub meil tavaliseks nähteks. Ülesannet selgitada aitab suurel määral meie teadusline statistika oma väärtusliku materjaliga. Kahjuks on see meil 100 a. võrra mahajäänud, sest alates 1820. a. registreevad juba paljud Euroopa riigid enesetapjaid ja statistikud avaldavad põhjenedes arvudele omi arvamusi. Nii kirjeldavad W a g n e r — 120.000, M o r s e l l i — 300.000, P o n o m o r e v — 500.000 vabasurema juhus. Meie riigi statistikas (R e i m a n n) on enesetappe registreeritud (1922—1928) — 1817 ja enesetapmise katseid (1924—1928) — 372. Ühes politsei andmetega (58) on meil kümne aasta jooksul olnud enesetapmisi (1919—1928) — 1876 kaitsevæes kui ka eraelus kokku. See, kuigi väheldane arv, on üks meie riiklise elu negatiivseid tulemusi.

Kõikjal on tähtis, et enesetapmise põhjuste kohta käiv statistika võib ainult siis olla väärtuslik, kui grupeeritav materjal on ühetaoline kas kõikides riikides, või üksikutes, mõnel üksikul alal. Sarnast väärtuslikku ainet üksikul alal pakub meile kaitseväge enesetapjate statistika. Mis räägib meile see statistika eesti rügementide kohta?

Enesetappe juhuste, ka katsete üle on meil täpsaid andmeid 6 viimase aasta kohta. Toome neid järgnevais tabelleis:

	1930	1929	1928	1927	1926	1925
Enesetapmise juhtumeid kaitsevâes	26	17	26	18	23	22
Enesetapmise katseid kaitsevâes	?	2	6	4	8	9
	26(?)	19	32	22	31	31

Võrreldes Eesti kaitsevâelaste enesetapmist välisriikide samade andmetega (Eesti dermatograafia 1930, vihk IV, lõige 11) näeme, et võrdlus on meie kahjuks.

Enesetapmine arvudes (arvud on % % sõjaväe keskmisest koosseisust) on:

Välismaal:		
Jalavâes	Prantsusmaal (1923—24)	0,18
	Tsehhoslovakkias (1924—25)	0,88
	Saksamaal (1922)	1,23
Merevâes	Saksamaal (1924)	0,88
	Inglismaal (1924) ühes õnnetu juh.	1,31
	Põhja-Ameerikas (1925)	0,23
Eestis:		
Jalavâes	1928	1,51
	1926	1,00
	1927	1,18
Merevâes (1928)	1,40	

Siin leiame üllatuseks, et meie jala- ja merevâes on vabasurm suhteliselt kõrgem kui teiste riikide kaitsevâgedes. Samal ajal oli aga Eestis enesetapjad vanaduse järgi 100 enesetapja mehe kohta (Eesti Dermograafia 1930, vihk IV, lehekülj 243) õige kõrge:

Vanaduses kuni	1928	1927	1926	1925	1924	1923
20 aastani	8,6	10,4	8,4	10,8	6,1	7,8
20 kuni 24. aastani	17,2	20,5	20,4	25,1	19,6	21,3
25 kuni 49 aastani	45,1	38,6	40,8	44,6	48,0	4,8

Sellest tabelist näeme, et enesetapmiseks kõige soodsam vanadus on 20. kuni 24. eluaasta. Et meil kaitsevâelased teenivad oma sundaega peamiselt selles vanaduses, võiks väita, et mitte kaitsevâe teenistus, vaid teenistuseaegne vanadus loob dispositsiooni vabasurmale. Tõepoolest aga pole see mitte nii.

Alates 1925. a. kuni 1928. a. tapsid end meil 20—24-aastased noored kogusummas 185, nii kaitsevâelasi kui ka eraisikuid. Lahus olid iga 20—24-a. kaitsevâelaste ja eraisikute vabasurma juhud järgmised:

	1928	1927	1926	1925	Kokku
Kaitsevâelased	32	22	31	31	116
Eraisikud	10	23	18	18	69

Üllatusega näeme, et meie kaitsevâes tapavad end noored inimesed 1,7 korda rohkem (116 : 69) kui eraisikud samas vanaduses. Vaatamata, et kaitsevâgi

koosneb peamiselt kehaliselt ja vaimliselt tervetest inimestest, igatahes tervematest kui eraisikud samas vanaduses, on kaitsevâelaste vabasurmajate arvud suuremad. See pole mitte juhuslik, vaid seda on ka varem tähele pandud keiserlikus Austrias ja Saksamaal, nimelt tapsid end Austrias 8 ja Saksamaal 2 korda rohkem sõdurid kui samas vanaduses eraisikud.

Suurim osa enesetapjatest kaitsevâes on noored (noorsõdurid), kes end tapavad peale mõnekuulist teenistust. Suhteliselt kõrge arvu annavad ka ohvitserid ja allohvitserid. Viimane asjaolu tõendab, et mitte halb kohtlemine noorsõduriga ei põhjusta viimaste enesetapmist, vaid põhjuseks on kalduvus või dispositsioon.

Raske on üldse järeldada, miks nõuab vabasurm ohvreid just eriliiki kutselt, nagu sõduri ja intelligentse töö esindajalt. Sellele küsimusele püüame vastata käesoleva töö eriosas. Ühte nähet võib aga alati mainida, et haritlane tüdineb kiiremini elust kui harimatu või vähese haridusega inimene. Mõistagi, meie ei tohi sellest veel järeldada, et haridus on enesetappe põhjuseks ja et seal, kus on kõrge vabasurma koefitsient, on ka haridus kõrgem. Siis oleks Virumaa, nagu allpool taeblist näeme, meie kõige haritum maakond ja Petseri kõige kultuursem linn.

Enesetapmise juhud olid meie maakondades ja linnades (1925. a. kuni 1928. a. 100.000 elaniku kohta):

Maakondades:

Virumaa	31,2
Järvamaa	27,6
Viljandimaa	27,0
Pärnumaa	22,2
Harjumaa	21,8
Valgamaa	19,0
Läänemaa	16,0
Tartumaa	15,0
Võrumaa	12,2
Petserimaa	11,0
Saaremaa	7,4

Linnades:

Petseri	74,9
Rakvere	69,9
Paide	60,7
Viljandi	55,0
Narva	49,6
Pärnu	48,8

Meid üllatavad Viljandi, Pärnu, Valga maakondade ja Petseri linna kõrged arvud vabasurma juhtumeis. Need maakonnad on põllupidajate raioonid. Nagu teada näitab aga põlluharija kutsetegevus minimaalset kalduvust vabasurmale. Kuna intellektuaalne (kunstniku, õpetlase, töölise jne.) elukutse annab suurema enese-

tapjate arvu. Viimaseid on Valgas, Viljandis ja Pärnus kindlasti vähem kui Tartus ja Tallinnas. Ometigi aga jäävad meie tähtsamad linnad enesetapmise rohkuses vähemaist maha, sellepärast peame arva- ma, et Viljandi, Valga ja Pärnu garnisonid mõjutavad vabaturmajate üldarvu neis. Teiste sõnadega, meie kaitseväge mõjutab üleriiklisi statistilisi tulemusi ja segab üldstatistika võrdlust teiste riikidega.

Vabaturma juhused jagunesid 1928. a. garnisonide vahel järgmiselt (% % keskmisest koosseisust):

Tallinna garnison	2,24
Tartu garnison	0,90
Rakvere garnison	0,00
Pärnu garnison	2,70
Viljandi garnison	1,23
Valga garnison	2,70

Siinkohal võiks mainida ka Petseri linna (74,9). Seal viibivad ka kaitseväge üksused; maakonnas on aga enesetapmise juhuseid ligi 7 korda vähem (11,0). Üldse on Petseri ja Saaremaa (7,4) maakondades enesetappeid kõige vähem. Selle põhjuseks võiks olla madal haridusline tasapind (võrreldes teiste maakondadega), ja kui üldse võib arvestada usu konfessiooni, siis võiks ka vähese vabaturma põhjuseks olla sealse rahva hulgas levitud kreeka õigeusk. Meie teame, et rooma ja kreeka katoliku konfessioonid suhtuvad eitavalt enesetapmisele. Sellepärast võiks oletada, et Saare- ja Petserimaa elanikud on rohkem kaitstud vabaturma mõtte eest kui teiste maakondade elanikud. Tegelikult ei ole see aga nii. Andmeid on ka teistest riikidest, näiteks oli protestantlikus Inglismaal 1925. aastal iga sajatuhande elaniku kohta 11 ja katoliiklises Prantsusmaal 19 vabaturma juhtu; nii siis katoliku maal koguni rohkem. Arvatavasti ei ole see võrdlus olulise tähtsusega ka eesti veneusulistele. Rahvuse järgi jääb Eestis enesetapjate võidupärg eestlastele.

1923. kuni 1928. aastani oli protsentuaalselt enesetapjate hulgas.

Eestlasi (üldarv 969.976)	87,7
Venelasi (üldarv 91.109)	8,2
Sakslasi (üldarv 18.319)	1,7
Muust rahvusest (27.653)	2,4

See tabel näitab ka ühtlasi, et mitte ainult majanduslik häda ei vii kodanikke enesetappele, olid ju vene emigrandid ja saksa soost kodanikud neil aastail võrreldes eestlastega suuremas majanduslikes kitsikuses, aga enesetapjaid on neil suhteliselt vähem.

Meie statistika annab huvitavaid andmeid veel vabaturma minemise viiside kohta. Meie kaitsevälase vabaturm teostub peamiselt tulirelvaga, sellele järgneb poomine, uputamine jne., nagu alljärgnevast tabelist näeme:

Enesetappeviisid kaitseväes.					
	1929	1928	1927	1926	1925
Tulirelv	16	23	20	27	22
Poomine	1	2	1	2	3
Uputamine	2	2	—	—	1
Habemenuga	—	1	1	2	2
Põletamine	—	1	—	—	—
Mürk	—	3	—	—	3

Statistilistest võrdlustest teiste riikidega teame, et igale rahvale on omased teatavad enesetapmise viisid. Itaallane ja hispaanlane tapavad end tulirelvaga, prantslane, belglane, šveitslane, sakslane ja jaapanlane rohkem poomise kaudu. Inglismaal ja Rootsis eelistatakse aga võrreldes rohkem mürki kui Prantsusmaal (B o d i o).

Enesetappe viisid võimaldavad teha psühholoogilisi järeldusi. Mida toorem on enesetapmine, s. o. enesetappe kordasaatmise viis, seda enam võib oletada vaimuhäiret.

Vabaturma statistika andmetest ei tohi aga teha liialdavaid järeldusi. Otsides sidet teo ja motiivi vahel võime vaid konstateerida, et ta ei anna kaugelki neid tulemusi, mida loodeti saada. Statistiline materjal on üldiselt küll tugevaks abinõuks vabaturma juhtumite käsitlemisele, kuid arvude abil ei saa iial selgitada enesetapmise põhjusi. Üht võib kindlasti öelda, et statistiline meetod ei aseta psühhoanalüütilist uurimust; ainult see viimane avastab võimaluse tungida vabaturma saladuse katte alla.

Selle meetodiga tutvuneme töö järgmises osas. (Järgneb.)

Õhu- ja gaasikaitse alalt.

Gaasi- ja pommikindel varjend elumajas.

Tihti juhitakse ajakirjanduses inimeste tähelepanu asjaoludele, et tulevikus sõja ajal satuvad linnad, tööstused, sadamad, raudteejaamad jne. tugeva pommitamise alla vaenlase lennukite poolt ja soovitakse ähvardava hädaohu paralüüserimiseks juba rahuajal varustada elumud varjenditega, milledega inimesed võiksid leida varju ja kaitset lennukite pealetungi ajal.

See on väga tõsine tõde ja tuleks varakult mõelda sellele, mil viisil oleks võimalik teostada varjendite ehitamist ja sisseadmist, sest on ju selge, et seda tuleb teostada juba rahuajal. Lahtipuhkenud sõja ajal selleks küll enam ei leidu küllaldaselt ei aega ega võimalusi. Gaasiasjanduse kirjanduses leiame sellekohaseid sõnumeid, mis aga annavad ainult põhimõttelisi juhtnõure varjendite ehitamiseks ja on peaaegselt kokku seatud kogemuste põhjal, mis on korjatud Maailmasõjas sõjaväljal.

Kuid need kogemused ei vasta mitte täielikult nõuetele elamute suhtes — olukord mis valitseb seljataguses piirkonnas läheb lahku sõjavälja olukorrast. Juba see asjaolu, et linnas on inimesed alati rohkem koondatud, kui sama suurel pinnal sõjaväljal, on tähelepanu väärt. Samuti on tegelemine rahvahulkadega alati palju raskem kui sõjaväega; viimased on distsiplineeritud, kuna esimestel see alati puudub, iseäranis ähvardava ohu puhul.

Ka meil on varjendite ehitamise küsimus kerkinud päevakorraks ja ma tahaksin täna tuua kokkuvõtlikke andmeid selle mõtte teostamiseks.

Selleks on meil vaja teada, milles seisab oht ja ainult sellele vastavalt suudame kokku seada juhtnõured inimeste elu kindlustamiseks.

Oht seisab selles, et lennukid võivad alla pilduda sõjagaase ja lõhkepomme.

O h t s õ j a g a a s i d e s t .

Lennukid kasutavad seljataguste asu- tiste vastu kindlasti püsiva iseloomuga sõjagaase, — tähendab niisuguseid, mis mitte ei haihtu ruttu, vaid väga aeglaselt. Niisuguse sõjagaasi tarvitamisel lennukite poolt tuleb oletada, et sõjagaas mürgitab tänavad kauemaks ajaks ja võib pika aja

jooksul tungida majadesse. Siin ei ole tähtis, kas sõjagaas pillutakse maha vihma näol või pommides.

Elanikkudele tuleb kaitset luua mitte ainult pealetungi ajaks, vaid võib ette tulla, et nemad peavad viibima varjendis vahest veel mitu tundi pärast pealetungi. Varjendid peavad olema ehitatud niiviisi, et sõjagaas ei tungiks varjendisse ja varjendi sisseseade peab olema niisugune, mis võimaldaks inimestele temas viibimist mitme tunni jooksul, kuni tänavatel hävitatakse gaas. Kui lennukid kasutaksid pealetungil ainult sõjagaase, suudaksime linna elanikke kaitsta sel teel, et varustame linna majad gaasikindla ruumiga ja sisseseadega, mis võimaldab õhu vahetamist inimeste viibimise ajaks varjendis. Kuid, nagu juba nimetasin, on tulevikus meil tegemist ka lõhkepommidega, mis lennukitelt maha heidetakse.

O h t l õ h k e p o m m i d e s t .

Ajakirjanduses on ilmunud andmeid praeguste lennukite pommide suurusest. Need andmed on kohutavad, sest juba praegu valmistatakse kahetonnilisi pomme. Lennukite pomme saab täita sõjagaasiga, lõhke- või ka süüteainega. Kõige raske- maid pomme aga kavatsetakse täita just lõhkeainega. Raske on meil ettekujutada 2-tonnilise pommi tegevust plahvatamisel linna majade vahel. Juba väikene, näiteks 45-kg lõhkepomm täielikult suudaks purustada kolmekordse kivimaja. Peale selle varustatakse lõhkepomme veel aeglase süü- tikuga, mis võimaldab pommile kukkumisel maja pihta läbistada mitu maja korda ja lõhkeda maja sees. Igale ühele, kellel on olnud tegemist lõhkeainetega, on teada, et nende tegevus plahvatamisel kinnises ruumis on alati suurem plahvatusest lahtises õhus.

Kui 45-kg pomm suudab purustada kolmekordse maja, siis kahetonniline purustab juba terve majade komplekti. Kui oletame, et Tallinna peale heidetakse maha kahetonniline lõhkepomm ja ta kukuks näiteks Viru tänaval asuva Singeri maja hoovi, siis arvatavasti puruneksid kõik majad, mis piiratud Viru, Sauna, Väikese ja Suure Karja ja Kuninga tänavatest. Nendest majadest

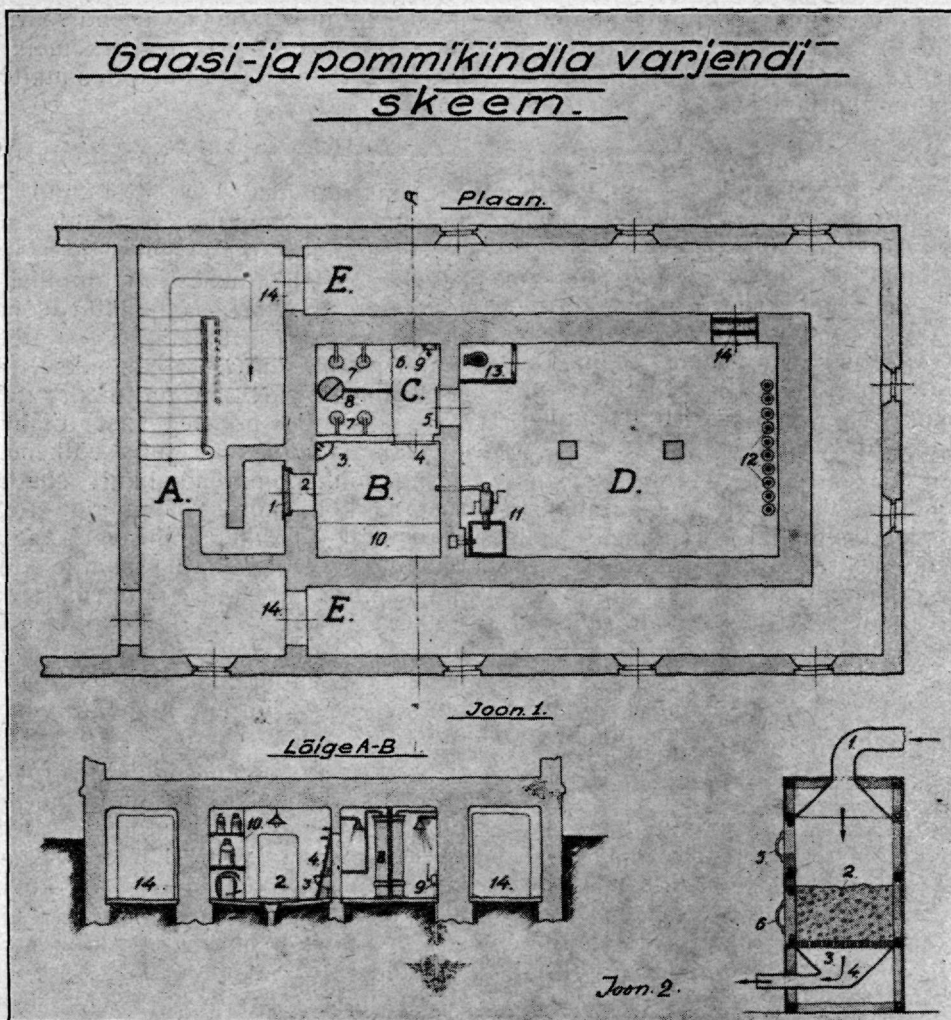
jääksid järele ainult veel varemed. See ole-
tus on ainult näiteks, mis sellel alal
võiks tuua tulevik. Praegu aga veel iga
lennuk ei suuda kaasa võtta niisugusi pom-
me ja on küsitav, mis kasulik on, kas
maha heita rohkem väikseid pomme, kuni
500 kg, või ainult üksikuid suuremaid.
Väljamaalaste arvamine selle kohta on
praegu see, et linnadele madalamate maja-
dega kavatsetakse pilduda väiksema kaa-
luga pomme, kuid Ameerika pilvelõhkujate
purustamiseks tuleks juba kasutada raske-
maid. Kui sellest printsibist tulevikus kinni
hoitakse, siis tuleb meil arvestada kergema
ja keskmise kaaluga lõhkepomme, mis ei
kaalu üle 500 kg.

Niipalju on aga kindel, et tuleb arves-
tada gaasi-, süüte- ja lõhkepõmme ja linna
elanikke tuleb nende eest kaitsta. Kaitse-
abinõuna on gaasi- ja pommikindel var-
jend. Järgneval joonisel toon gaasi- ja
pommikindla varjendi asetuse ja sissesee-
de elumaja keldriruumis. (Joon. 1.)

Varjendi asetus elumaja keldriruumis
peab olema niisugune, et elanikud saaksid
ruttu pääseda sinna. Sellepärast peab sis-
sekäik olema trepikojast A. Varjendi sei-
nad ei tohi olla maja vundamendi välis-
müüriks, vaid varjend peab asuma eraldi
ruumina keset maja, keldriruumis. Maja
kõrval lõhkevad pommid ei suuda sel pu-
hul nii kergesti purustada varjendi seinu.

Varjend peab olema ehitatud raudbe-
toonist ja kui arvestada pomme kuni 500 kg,
peab varjendi sein ja katte paksus olema
1,5—2 m. Varjendi sissekäik peaks olema
kaitstud raudbetoon müüri- ja kattega.
Viimased võivad olla nõrgemad, sest üks
varjendisse (1) peab olema soomustatud.
Soomustatud ukse peavad olema luukide-
ga suletavad väikesed avaused, õhu venti-
latsiooni jaoks. Kohal (2) on asetatud
harilik gaasikindel uks (rippuv gaasikindel
riie ukse ees).

Ruum B on määratud selleks, et puhas-
tada gaasidest ja anda arstlist abi sisse-

tulijatele, kes on sattunud gaasidesse. Selleks on ühes nurgas sooja- ja külmavee kraanid (3) ja riulil (10) arstirohud abiandmiseks ja keemilised reaktiivid gaaside hävitamiseks ühes vastavate desinfitatsioon-aparaatidega.

Ruum C on pesemisruum dušiga (7) ja ahjuga (8) soojavee saamiseks. Ruum on eraldatud eesriidiga (6). Yperiidist mürgitatuid tuleb kohe pesta sooja seebise veega. Veevärgi purustamise puhul pommitamisel katkeb veevool. Vee saamiseks varjendi all asub kaev ja varjendis on pump (9). Läbikäigud (4) ja (5) on varustatud gaasikindla uksega.

Ruum D on üldruum. Temas peavad olema pingid istumiseks või lavad lamamiseks.

Värske õhu saamiseks on varjend varustatud õhupumbaga ja gaasikurnaga (11). Gaasikurn ühendatakse õhutoruga, mis ulatab läbi maja katuse, puhtama õhu saamiseks kõrgematest õhukihtidest. Õhupumbal on kaks väljavoolutoru, suurem neist puhub õhku üldruumi, väiksem ulatab läbi vaheseina ruumi B. Üldruum tuleb varustada klosetiga (13) ja tagavarauksega (14), mis on tehtud kahest soomustatud poolest.

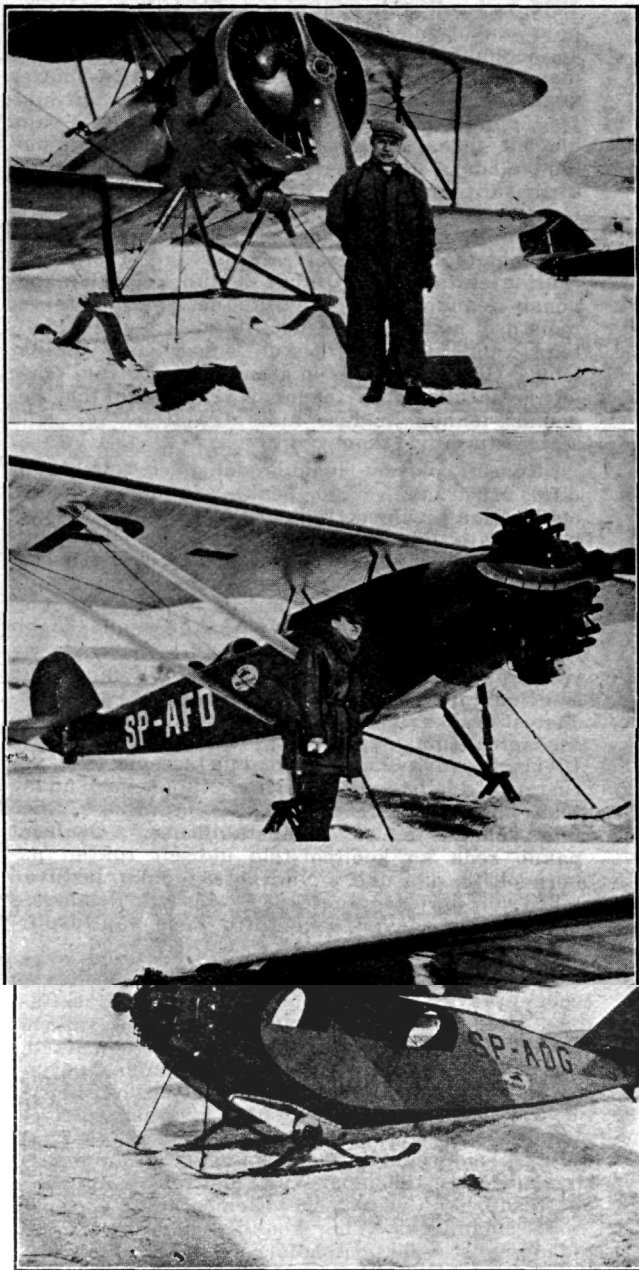
Igaks juhtumiseks võiks õhu uuendamiseks asetada varjendisse teraspudeleid hapnikuga (12). Võib ette tulla, et õhukorsten pommitamisel puruneb ja ummistub mahakukkunud prügist. Joonisel 2 on toodud gaasikurn varjendis. Toru ots (1) asetatakse varjendi seinale ja ühendatakse õhukindlalt õhukorstnaga.

Kurnakast ehitatakse betoonist raudraamides. Kast varustatakse kahe avausega, mis suletakse luukidega (5) ja (6). Gaasi adsorbeeriv aine (2) asub tihedal metallvõrgul (3). Võrgu kindlustamiseks on alla pandud horisontaalselt raudlatid. Võrgu peale võib veel asetada tselluloosist kurn mürksuitsude eest. Adsorbeeriva aine vahetamiseks avatakse luuk (6), võetakse välja kõlbmatuks muutunud aine, suletakse luuk (6), avatakse luuk (5) ja selle kaudu täidetakse kast uue adsorbeeriva ainega. Pärast seda suletakse luuk (5) jälle õhukindlalt. Selleks on luukide äärte ümber pandud kummist ribad. Luuke tuleb sulgeda kruvide abil. Õhupump peab olema käsitsi-töötav, sest linna pommitamisel võib kergesti rikutud saada elektriühendus, või elektrijaam purustatud. Suurema varjendi jaoks tuleb asetada mitu käsitsitöötavat pumpa.

D. B.

Poola lennukid Tallinnas.

V. „Sõdur“ nr. 11/12 — s. a., lhk. 363.364.

Ülal: Poola „Riigi Õhukaitse Ühingu“ õppe-lennuk PWS-12 Wright mootoriga 220 HJ.

Keskel: Poola „Riigi Õhukaitse Ühingu“ õppe-lennuk — Lublin R-14 Wright mootoriga 220 HJ.

All: Poola avionett RWD-2 Salmson mootoriga 40 HJ. („Riigi Õhukaitse Ühingu“.)

LENNUMUDELITEST.

Ühes eelmises artiklis („Sõdur“ nr. 5/6 — 1931. a.) oli tähendatud, et õhukaitse eesmärkide saavutamiseks on vaja õhukaitse ja ühtlasi ka lennuasjanduse ideid kasvatada laiematesse massidesse. Iseäranis vastuvõtlik selles mõttes peaks olema meie õppiv noorsugu, kelle uurimise- ja õppimisvõimeline amatöör-entusiasti vaim üldiselt teada, iseäranis tehniliste konstruktsioonide aladel. Palju ergutavat huvi ja konstruktorihasardi rahuldust pakub lennumudelite ehitamine, — ala, mis meil seni täiesti tundmata, kuid mis oma efektide poolest palju maha ei jää amatööride juures nii levinud raadioaparaatide ehitamisest. Olgugi teatud määral mäng, nõuab lennumudelite ehitamine palju tervet mõistust ja teravmeelsust; tegutsemine mudelitega vabas looduses pakub suurt ja kosuvat lõbu. Ühtlasi annab ja arendab see mäng tähelepanematult hulga teadmisi ja konstruktori kogemusi lennuasjanduse alal algajatele, kes selle ala vastu huvi tunnevad.

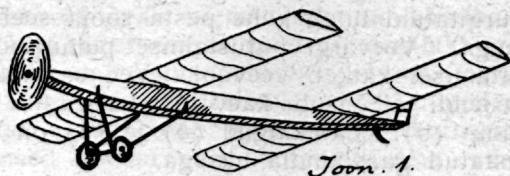
Kõneall olevast lennumudelitest ei tule muidugi aru saada, nagu peaks see olema tõelise lendmasina vähendatud kuju suuremate või väiksemate detailidega, mida silmale iluks hiljem lae alla riputatakse või postamendile asetatakse. Meie lennumudel peab olema väike, kuid tõeline meeskonnata lendmasin, selle sõna otsekohases mõttes. Loodus ise pakub meile sageli lendavaid mudeleid, näit. võililli-, pärna- või vahtrapuu-seemneid. Oieti on see liikumine siin tingitud mitte niivõrt nende mudelite lennuomadustest kui kandva tuule mõjust. Kuid looduses on olemas ka tõelisi lennumudeleid, näit. Indias kasvava liani (zanoonia) seeme, mis varustatud tõeliste profileeritud tiibadega suudab teha planeerivat lendu iseennast tüürides, omab ühe sõnaga n. n. lennustabiilsuse. Osaliselt pakub seda ka koolipoistele üldiselt tuntud pabernool ja pääsuke. Niidi otsas õhku lastavad lohed ei kujuta enesest iseseisvalt lendavaid mudeleid ja jäävad selle tõttu meie vaatluspiirkonnast välja.

Kas meie koolides õppivad noored mehed ei teeks proovi sarnaste lendavate mudelite ehitamise alal? Selle propaganda eesmärgid võiks olla puhtkasvatustlike kõrval ka teaduslikud. Amatööri-konstruktori vaimu teritamine, väljatöötamise kannatlikkus, puhtus ja täpsus, mõistlik ajaviide — need oleksid kasvatustsised momentid. Lennumudelite lendulaskmisega kaasas käivad looduseuurimised, tuulevaatlused, maastikuomaduste tähelepanekud omaksid tingimata ka teadusliku väärtuse. Elementaarsete teadmiste omamiseks võiks koolides mõned loengud pidada, vastavaid eriteadlasi meil leiduks kahtlemata; ka ei puudu praegusel ajal vastav kirjandus, mis amatööridele algetadmisi võiks pakuda. Olgu muu seas tähendatud, et ka teaduslik õhulennuasjandus uurib lennumudelite mitmesuguste kehavormide lennuomadusi ja seadusi.

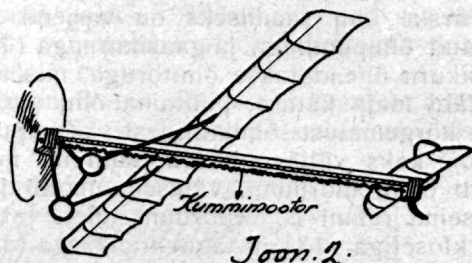
Lennumudelid jagunevad üldiselt kahte suurde liiki — mootorlennukid ja purjelennukid. Mootorlennukid püsivad õhus erilise energiaallika jõuga, nagu kummi- või spiraalvedru, surrutud õhk, väike bensini-mootor. Mootorlennukid jagunevad omakorda keremudeliteks, mis oma välise kuju poolest sarnased suurtele lendmasinatele ja lihtsustatud kujuga varrasmude-

liteks. Viimased pole välimuselt küll mitte nii ilusad, kui esimesed — kuid selle vastu on nende lennuomadused efektsamad.

Purjelennukid — on ilma erilise jõuallikata (mootorita) lennumudeleid, mis lendamiseks saavad energiat õhust (õhuvoolud).

Lennuk-keremudel.

Lennuk-varrasmudel.

Purjek-mudel.

Niihästi mootor- kui purjelennukite mudelid võivad olla monoplaanid, biplaanid, multiplaanid; neid võib õhku saata startides käelt, maapinnalt, loheviisi. Mootorlennukeid võib varustada ühe või mitme propelleriga, tõmbavate või lükkavatega. Ühe sõnaga, terve mass igasugusi kombinatsioone, millest efektsama tüübi väljatsimine ja konstrueerimine peaks pakkuma amatööridele suurt lõbu. Lihtsad tööriistad ja materjalid, mis sarnase konstrueerimise juures tarvilikud, tagavad konstruktsiooni odavuse.

Iga konstruktsiooni juures on tarvis kõigepealt uurida selle konstruktsiooni profiilid ja nendest tingitud tõstejõud ning takistused. Iga konstruktsioon peab olema lennustabiilne, s. t. igast ebaloomulikust asendist peab ta ise asuma tagasi oma loomulikku asendisse. Selleks on vaja sügavamalt asetatud raskuskeskpunkt ja tiibade vastav V-kuju; sarnane mudel peab end üleval tasakaalustuse mõttes kui pendel. Horizontaal ja vertikaal stabiilsust tagavad veel oieti konstrueeritud tüürid, iseäranis sügavuse tüür, mis eksiliselt valitud toob möödapääsemata mudeli allakukkumise ja purunemise.

Õhus püsimise kestvus mootorlennukitel oleb muidugi jõuallika energiast (näit. üleskeratud vedru); lõpeb see — siis peab mudel alus- tama planeerimist või purjelendu. Sellejuures

tasakaalu alalhoidmise mõttes on jällegi tähtis mudeli peale mõjuvate jõudude rakenduspunktide õige asetus.

Pikema ja kestvama lennu sooritamiseks on väga tähtis õieti valitud ja konstrueeritud propeller, õieti määratud sammuga. Propeller tuleb proofilite järele välja töötada puust. Materjaliks võib tarvitada lepa-, pärna- või paju-puud.

Igat mootorlennukit võib ümber teha purjelennukiks. Selleks tuleb temal „mootor“ ja propeller maha võtta ja raskuskeskpunkt ning purjetuspunkt õieti ümber asetada. Sarnane ümberkonstrueerimine võimaldaks katsetegemist mõlematel aladel.

Katsete juures on väga kasulik pidada päevaraamatut, milles tuleks märkida aasta- ja päevaajad, katsete tüübid, katsete olukord, tuul, pilvitus, katsete juures ette tulnud takistused, katse tagajärjed jne. Kogudes sarnasel viisil märkmeid, võib hiljem neid uurides tähele panna tegureid, mis tingivad ükskord nurjaminekut, teinekord sellevastu häid tulemusi. Nende väliste mõjude kõrval tuleb muidugi alati silmas pidada konstruktsiooni enese kandvaid jõudusid ja proofilite omadusi. Varieerides viimaseid, võib leida võrdsete väliste olukordade juures paremusi, mida ühed konstruktsioonid pakuvad võrreldes teistega. Iga konstruktsiooni juures peab alati teadvalt toimetama. Hea õnne peale väljaminek kulutab vaid aega, tuju ja raha; samuti ei anna see õpetlikku tulu.

Katsete toimetamiseks tuleb valida kohane „lennuplats“. Linnaplatsidele tuleb eelistada vabat loodust, kus õhk vaiksem ja värskem ja kus igasugu takistused ei riku tuule ühtlast lendu ega sünnita selle pööriseid. Parimateks plat-sideks tuleb pidada luhad, põllud, liivaväljad — eriti kui need on kaetud rohuga, mis pehmen-dab

maandumist. Starti tuleb toimetada alati vastu tuult. On tuule kiirus mudeli enese kiirusest suurem, siis tuleb ära oodata soodsamaid ilmas-tiku tingimusi; vastasel korral viib tuul mudeli tagurpidi, mis võib ta kergesti purustada.

Valmistehtud mudelit ei tule katsetada otse-kohe ta täie jõuga. Konstruktsiooni omaduste kontrolliks ja uurimiseks on vaja mudelit proo-vida esmalt mootorjõuta, lükates mudelit vastu tuult käega ja vaadeldes ta planeerivat lendu. Sünnib see õieti, siis võib mudelile väiksel mootorijõudu peale panna, lükates ta õhku vastu tuult kerge tõukega.

On mudel õhus, tuleb teda jätta enese hoolde. Käega aitamine ja kinnipüüdmine pole soovitav: vaevalt läheb see korda, pealegi võib selle juures mudelit või ta propellerit kergesti rik-kuda. Sünnib mudeli start maapinnalt, siis tuleb valida stardi teostamiseks sile rohuta plats või laudpõrand. Kõige pealt tuleb katsetada sir-get lendu, terava vaatluse järele mudel lõpuli-kult ja täpsalt ära reguleerida. Selle järele võib proovida pööranguid, isegi spiraale ja sõlme ning teisi vigureid.

Purjelennukite mudelid nõuavad katsete läbiviimiseks maastiku uurimist; tuleb leida kohti, kus on olemas tõusvad voolud, mis tõsta-vad mudeli õhku ja võimaldavad kestvamalt hõl-jumist. Katsed nende mudelitega on kenamad ja õpetlikumad; kui maastik sobib, siis peaks just selle spordi harrastamisega algust tegema.

Purjelennukite õhkuaskmine võib sündida kumminõõriga loheviisi, hiljem mudelit sellest nõõrist vabastades. Võib mudelit ka lohe külge kinnitada, lohe õhku tõsta, kus siis mõne aja järele mudel ise lohe küljest vabaneb ja planee-rima hakkab. Automaat vabastamiseks võib tarvitada väikseid mehhanisme või süütenõõri.

H. J.

Venelaste vaateid mootomehhaniseeritud koondistele ja nende taktikale.

J. Tomson.

Mootomehhaniseerimisprobleem on praegu kõikides sõjavägedes akuutselt päeva-korral, kuid alles lõplikult lahendamata, isegi sõjanduse esirinnas sammuvates ar-meedes. Toodud väide maksab ka puna-väe kohta, kus see „nüüdisaja sõjakunsti põhiprobleem“, nagu venelased teda ni-metavad, püsib samuti visalt vaidluste ja katsetamiste staadiumis. Kirjeldatud olu-korras on loomulik, et puudub alles a m e t-lik, s. o. määrustikkudes fikseeritud moo-tomehhaniseeritud vägede doktriin. R. K. K. A. 1927. a. ilmunud lahingu-eeskirjad ei tegele üldse selle probleemiga; välimää-rustik, milline valmis 1929. a., tunneb juba „mootoriseeritud“ osi (§ 176, 263, 395 j. t.), ent piirdub peamiselt üksikute nä-punäidetega selle kohta, kuidas leida kait-

set nende vastu (§§ 140, 413—418, 451). Jääb üle offitsiosne sõjaliteratuur, eeskätt sõjaajakirjandus, mille veergudel see küsi-mus, nagu öeldud, on alaliseks arutlusob-jektiks. Punaväe rohkearvulise ajakirjan-duse esindajatest pühendab mootomehha-niseerimise probleemile kõige rohkem tä-helepanu „Krasnaja Zvezda“ (1930. a. jooksul üle 20 artikli); üksikud kirjutised on ilmunud ka möödunud aasta „Voina i Revoljutsia's“, „Vojennõi Vestnik'us“, „Voi-na i Tehnika's“ jne. Katsume selle lite-ratuuri põhjal saada pildi venelaste vaa-detest mootomehhaniseeritud vägedele ja nende doktriinile.

Sissejuhatuseks veel mõned üldmõisted.

Venelased teevad sõjaajakirjanduses va-het mootoriseeritud, mehha-ni-

seeritud ja mootomehhaniseeritud väeosade ja väekoondiste vahel.

Mootoriseeritud osad on need, mida veetakse masinatel, kuid lahingutest nad võtavad osa harilikus korras. Normaalselt nad koosnevad jalaväe, raskkuulipilduja ja kahurväe ühikutest, millised paigutatakse ümber eriliselt seadeldud transportmasinatel. Näiteks jalaväepataljon autodel on mootoriseeritud üksus.

Mehhaniseeritud osade all mõistetakse selliseid, mis mitte ainult ei liigu masinatel, vaid on võimelised teotsema oma masinatel ka lahingus. Näiteks tankipataljon või soomusauto-divisjon on mehhaniseeritud osa; üksikute väeliikide mehhaniseeritud osad moodustavad mehhaniseeritud koondised.

Mootomehhaniseeritud koondised (M. M. K.) koosnevad mootoriseeritud ja mehhaniseeritud osadest või koondistest, seega tahavad olla n. ö. universaalsete võimetega. Mehhaniseeritud koondistel puudub seni küllaldane võime vallutatud maa-ala käeshoidmiseks; samal ajal mootoriseeritud osadel pole vajalikku läbimurdejõudu. Järelikult mootomehhaniseeritud koondised peavad kokku kõlastama mõlemate eelnimetatud osade võimed ja saavutama iseseisvuse lahinguülesannete täitmisel.

Ülaltoodud liigitus näib olevat sõjakirjanduses üldiselt läbi löönud. Siiski leidub üksikuid autoreid, kes nimetavad kõiki osi, millised kasutavad mootorit kui uut relva, lihtsalt mootoriseeritud ühikuteks; ka punaväe välimäärustik (1929) ei tunne termineid „mehhaniseeritud“ ja „mootomehhaniseeritud“ väeosad (koondised), vaid ta kõneleb näiteks § 451 jne. „mootoriseeritud osadest ja tankidest“.

1. Organisatsioon.

Venelaste vaate järele on mõeldavad nii väe- kui armeed mootoriseeritud, mehhaniseeritud ja mootomehhaniseeritud koondised või üksused, vastavalt sellele, kas nad kuuluvad organisatsiooniliselt väekoondiste koosseisu või eksisteerivad iseseisvate elementidena armeede ja rannete käsutuses. Esimesed rahuldavad väekoondiste vajadusi luure, tähtsate maastiku esemete vallutamise, tiivkaitse ja vastase seljataguse „mõjutamise“ alal, esinevad liikuva varuna jne.; teistes nähakse ülemjuhataste liikuvat varu.

Väekoondistes on mootomehhaniseeritud osad mõnes sõjaringkonnas juba kat-

setamisel üksikute salkade või gruppide näol. Nagu R. Estereicher-Jegorov kinnitab („Kr. Zvezda“ 1930. a. nr. 220), on venelaste senised kogemused nende salkade kasutamisel tekitanud lahkuminevaid arvamusi salga organisatsiooni kui ka taktikalise väärtuse kohta. Salgad, milliste koosseisu kuuluvad vähemad jalaväe üksused autodel, soomusautod ja ratsaväe osad, olevat andnud põhjust ühe osa juhtidele langemiseks „tehnilise fetišismi köidikutesse“, kuna teised sellevastu olevat muutunud lootusetult pessimistideks. Autor ise näib olevat „kuldse kesktee“. Normaalse koosseisuga salgana ta käsitleb järgmist ühikut: laskurpataljon ja kergkahurväepatarei autodel (mootoriseeritud osad) + soomusauto-divisjon (mehhaniseeritud üksus) + ratsaeskadron. Eriti südilt põhjendatakse ratsaväe olemasolu vajadust salgas; ratsavägi peab täitma need ülesanded, milliste sooritamiseks pole võimelised teedega seotud mootoriseeritud- ja ka praegused mehhaniseeritud üksused (maastiku luure teede vahel, üksikute maastikujoonte vallutamine jne), või astuma tegevusse seal, kus taktikalise olukorra või maastiku tingimuste tõttu pole võimalik jalaväge autodel kiirelt kohale toimetada. Et ratsavägi suudaks masinatega sammu pidada, selleks soovitatakse ta välja saata varem; kui olukord seda ei luba, siis jäetakse ratsavägi alul taktikaliselt kasutamata.

Iseseisvad mootomehhaniseeritud koondised, millised on mõeldud eeskätt ülemjuhataste varuna, venelastel alles puuduvad. Organisatsioonilt kujutatakse neid ette mootomehhaniseeritud pataljonide, rügementide, brigaadide ja diviiside näol. Need koondised täidaksid samasuguseid ülesandeid, nagu väekoondiste mootomehhaniseeritud salgad, ent suuremas mastaabis, kusjuures igalt mootomehhaniseeritud koondiselt nõutakse nii tuuretegevust, lahingut kui ka laialdast manöövrivõimet; mootomehhaniseeritud koondiste organiseerimist funktsionaalsete tunnuste järele venelased ei näi pooldavat. Kaalutledes tulevikusõja iseloomu, Ida-Euroopa sõjateatri iseäraldusi, naaberriikide taktikat ja rannete võimalikku küllastust inimjõu ja tehnikaga, samuti neid nõudeid, milliseid esitavad operatiivkunst ja taktika igale organisatsioonile, on venelased võtnud kõne alla mootomehhaniseeritud koondised järgmises koosseisus:

Mootomehhaniseeritud pataljon: 1 laskurkompanii (80 tääki, 6 k.-k., 2 r.-k.), 1 kergkuulipilduja-kompanii (9 k.-k.), 1 raskkuulipilduja-kompanii,

1 patarei, 1 õhukaitse-klp. rühm, keemiline rühm ja siderühm — kõik autodol, peale selle tankikompanii, luurerühm (2 kergautot ja 4 mootorratast), majandusrühm ja „remontkompanii“.

Mootomehhaniseeritud rügement: 2 „auto-laskurpataljoni“ (à 1 laskurkompanii, 2 kergkuulipilduja-kompaniid, 1 raskkuulipilduja-kompanii, 1 patarei ja luurerühm), 1 tanki-pataljon (2 tankikompaniid, mehaanilise veoga patarei ja jalgratturi-divisjon), 1 soomusauto-divisjon, lennusalk, sillapark, sideosa, majanduskompanii ja remontosad.

Mootomehhaniseeritud brigaad: laskurpataljon (3 laskurkompaniid, 1 r.-k. kompanii, mille koosseisu kuuluvad ka pataljonikahurid — üks 37 mm suur-tükk ja miinipilduja), raskkuulipilduja-pataljon (36 r.-k.), tanki-pataljon (40 tanki), kergtanki-kompanii („tanketi-kompanii“) (24 t.), soomusauto-divisjon (16 autot), 2 mootoriseeritud haubitsapatareid (8 toru), 2 mehaanilise veoga kergsuurtükiväe patareid (6 toru), seniitkahurväe grupp (8 toru), lennusalk (8 luure- ja 16 hävituslennukit), inseneriväe-kompanii ja siderühmad.

Mootomehhaniseeritud diviisi organisatsioon ja lahingukoosseis selgub alljärgnevast tabelist (lennusalk, keemilised- ja sideüksused pole näidatud):

2. Taktikalisi omadusi.

Mootori kasutamisel nii transportiseerimise kui ka lahingtegevuse otstarbel tõuseb esikohale ikka suur liikuvus. Siin orpereerivad venelased oma praeguse materjalosa ja seniste kogemuste juures järgmiste normidega. Mootomehhaniseeritud osade tunniikiiruseks liikumisel loetakse: kiviteedel 25—30 km, kirikuteedel 15—20 km, külavaheteedel 10—12 km ja halbadel küladeedel 4—7 km, kuna öösi vähemad normid kõikjal 1½—2 korda. Päevateekonna pikkus kõikuvat keskmiselt 100—200 km vahel, järelikult ta on 3—5 korda suurem kui jalaväe oma ja ületab 1½—3-kordselt ka ratsaväe päevateekonna ülemmäära. Heade teede juures on loomulikult kõik paremused mootoriseeritud osadel — nii päevateekonna ulatuse kui ka katkestamatu liikumise kestvuse mõttes; sellevastu halbadel teedel omavad paremusi mehhaniseeritud osad. Olenevalt mainitud tingimustest, määrab mootomehhaniseeritud koondise liikumiskiiruse kas mootoriseeritud või mehhaniseeritud element tema koosseisus.

Tänu liikumiskiirusele võib mootomehhaniseeritud osa või koondis ilmuda otamatult vastase rindele, tiivale, või seljataha, anda seal „välklööke“ ja purustada vastane osakaupa. Samuti võib ta toimetada luuret kiiremalt kui jala- või ratsaväe

Väeosa nimetus	Allüksuste arv	Mehi	Vintpüsse	K.-k.	R.-k.	Kahureid			Soomusautosid	Tanke	Kergtanke	Kergtanke eritülesanneteks	Veo- ja liiklemisvah.		
						37 mm	76 mm	122 mm					2,5-tonnil. veoautosid	Kergautosid	Mootor-rattaid
Laskurügement	5	3039	2860	180	75	27	—	—	27	—	—	—	264	59	25
Tankirügement	5	618	490	12	60	30	12	—	—	30	30	12	60	22	10
Kahurväe-rügement	6	558	588	—	—	—	18	18	—	—	—	—	40	20	15
Seniit-divisjon	5	210	210	—	12	—	6	—	—	—	—	—	10	8	5
Sapööripataljon	4	350	350	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	10	10
Varust. ja remont. baas	4	300	300	—	—	—	—	—	—	—	—	—	30	10	10
Div. juhatus ja juhatussalk	—	160	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	20	20
Kokku	29	5265	4898	192	147	57	36	18	27	30	30	12	449	149	95

Kirjeldatud koondistest on esimesed kolm mõeldud teotsemiseks peamiselt koos ratsaväega, viimane (mootomehhaniseeritud diviis) — iseseisvaks teotsemiseks 4—10 km rindel, s. o. arvatavate vastaste jalaväediviisi vastu. Nagu selle mootomehhaniseeritud koondise koosseis näitab, ületab ta naaberriikide diviisid tulejõult ja liikuvuselt, ent on nõrgem elavjõult.

üksus, kusjuures mootoriseeritud elemendid saavad teotseda vaid teede suunas, mehhaniseeritud ühikud aga ka väljaspool teid. E. Seideman kinnitab, et mootomehhaniseeritud koondisi võib visata luureks kuni 100 km kauguseni näiteks ratsaväe peajõudude rinde ette või tiibadele. R. K. K. A. soomusjõudude eriteadlane Ammosov väidab, et „mehhaniseeritud osad on

kõige täiuslikumad luurevahendid, millised kontsentreerivad endas ratsaväe ja mootoriseeritud üksuste parimad omadused; jalaväest nad jäävad taha ainult luurel metsas ja väga kinnisel maastikul.“ („Kr. Zv.“ 1930, nr. 305.)

Hüvena märgitakse veel mootomehhaniseeritud osade suurt taktikalist liikuvust, s. o. võimet manööverdada lahinguväljadel vastase tule mõjupiirkonnas. Autodel kohale toodud jalaväeosad on füüsiliselt vähem kulunud, kui rünnaku sooritanud mehed, siit energilisem liikumine ja suurem pealetungitempo. Puht-mehhaniseeritud üksuse taktikalise liikuvuse piirid olenevad vaid masinate võimest ja maastiku topograafilistest omadustest, ent igal juhtumil on tema taktikaline liikuvus venelaste andmetel 2—4 korda suurem kui, näiteks, ratsaväe või mootoriseeritud osal.

Siiski ei salata ka mootomehhaniseeritud koondiste suuri puudusi. Kõige pealt märgitakse, et MMK kolonnid on ebanormaalselt pikad; näiteks ülaltoodud diviisi kolonn ulatub kuni 18 km. Pole kahtlust, et pikem kolonn on vastasele paremini nähtav ja ka tabatav, eriti õhust; samuti kulub tal rohkem aega hargnemiseks ja ta on raskjuhitav. MMK lahingukorra ümberkujundamine ja suuna muutmine nõuab palju aega. Edasi — MMK teotsemisel öösi, samuti metsasel, soistunud ja kinnisel maastikul on raskendatud. Sidepidamine jalatatud osade ja transportmasinate vahel lahingu ajal on keerukas. Lõppeks mootomehhaniseeritud koondised ei suuda pidada iseseisvalt kestvat lahingut, nende mootoriseeritud element on rippuv teedest, seljatagune osutub väga tundelikuks haaramistele ja piiramistele jne. Peale selle tuleb arvestada, et venelaste praeguse materjalosa juures erineb ratastel liikuvate masinate keskmine tunni kiirus (kiviteel 30—40 km) tunduvalt sellest kiirusest, mida võivad anda lülilikute liikuvad masinad (tankid, kui MMK peamine löögijõud, keskmiselt 10—15 km tunnis); seda kiirusevahet pole võimalik enne tasandada, kui punavägi saab tankid, mis võivad liikuda nii ratastel kui ka lülilikutel, ja kuuerattaga autod. Praegu aga puuduvad venelastel seesugused masinad, järelikult nad on sunnitud reguleerima nende liikumist ühises kolonnis kunstlikult või transporteerima tanke platvormidel.

3. Lahingutegevus.

Mootoriseeritud osade või koondiste mõistest järeldeb, et nende la-

hingutegevus ei erine millegagi jalaväe lahingust. Näiteks laskurpataljon jääb ikka samasuguseks nagu ta on, vaatamata sellele, kas ta marsib lahinguväljale või transporteeritakse sinna autodel; vahe seisab ainult saabumiskiiruses ja meeste värskses. Järelikult toimub kallaletung, rünnak ja kaitse mootoriseeritud pataljonis samasugustes formatsioonides ja nende printsiipide järele, nagu see on fikseeritud R. K. K. A. ametlikkudes eeskirjades. Ent teistsuguseks osutub mootoriseeritud ühiku tegevus liikuvates lahinguvormides — jälitamisel, taandumisel ja liikuva kaitse puhul, kus võitlus jalarivis vaheldub kiirete hüpetega autodel edasi või tagasi.

Mehhaniseeritud osade taktika alal pole R. K. K. A. sõjaliteratuuris läinud aasta jooksul esile toodud midagi uut. Venelaste vaated selles küsimuses tõime 1930. a. „Sõduris“ (nr. nr. 35/36 ja 41/42), mispärast pole tarvidust seda siin enam korrata.

Punaväe mootomehhaniseeritud koondiste lahingudoktriini tuuma võime võtta kokku järgmiselt: lühike otsustav löök ja siis jälitamine või taandumine; kestvast lahingust tuleb hoiduda. R. Estreicher-Jegorov väidab koguni, et mootomehhaniseeritud salga tegevusmeetod seisab oskuses: 1) kõita vastase tähelepanu vajalikuks ajaks ja vajalikus kohas; selleks anda rida lühikesi lööke ja siis üle minna liikuvale kaitsele, kasutades (laial rindel) tõketeenistust; 2) teostada paralleelselt jälitamist, püüdes vastasest ette jõuda tähtsate teedesõlmede ja piiralade vallutamisel.

Vaatame MMK osa üksikute lahingupidamise viiside juures lähemalt.

Kohtamislahingu olukord loetakse soodsaks tegevusalaks MMK-le „sõdimiseks“ iseseisvalt, eriti kui vastasel puudub jõudude ülekaal, sest siin suudab MMK teostada vajalikud ümbergrupeerimised varem kui vastane; eeltingimused on muidugi õigeaegne luureandmete saamine vastase üle ja hea teedevõrk hargnemiseks.

Kohtamismarsiks (õigemini „kohtanisisõduks“) valitakse parimad teed; sõit ise toimub mootoriseeritud koondiste liiklemise põhimõtetel. Kogu liikumise ajal on ees: 1) õhuluure, 2) tugev luursalk (30—50 km kaugusel), milline on ühtlasi MMK avangardiks, ja 3) teeluure organ; viimane reguleerib ka liikumist, valib jalastumise (mahalaadimise) raioonid jne.

MMK luursalk organiseerib temale antud ribas luure samadel põhimõtetel, nagu

on fikseeritud ratsaväe luursalga tegevus „R. K. K. A. ratsaväe lahingu-eeskirja“ III osas (1927), s. o. saadab välja luurkonnad, kuna viimased omakorda julgustavad endid piilkondadega (ä 1 soomusauto ja kuulipildujaga varustatud mootorratas või kergtank ühes mototsükletiga); piilkonnad liiguvad umbes 3—4 km luurkonna südamikku ees. Normaalselt kuulub luurkonna südamikku 1—2 soomusautot või kergtanki, rühm jalaväge (ühe kuulipildujaga) veoautodel, 2—3 mootorratast ja raadiojaam + teatud arv kergtanke ja mototsüklette täiendavate piilkondade väljasaatmiseks. Kokkupõrkel vastase luure- või valveosadega peab luursalk astuma nendega lahingusse, siduma nad teatud maastikujoonel ja samal ajal tungima osa masinatega kuni vastase peajõududeni, et kindlaks teha tema kolonnide jõud ja liikumissuund.

Pöördume tagasi MMK kolonni peajõudude juurde.

Jõudnud vastase mõjupiirkonda (eeskätt lennuväe tegevusraiooni), MMK peajõud hajunevad sügavuti ja kui võimalik (teede olemasolul) ka rinnepidi; samal ajal saadetakse välja lähedamaa kaitserindele ja tiibadele. Umbes 1—2 km kaugusel vastasest jalastub dessant (jala- ja kahurvägi), kuna julgestusosad liiguvad eesoleva luure joonele. Pärast dessandi mahalaadimist tõmbuvad transportmasinad umbes 3 km kaugusele vastasest, et alal hoida manöövrivabadus seljatagusel teedevõrgul. Neil teedel patrulleerivad ka üksikud soomusautod, et tarbekorral hävitada seljataha tunginud vastase osi (luureelemendid ühes sapööridega teede purustamiseks jne.); teine osa soomusautodest katavad (rindel) dessandi hargnemist, teotsetes kahe-kolme kaupa: sellal, kui üks auto köidab vastase tähelepanu, hüppavad teised ette ja tulistavad tema jala- ja kahurväge (eeskätt on mõeldud väljaspool teed liikuvaid kuuerattaga soomusautosid). Jalaväe peamass ühes kuulipildujatega (dessant) hargneb esimesena ja astub kohe tegevusse siduvgrupina; ainult osa jalaväest eraldatakse liikuvaks varuks (autodel). Löögi-grupi moodustavad soomusjõud, millised annavad hoobi normaalselt vastase tiivale. Kui vastane on ülekaalus, siis omandab tegevus üldiselt liikuva kaitse iseloomu, kusjuures vastast püütakse kinni hoida järk-järgulistel joontel lühikeste ja kiirete löökidega.

Kui MMK teotseb koos harilikkude (mootomehhaniseerimata) väekoondistega,

siis ta kasutatakse ära initsiatiivi oma käte kiskumiseks. Nimelt soovitatakse, et sel ajal, kui toimub eelosade kokkupõrge või pisut varem, tuleb MMK visata vastase peajõudude tiivale või seljataha — ülesandega kiskuda vastase peajõud lahingusse, siduda nende tegevusvabadus ja sundida neid vastu võtma lahingut ebasoodsates tingimustes. Kui aga kohtamislahingusse on kistud juba peajõud, siis on MMK tegevusala samuti vastase tiibadel või seljataha; vastase taandumise korral MMK jälitab teda paralleelselt.

Teotsemisel koos ratsaväega soovitab E. Šeideman järgmist taktikat: Kohtamislahingu ootel liiguvad mootomehhaniseeritud koondised mitmes kolonnis umbes 10—15 km kaugusel ratsaväekolonnide ees, et esimestena astuda lahingusse. Lahingut pidavate MMK kattel teostavad ratsaosad jõudude vajaliku ümbergrupeerimise ja annavad siis löögi tiivale või seljataha. Sel juhtumil, kui MMK liigub rännakul koos ratsaväega, antakse talle omaette tee; kokkupõrkel vastasega ta kasutatakse siis ära kas siduvgrupina, löögigrupina (vastase tiival või seljataga) või ta jaotatakse kahte ossa, kusjuures üks osa teotseb ratsaväe löögigrupiga, teine — siduvgrupiga.

Pealetungil kaitsele asunud vastasele teotsevad mootomehhaniseeritud koondised jalaväe normaallahingu printsiipidel, s. o. samuti kui jalavägi koos teda toetavate soomusjõududega ja lennuväega. Sellest järeldub, et nimetatud pealetungimoodus ei vaja erilisi MMK; kui aga nad on olemas, siis kasutatakse neid peamiselt lahtistel tiibadel ja liikuva varuna läbimurde raioonis.

Teotsemine vahetult vastase lahtisele tiivale loetakse ebasoovitavaks, sest oletatakse, et vastane on seal võtnud tarvidusele abinõud motoriseeritud koondiste vastu (tõkked, tankidevastased relvad jne.). Soovitavamaks peetakse otsida teid haaramiseks ja vastase seljataguse hoidmiseks alalise ähvarduse all, nagu paralleelsel jälitamisel. Teine asi on teotsemine läbimurdel saadud tiibadele, kus vastane pole suutnud neid veel kindlustada; siin tulevat süunata löök otsekohe tiiva vastu.

Läbimurde raioonis teotsetes peab mootomehhaniseeritud koondis olema enne kohal, kui vastase varud suudavad end seal kindlustada. Energiiline liikumine lühemat teed kaudu läbimurdepunkti ja otsustav löök tekkinud tiivale — niisugusena näevad venelased siin MMK tegevust. Ei olevat mõtet teostada keerukaid manöövreid ega

otsida teid haaramiseks, eriti kui otsem tee on ka parim; see toovad vaid aja kaotust. Lahing ise aga toimub siingi nagu jalaväelahing soomusjõudude toetusel. Kuid sealjuures juhitakse venelastelt tähelepanu veel ühele asjaolule — mootomehhaniseeritud koondised ei tohi tungida liig sügavale vastase seljataha, sest vastane võib sulgeda lõhe, s. o. ära lõigata taandumisvõimalused ja nad purustada. Üldse võivat MMK tungimine vastase seljataha ulatuda vaid nikaugale, et nende tegevus oleks seoses juhatuse üldise taktikalise ülesandega (mõne tähtsa maastikujoone vallutamine, teedesõlme purustamine jne.).

Teotsemisel koos ratsaväega soovitatakse poolitada MMK jõud ja abinõud ratsaväe löögi- ja siduvgrupi vahel järgmiselt: dessantosad ühes mõningate soomusjõududega teotsevad koos siduvgrupiga, kuna löögüksused (tankid) lähevad ratsaväe löögigrupi käsutusse.

Edu arendamisel ja jälitamisel on MMK teotsemiseks avarad perspektiivid. Niipea kui vastase vastupanu on murtud, kavatakse visata MMK paralleelseks jälitamiseks, et 1) võtta taanduvatelt osadelt võimalus teostada purustustöid ja ehitada tõkkeid, 2) mitte lasta vastast sinna raiooni, kus ta kavatseb end korraldada ja 3) anda taanduvatele osadele välklööke.

Kaitseülesanded, millistel on kestev iseloom, pole sobivad mootomehhaniseeritud osadele (koondistele); kaitsele asuvad MMK vaid erandlikel juhtumel ja lühikeseks ajaks. Visa kaitse loetakse MMK-le mittekasulikuks juba sellepärast, et nad kaotavad oma põhiomaduse — liikuvuse — ja suur löögijõud (MMK mehhaniseeritud element, näiteks tankid) on määratud niisugusel korral tegevuseta olekule. Edukalt võib kasutada MMK kaitsel manöövrivaruna.

Sellevastu n. n. liikuv kaitse, millise all R. K. K. A. ametlikud eeskirjad mõistavad „lõpuleviimata kaitselahingut ühes äralibisemisega vastasest ja kaitseasumisega uutele positsioonidele“ (välim. § 290), loetakse mootomehhaniseeritud koondiste peamiseks teotsemisviisiks lahingueesmärkide saavutamiseks. Manöörvõime tagamiseks valitakse järk-järgulised positsioonid võimalikult teedesõlmede raionis. Et aga vähemad mootomehhaniseeritud salgad ei satuks sealjuures ise vastase tiivalööride alla, selleks soovitatakse kasutada tõkketeenistust võimalikult suuremas ulatuses; ühtlasi selle võttega tahetak-

se võita aega plaanikindlaks taandumiseks ja saavutada suuremat visadust üksikute maastikujoonte kaitsmisel.

Samuti omavad MMK venelaste arvates suure tähtsuse kaitsetegevusel laiadel rünnakel, kus neid võib kasutada sügavusse asetatud löögigruppina vastase sissemurrete kiireks likvideerimiseks. Koguni teistsugused põhimõtted tuuakse aga esile MMK kasutamisel ratsaväe kaitselahingus — mootomehhaniseeritud koondised soovitatakse ära jaotada ratsaväe luure- ja lahinguvalve organite, siduvgrupi ja löögigrupi vahel. Ratsaväe luure-elementide juurde tulevat anda kergtankid, soomusautod ja kuulipildujatega varustatud mootorrattad, lahinguvalve organite juurde — dessantosade jalavägi, siduvgrupi käsutusse — jalavägi ja osa tankidest ja löögigrupi käsutusse — soomusautod ja tankid (vastulöökideks).

Taandumisel annavad venelased MMK ülesandeks kinni pidada vastase pealetung seniks, kuni väekoondise peajõudude-kolonnid on suutnud oma taandumisprotsessis läbistada maa-ala, mis tagab neile manöövrivabaduse. Selleks MMK astuvad vastasega lahingusse ja taanduvad järk-järgult, kasutades vastase liikumise aeglustamiseks tõkketeenistust. Pärast ülesande täitmist nad tõmbuvad väekoondise uue positsiooni taha, kus end korraldavad järgnevatiks ülesanneteks. Mootomehhaniseeritud koondiste või salkade eneste lahikiskumist vastasest ja taandumist katavad vähemad jalaväe osad soomusautode toetusel; ka need katteosad taanduvad hüpetena, kasutades masinaid.

Sõja ajal kavatakse venelased kasutada mootomehhaniseeritud koondisi samuti nagu oma massilist armeeratsaväge piirikatte osadena, et tagada mobilisatsiooni läbiviimist oma vägedele ja takistada vastase vägede koondamist ja hargnemist normaalsetes tingimustes. Selleks soovitatakse visata MMK vastase territooriumile piiriäärsete sõlmpunktide ja teiste strateegilise tähtsusega esemete vallutamiseks. Ka on ette nähtud MMK kasutamine sõja algperioodil tugevate luurerusikatena, millised peavad tungima vastase peajõudude koondusraionidesse ja muretsema sealt vajalikud teated lahinguga.

4. Kaitse mootomehhaniseeritud koondiste vastu.

Iga pealetungirelv nihutab esile mitte vähem mõjuvad vahendid ja meetodid kait-

seks tema vastu. Nii ka siin: kui Lääne-Euroopas hakati katsetama MMK, ilmuvad punaväe ametlikkudesse eeskirjadesse eriparagrahvid, kuidas organiseerida kaitset nende vastu. Samuti otsib punaväe sõjaliteratuur ikka uusi ja uusi võtteid sel alal. Et meilgi selle küsimuse lahendamine ootab järjekorda, siis pole vahest liigne tutvuneda naabri seisukohtadega.

R. K. K. A. ametlikkudes eeskirjades on pöördud eriline tähelepanu vägede kaitsmisele mootomehhaniseeritud vägede vastu neil momentidel, mil väeosad asuvad rohkem koondatult (rännakul, puhkel), kuna üksikute lahingupidamise viiside juures leiame vähem näpunäiteid (välja arvatud tankidevastane kaitse). Välimäärustik (1929) märgib, et kui on võimalusi vastase mootoriseeritud osade ilmumiseks lahingukorra tiivale, siis tuleb tiivakaitse saata võimalikult kaugele ja sellises koosseisus, et ta oleks võimaline sundida vastase jalaväge autodelt maha tulema (§ 140). Kaitselahingus kästakse organiseerida julgeolek mootoriseeritud osade vastu analoogiliselt tankidevastasele kaitsele; kui tiivad on lahtised, siis tuleb neid hoolikalt julgestada väe- ja armeeluurega, samuti kahurväetule ja inseneriväeliste abinõudega, kusjuures luureosad asetatakse autodele ja varustatakse kiirsid vahenditega (raadiotelefon, mootorratas, auto) (§ 264). Detailsemalt on fikseeritud rännaku julgestamine üldise eesmärgiga: 1) saada teateid vastase MMK liikumisest õigeaegselt ja 2) võimalikuks teha olemasolevate abinõude ärakasutamist nende tegevuse paralüüsimiseks. Tervikuna näeme seda julgestussüsteemi järgmiselt: väelennuvägi peab luurama kõiki MMK liikumiseks kõlblikke teid rindel ja tiibadel kuni 100 km kauguseni ja teatama MMK ilmsikstulekust viibimata raadioteel ja leppemärkidega. Väeratsaväe kõvendatud luurkonnad saadetakse parimatel teedel kuni 2 päevateekonna kaugusele ja varustatakse kiirsid abinõudega (raadiotelefon, mootorrattad, autod). Kõige ohtlikumatesse suundadesse käseb välimäärustik saata segaluursalgad (jalavägi ühes r.-k. ja pataljoni-kahurväega autodel, soomusautod, tankid, mehaanilise veoga kahurvägi, keemilised osad teede gaasitamiseks, sapöörid teede ja sildade purustamiseks) 1—2 päevateekonna kaugusele ja varustada neid raadiotelefonide, mootorrattaste ja autodega. Siin pannakse luuresalgale ka eelsalkade ülesanded — täie jõuga takistada vastase MMK edasilükuvust (kahurväe ja kuulipildujate kauge-tulega sundida vastase jalaväge jalastuma,

purustada teed ja sillad). Saanud teateid MMK ilmumisest, kolonniülem määrab tema tagasilöömiseks erisalga (kuulipildujad ja kahurid), kuna kolonn ise jätkab liikumist; on aga MMK tugevajõuline, siis asub kogu kolonn kaitsele (§§ 413—416)..

Puhkeraiooni julgestamine on rajatud venelastel samuti lennuväe ja luursalkade luurele, kahurväetulele, purustustöödele, maastiku gaasitamisele ja kiirsidale valvatavate vägede ja julgestusosade vahel. Kahurväe kohta seab välim. üles järgmised nõuded: üksikud patareid või torud tulevad asetada valvetökete joonele, et tulistada MMK otsesihimusega; samaks otstarbeks anda puhkekaitse juurde kaugelaskes kahurväge (§ 451).

Ametliku doktriini täiendamiseks ja edasiarendamiseks esineb nii mõndagi ka punaväe häälekandjates. Näiteks jala- ja ratsaväele soovitatakse valida rännakuteks teed, milliste ümbrus raskendab tankide liikumist ja lahingutegevust; lahtisematel, s. o. tankide teotsemist soodustavatel maaladel tuleb kõvendada kolonne suurtükki-dega. Liikumine peab toimuma hüpetena joonelt joonele, kus teotsemisvõimalused soomusjõududele on halvad (rokaadjõed, orud, metsad, sood jne.). Puhkele olevat soovitav asetada jalavägi kas metsa või asulatesse, et kaitsta elavjõudu tankide vastu. Igas olukorras visata luure kaugele ette ja varustada luurorganeid kiirete sidevahenditega. Kõik luurorganid, ka kõige väiksemad, olgu küllastatud kuulipildujatega, kusjuures nad kasutagu partisanitaktikat: varitsemine ja siis ootamata tulelõök mootomehhaniseeritud kolonnile. Paarist õnnestanud varitsemisest metsateedel jne. olevat küllalt selleks, et mitte ainult seisma panna kolonni, vaid sünnitada temas ka suuri kaotusi ja demoraliseerida meeskonnad.

Eespool osundatud Ammosov nõuab, et vastase soomusjõud tulevad mootomehhaniseeritud kolonnist ära lõigata palktõkete, mahalastud puude, hädakorral isegi voorivahenditest moodustatud barrikaadi abil. Sellised „korgid“ tuleb hoida tule all ja ühtlasi takistada soomusmasinate meeskonda masinatest välja tulemast (korkide kõrvaldamiseks).

Nende passiivsete abinõude kõrval rõhutatakse ka aktiivseid samme: kasutades varjatud alasid (metsad, orud, viljapõllud jne.), tungida mootomehhaniseeritud koondeste seljataha — eesmärgiga rikkuda masinad ja teed või vallutada masinad; kui MMK on asunud lahingusse, siis ei pea ainult valvama oma tiibu, vaid tingimata

otsima vastase omi või imbuma kas või väikeste salkade kaupa tema autodeni. Üldine tendents venelastel on aga järgmine: mootoriseeritud osadele on tarvis energiliselt peale tungida, kuna mehhaniseeritud elementide vastu peab end kaitsma.

Nii lühidalt venelaste vaated.

5. Lõppsõna.

Sõjakirjandusse sattunud andmed lasevad järeldada, et venelaste kavatsused punaväe mootomehhaniseerimise alal on laialtulatilikud, ent siiski mitte utoopilised. (Ilmekalt selgub see muuseas nende vaadetest üksikute väeliikide mootoriseerimisele ja mehhaniseerimisele, kuid selle küsimuse valgustamine ei kuulu käesoleva teema raamidesse.) Nende tõekspidamiste järele mootomehhaniseeritud koondised ei taha kõrvaldada ega asendada ühtki senist väeliiki, isegi mitte ratsaväge; peateguriteks tulevikusõjas jäävad harilikud väekoondised, kuna MMK on mõeldud kas eriulesanneteks või esimeste manöövri võime, tule- ja löögijõu tõstmiseks. Fuller'i ja teiste Lääne teoreetikute „ideaalsesse mehhaniseeritud armeesse“ („tanki-armeesse“ ühes „okupeeriva miilitsaga“) suhtuvad venelased enam kui skeptiliselt. Ja kui Lääne-Euroopa ühed riigid sammuvad peamiselt sõjaväe mehhaniseerimise (Inglismaa), teised mootoriseerimise tähe all (Prantsusmaa), siis venelased näivad taotlevat mootoriseerimise ja mehhaniseerimise harmoonilist kokkukõlastamist.

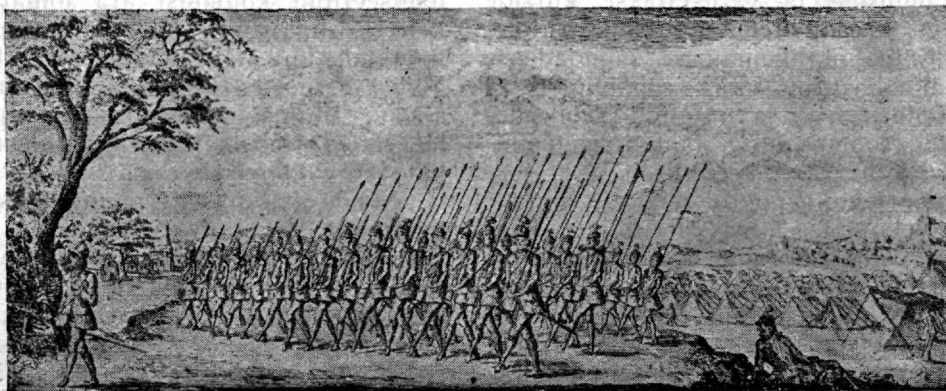
Kas on SSSR'is selleks pinda?

Nõukogude riigi industrialiseerimiseks üldse ja auto-traktori tööstuse arendamiseks eriti tehakse „pjatiletka“ alusel hiigla jõupingutusi. Kahtlematult aastate jooksul

suudetakse anda punaväele vajalik arv mootoreid ja masinaid, muuseas ka kiir- tanke ja kuuerattaga autosid. Teispoolt pakuvad Venemaa laialtulatilikud „rinded“ küllaldasi teotsemisvõimalusi mootoriseeritud, mehhaniseeritud ja mootomehhaniseeritud koondistele. Kolmandaks — doktriini kohaselt kasvatakse punaväge aktiivse, hoogsa ja kiire teotsemise vaimus; siin on MMK nagu loodud kaasa aitama. Kõik need asjaolud näitavad, et R. K. K. A. mootomehhaniseeritud koondiste doktriin ülalkirjeldatud kujul ei tarvitse jääda tulevikusõjas vaid paberile.

Milleks see kohustab N.-Vene võimalike vastaseid naaberriikide hulgast, on vististi selge ilma pikemate seletusteta, sest „mootor kutsub välja mootori“. Aga ka praegu pole põhjust sattuda paanikasse MMK koondiste ees. Esiteks nad on alles lapsekingades, ja, teiseks, võrreldes MMK hüvesid ja pahesid nende praeguse materjalosa juures, näeme, et, näiteks, meie üldiselt teedekehval, metsasel ja sooderikkal maastikul võib võidelda nende vastu väga edukalt, kas või samade abinõude ja meetoditega, milliseid soovivad R. K. K. A. ametlikud eeskirjad (v. p. 4). Ent on vaja need abinõud ja meetodid siiski fikseerida. Loodetavasti ei keeldu meie uued lahingueeskirjad andmast siingi konkreetseid näpunäiteid.

Lõppeks N.-Vene naabrite piiräärsetel diviisidel on küllalt põhjust kaaluda, kuidas pareerida MMK sissetungimist sõja esimestel päevadel ning kaitsta vägede koon- dusraioone, sõlmpunkte jne. Seda enam, et punaselt ratsaväelt võib oodata analoogilist võtet, s. o. välklööke strateegiliselt tähtsatele punktidele.

Partei-politilised organid RKKÄ-s ja nende tegevusest.

Ajalooline areng.

Ühel ajal endise Vene keisririigi sõjaväe demobiliseerimisega pärast oktoobri-revolutsiooni asus kommunistlik partei enesele looma relvastatud tuge — punaväge. Viimast luues pidi partei hoolt kandma, et ta huvid seal alati oleks kaitsitud ja et tal oleks võimalus seda oma tuge juhtida. Selleks leiti tarvilikuks ellu kutsuda erilised parteilised ja politilised organid.

Rahvakomissaride nõukogu dekreediga 15. jaan. 1918. a. asuti uue armee loomisele — vabatahtlik, valitavate juhtidega punavägi. Selle jaoks moodustati ülevenemaaline kolleegium (Vserossiiskaja kolleegia) ühes agitatsiooni-organisatsiooni osakonnaga. Viimase ülesandeks oli:

- a) kihutustööd teha punaväe loomise kasuks,
- b) juhtida vabatahtlikkude vastuvõtmise organiseerimist ja
- c) teha politilist tööd juba punaväkke astunud sõdurite keskel.

Selle kolleegiumi agitatsiooni-organisatsiooni osakond oli esimene politiline organ punaväes. Punaväe osi hakkasid moodustama kõik kohalised nõukogud oma sõjaväe osakondade kaudu. Viimaste juures kutsuti samuti ellu organisatsiooni-agitatsiooni jaoskonnad.

Määrusega 8. IV 1918. a. asutati ringkonna-, kubermangu-, maakonna- ja vallakomissariaadid eesotsas komissaridega. Kõikide komissaride tööde ühtlustamiseks ja juhtimiseks loodi sama aasta maikuul ülevenemaaline sõjakomissaride büroo ühes agitatsiooni-hariduse osakonnaga. Kui hiljem politiline ja strateegiline olukord väga raskeks kujunes, mindi vabatahtlikkude palkamisest üle sundusliku mobilisatsioonile. Ühes viimasega organisatsiooni-agitatsiooni osakondadelt langesid ära komplekteerimise funktsioonid.

2. IX 1918. a. Nõuk. venemaa kuulutati sõjaväelaagriks. Kommunistlik partei viis läbi oma liikmete mobilisatsiooni ja viimased saadeti laiali uutesse väeosadesse. Samal ajal moodustati uutest väeosades partei rakukesed, millede tegevust alul juhtisid kohalised parteikomiteed. Mitmes kohas kubermangu parteikomiteed moodus-

tasid kõrgemate staapide juures, staabi politilised osakonnad. Need isehakkanud pol. osakonnad olid oma ehituse poolest väga mitmesugused, funktsioonid olid neil samuti mitmekesised, mõnes kohas täitsid nad isegi karistussalga ülesandeid.

Et kõiki neid mitmesuguste funktsioonidega ellu kutsutud organite töid ühtlustada ja seda mitmekesisidust likvideerida, andis sv. revol. nõukogu 5. XII 1918. a. välja määruse rinde, armee ja diviisi pol. osakondade kohta. Sellega pandi neile seaduslik alus, määrati nende koosseisud, ülesanded jne.

Märtsikuul 1919. a. partei VIII kongress otsustas ellu kutsuda sõjarevol. nõukogu juures politilise valitsuse, missugune aluks partei keskkomiteele. Selle tagajärjel likvideeriti aprillikuul sõjakomissaride büroo ja maikuul asutati pol. valitsus (PUR) — kõrgem partei-politiline organ punaväes. Viimase asutamisega oli punaväes loodud kindel partei-pol. aparaat.

Kodusõjas mängisid pol. organid punaväes suurt osa. Nemad juhtisid agitatsiooni-propaganda tööd punaväes ja kohalikkude elanikkude keskel ja osava kihutustööga suutsid meeletu luua. Ühesõnaga seal omasid nad endale eluõiguse.

Pärast demobilisatsiooni läbiviimist, uute reformide ajajärgul (1924.—1927. a.), võeti neis organites ette mõnesugused muudatused. Kõige rohkem puudutasid need reformid komissaride instituuti. (Vt. allpool.)

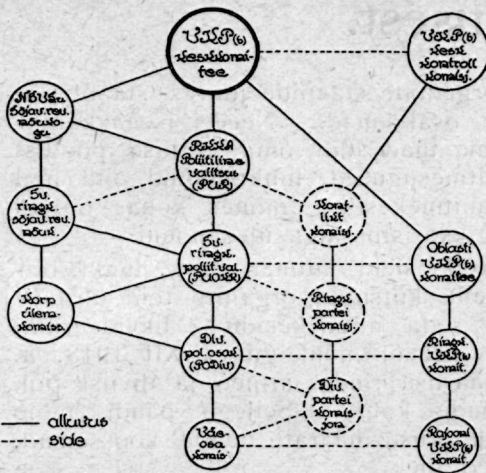
1924. a. oli korra kavatsus pol. osakonnad allutada staapidele, kuid sellest loobuti ja jäädi pol. organite iseseisva organisatsiooni juurde, sest kardeti, et vastasel korral nad oleksid võinud kujuneda staapide osakondadeks.

Käesoleval ajal partei-politilise aparaadi punaväes moodustavad sõjarevolutsioonilised nõukogud, politilised osakonnad ja jaoskonnad, komissarid, üksuste politilised juhid, kommunistliku partei rakukesed, kommunistliku noorsoo (komsomoli) grupid, väeosade klubid ja Lenini nurgakesed. Kõikide nende organite töö ja tegevus kannab üldist nimetust — politiline töö (politrabota).

Partei-politilise aparaadi organisatsiooni üldjoontes kujutab skeem nr. 1.

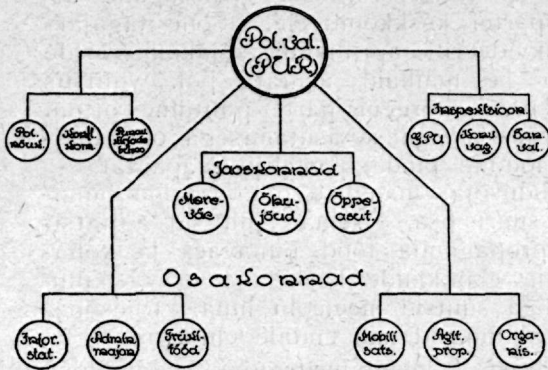
Skeem nr. 1.

Partei-politilise apar. organisatsioon. SKKKA-s

Skeem nr. 2.

SKKKA poliitiline valitsus

NSV Liidu sõjarevolutsiooniline nõukogu.

Kõigi relvastatud jõudude eesotsas seisab maa- ja merejõudude komissar (Narkomvoenmor). Selle komissariaadi juures asub NSVL-u sõjarevolutsiooniline nõukogu. Viimase esimeheks on maa- ja merejõudude komissar ja tema liikmeteks on kaks sõjakomissari abi ja rahvakomissaride nõukogu poolt määratud isikud.

Sõjarevolutsioonilisele nõukogule alluvad vahetult sõjaväe keskasutised, nagu: RKKA staap, RKKA peavalitsus, RKKA poliitiline valitsus, õhujõudude-, mereväe-, sanitaar- ja veterinaar valitsused ja mitmesugused teised asutised ja inspeksioonid. Seega sõjarevol. nõukogu on punaväe juhtivaks organiks kõikidel aladel.

RKKA poliitiline valitsus (PUR).
(Skeem nr. 2.)

Kõrgemaks partei-politiliseks organiks RKKA-s on poliitiline valitsus (PUR). Viimasel on kahesugune alluvus: ühest küljest

allub tema NSVL-u sõjarevoluts. nõukogule ja teisest küljest VSP keskkomiteele, kui viimase sõjaväe osakond. Poliitilise valitsuse ülem on ühtlasi NSVL-u sõjarevolutsioonilise nõukogu liige.

PUR-i ülesandeks on: 1) partei-politilise tegevuse juhtimine kogu punaväes (väeosades, asutistes, koolides jne.), 2) partei-politilise aparadi organiseerimine kogu RKKA-s, 3) poliitiliste tegelaste ettevalmistamine, arvestamine ja nendega alluvate asutiste komplekteerimine, 4) pol. õppuste kavade kokkuseadmine, juhtnõuride ja instruksioonide andmine pol. organitele, 5) pol. tegelaste ametkohtadele määramine (alates rügemendi komissarist ja kõrgemad), 6) pol. sõjakirjanduse väljaandmine, 7) pol. aparadi mobilisatsiooni plaani väljatöötamine ja 8) partei otsuste ja juhtnõuride täitmise järelvalve alluvates asutistes.

Vastavalt neile ülesannetele jaguneb PUR 6 osakonda: 1) organisatsiooni, 2) agit.-propaganda, 3) mobilisatsiooni, 4) informatsiooni-statistika, 5) trükiteodete ja 6) administratiiv-majanduse osakonnad.

Peale selle on PUR-i juures mereväe-, õhujõudude- ja õppeasutiste-jaoskonnad, konflikt-komisjon ja punaväelaste kirjade keskbüroo. Konflikt-komisjon teotseb VKP (6) keskkomitee eeluurimise asutisena ja vaatab läbi parteilised süüteod enne keskkontroll-komisjoni edasisaatmist. Punaväelaste kirjade keskbüroos vaadatakse läbi punaväelaste kaebused kohalike nõukogude asutiste ja organite kohta.

PUR-i otsekohe juhtimise all töötavad ka OGPU, konvoivägede ja tervishoiu valitsuse poliitilised inspeksioonid.

Sõjaväeringkonna sõjarevolutsiooniline nõukogu.

Kõrgemaks võimu esindajaks igas ringkonnas on sõjarevolutsiooniline nõukogu. Tema kätte on koondatud kogu punaväe juhtimine ringkonnas ja temale alluvad kõik ringkonna piirides asuvad väeosad, valitsused ja asutised.

Selle nõukogu ülesandeks on ka ühtlustada punaväe partei-politiliste organite tööd kohalike partei organite omaga.

Harilikult sõjarevolutsiooniline nõukogu koosneb 3 liikmest: ringkonnaülemast, ringkonna pol. valitsuse ülemast ja ringkonna piirides asuva partei organi või kõrgema asutise esindajast. Neil juhtumil, kui ringkonnaülem on vana partei tegelane ja omab vastava partei staaži, võib sõjarevol. nõukogu mitte moodustada. Siis

pannakse nii operatiivne kui ka poliitiline töö kõik ringkonna ülema peale ja temale määratakse abi poliitilisel alal, kes on siis ringkonna pol. valitsuse ülem.

Kõik ringkonna sõjarevolutsioonilise nõukogu liikmed määratakse NSVL-u sõjarevolutsioonilise nõukogu poolt ja ringkonna sõjarevol. nõukogu allub NSVL-u sõjarevol. nõukogule.

Sõjaväeringkonna poliitiline valitsus (PUOKR).

(Skeem nr. 3.)

Kõikide sõjaväeringkonnas asuvate partei-politiliste organite tegevust, samuti ka partei-politilist tegevust territoriaal väeosades vahelduva koosseisuga koondusõpuste vaheajal, eelkutsealuste keskel jne. juhib sõjaväeringkonna poliitiline valitsus (PUOKR). Üldises partei-politilises töös allub PUOKR vahetult PUR'ile, teistel aladel aga allub ta ringkonna sõjarevolutsioonilisele nõukogule. PUOKR-ülem on ühtlasi ringkonna sõjarevolutsioonilise nõukogu liige. Temalt on nõuetav 7-a. partei staaž.

Olles kõikide väeosade ja asutiste suhtes kõrgemaks partei-pol. organiks ringkonnas, PUOKR vastavalt PUR-ilt ja sõjarevolutsiooniliselt nõukogult saadud juhtnõuetele täidab oma ringkonnas samu ülesandeid mis PUR kogu punaväes. Peale selle toimub PUOKR-i korraldusel keskmiste poliitiliste juhtide ettevalmistamine, milleks mitmes ringkonnas on oma erikoolid. Samuti esineb PUOKR ettepanekutega PUR-ile igasuguste pol. juhtide määramiste ja ümberpaigutamiste kohta. Temal on õigus oma algatusel ümber paigutada ringkonna piirides keskmisi poliitilisi juhte (kompanii poliitilised juhid, klubijuhatajad jne.).

PUOKR-il on oma ajaleht. Tema organiseerib sõja kirjasaatjate tegevust, tarbekorral kutsub kokku nende konverentsi.

PUOKR võtab osa juhtiva koosseisu atesteerimises oma ringkonnas.

Iga aasta PUOKR kutsub kokku sõjaväeringkonna partei konverentsi, kus arutusele võetakse tähtsamad küsimused poliitilises tegevuses ja kus kokkuvõtteid tehakse poliitilise töö tagajärgede kohta alluvates väeosades ja asutistes. Konverentsil valitakse ringkonna partei komisjon, missugune koosneb 9 liikmest ja 3 kandidaadist. Viimase ülesandeks on parteisse liikmete vastuvõtmise ja sealt väljaheitmise küsimuse otsustamine ja partei liikmete parteiliste süütegude arutamine. Komisjoni liikmetelt on nõuetav 5-a. partei staaž.

Kõik partei komisjoni otsused viiakse täide PUOKR-i kaudu. Juhtumil kui PUOKR-i ülem ei ole nõus komisjoni otsusega, antakse küsimus otsustada kõrgemasse partei komisjoni ja pol. valitsusse.

Konverentsil valitud komisjoni kinnitab partei kesk-kontrollkomisjon. Komisjon valib enda keskelt sekretäri. Viimasteks võivad olla ainult need, kes olid parteiliikmed enne oktoobri revolutsiooni.

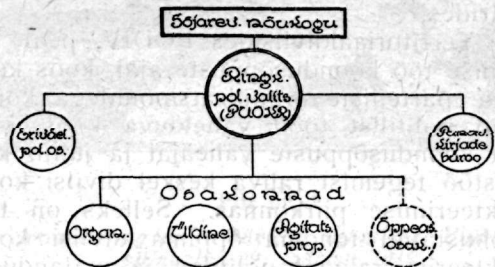
Peale partei konverentsi PUOKR korraldab kord aastas ka ringkonna komsomolide konverentsi, kus arutusele võetakse tähtsamad küsimused komsomolide töös ja tegevuses.

Tarviduse korral PUOKR korraldab ringkonna poliitiliste juhtide nõupidamisi, nagu diviisi pol. osak. juhtide, väeosade komissaride, rakukeste sekretäride nõupidamised jne.

PUOKR koosneb normaalselt kolmest osakonnast: 1) agitatsiooni-propaganda,

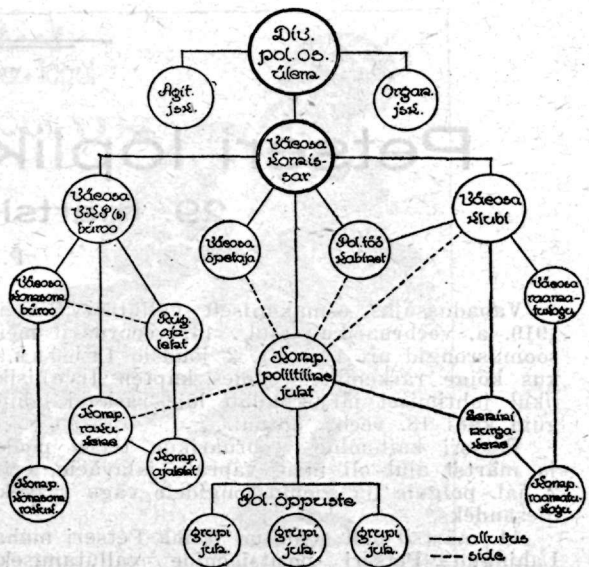
Skeem Nr. 3.

Sõjaväeringkonna poliitiline valitsus

Skeem Nr. 4.

Diviisi ja väeosade poliitiline aparatuur

2) organisatsiooni ja 3) üldisest osakonnast. Sõjaväeringkonnas aga, kus on palju õppeasutisi, on PUOKR-i juures veel neljas — õppeasutiste osakond. Organisatsiooni ja agitatsiooni-propaganda osakonnad koosnevad 3 jaoskonnast.

PUOKR-i juures asub ka punaväelaste kirjade büroo, poliitiline osakond eriväelike jaoks ja territ. korpuste poliitilised sekretariaadid. Viimaste ülesanne on pol. töö juhtimine ringkonna, raiooni või oblasti sõjakomissariaadides.

Diviisi poliitiline osakond (PODIV).

(Skeem nr. 4.)

Väeosade partei-politiliste organite tegevuse juhiks on diviisi poliitiline osakond (PODIV), või üksikus brigaadis brigaadi poliitiline osakond (POBRIG).

PODIV organiseerib partei-politilise aparadi väeosades, juhivad nende tegevust, viib täide PUR-i ja PUOKR-i korraldused ja käsud ja valvab nende täitmise järele väeosades. Üldiselt täidab PODIV diviisis samu ülesandeid, mis PUOKR ringkonna piires.

Territoriaaldiviisides PODIV, peale poliitilise töö koondusõppuste ajal, koos kohalike parteiliste organisatsioonidega korraldab poliitilist tööd vahelduva koosseisuga ka koondusõppuste vaheajal ja juhivad kihutustöö tegemist rahva keskel diviisi komplekteerimise piirkonnas. Selleks on tema kohustatud tundma õppima diviisi komplekteerimisraiooni poliitilist ja majanduslikku seisukorda.

Suurtes garnisonides, kuhu on koondatud spetsiaal-väeosad, kes ei kuulu diviisi

side koosseisu, on spetsiaal-vägede jaoks moodustatud samasugustel alustel ja samasuguste õigustega kui PODIV oma poliitilised osakonnad. Viimased alluvad vahetult PUOKR-ile.

Perioodiliselt kord aastas diviisi poliitiline osakond kutsub kokku diviisi partei konverentsi, kus arutusele tulevad kõik tähtsamad küsimused partei-politilise töö kohta väeosades. Partei konverentsil valitakse diviisi partei-komisjon, missugune koosneb 5 liikmest ja 3 kandidaadist. Viimasel on samasugused ülesanded kui ringkonna partei-komisjonil. Komisjoni liikmetel on nõuetav 3-aastane partei staaž.

Diviisi partei-komisjoni kinnitab ringkonna partei-komisjon. Komisjon valib sekretäri, kellel on nõuetav 6-aastane partei staaž. Partei-komisjoni otsused viiakse täide diviisi pol. osakonna kaudu. Kui diviisi pol. osakonna ülem ei ole otsuse täideviimisega nõus, läheb küsimus ringkonna partei komisjoni ja ringkonna pol. valitsusse. Samuti kord aastas kutsub PODIV kokku ka diviisi komsomolide konverentsi.

Diviisi poliitiline osakond koosneb organisatsiooni- ja agitatsiooni-propaganda jaoskondadest. Esimene koosneb juhust ja kolmest instruktorist ja viimane juhust ja kahest instruktorist.

Diviisi poliitilise osakonna eesotsas on PUR-i poolt määratud komissar või diviisi ülema abi poliitilisel alal, kes vahetult allub sõjaväeringkonna poliitilisele valitsusele. Komissarilt või abilt on nõuetav 4-a. partei staaž.

(Järgneb: Rügemendi (väeosa) partei-politiline aparaat.)

Petseri lõplik vabastamine

29. märtsil 1919. aastal.

P. Villemi.

Vabadussõjas esmakordselt vallutati Petseri 1919. a. veebruarikuu alul. 14. veebruaril meie soomusrongid nr. 1 ja nr. 2 jõudsid Irboska, kus kõige raskemates oludes kapten Irve isiklikul juhtimisel järjekindlalt löid raskeid lahinguid kuni 18. veebr. õhtuni.

Petseri kaitsmine veebruarikuu teisel poolel ja märtsi alul oli meie vaprale jalaväele, eriti 2. jal. polgule ja soomusrongidele väga raskeks ülesandeks.

11. märtsil oldi sunnitud jätta Petseri maha. Lahingud Petseri positsioonide vallutamiseks aga ei raugenud. Suures ülekaalus olev vastane

oli samuti aktiivne. Lahingud lõppesid vahelduva eduga. Eriti ägedaid lahinguid suuremate jõududega löödi Orava mõisa pärast. Vaatamata meie kaitseväge üksikute osade suurele pingutusele, meie edu oli siiski ainult osaline, kuni ülemjuhataja direktiivide kohaselt hakati valmistama ette suurejoonelisemat ja väeosade enam kokkukõlastatud pealetungi. Operatsiooni üldjuhiks määrati Vabadussõja haruldasemaid sõjamehi ja väejuhte — kapten A. Irv, selle aegne soomusrongide divisjoni ülem.

27. märtsil ülemjuhataja avaldas lõunaväärinna vägede ümberkorraldamiseks käsu, mille

järgi Skoutide pataljon ühes 3. patareiga, Ku-perjanovi partisanide pataljon ja Kalevi Maleva anti soomusrongide divisj. ülema käsutusse.

27. märtsi hommikul oli soomusrong nr. 1 peal (Piusa jaamas) Petseri vallutamise plaani läbiarutamine, millest kapt. Irve juhatusel võtsid osa: 2. jal. polgu ülem al.-polk. Kurvits; 7. polgu ülem kapten Anderson; Skoutide ülem kapten Pinka; Skoutide korraldaja kapten Reissar; Kalevi Maleva pealik Tõnson ja Ioh. Pitka.

Nõupidamise järele kapten Irv seadis kokku operatsiooni kava.

Et vastasel oli suur ülekaal jõududes, ja et ta aktiivsust üles näitas, siis mõned meie juhid avaldasid kahtlust operatsiooni kordaminekus. Selle kohta loeme J. Pitka „Minu sõjamälestused“ lhk. 154: „Operatsiooniplaani läbiarutamise juures avaldasid kaptenid Anderson ja Reissar operatsiooni kordamineku üle kahtlust. See pahandas kapten Irve ja, hoolimata oma alaliselt rahulikust meelest ja külmaveresusest sai ta kaunis ägedaks ja tähendas, lühidalt: „Siin ei ole enam pikemalt vaielda, vaid nõuan, et operatsiooni käsk, nii kui see kokku on seatud, täidetud saaks.“

Meie väeosad asusid (v. olukord 27. III): põhjapool raudteed 7. polk Tohna, Aukse, Hoinkelse joonel; lõunapool raudteed 2. jal. polk Dupleva, Ernakova, Dubrovka joonel.

Kapten Irv operatiivkäsus nr. 2 Petseri vallutamiseks määras ülesandeid:

1) Skoutide rügement — liikuda läbi Hoinkelse, Mustjärvi, Orava ja Kõvera külade ning puhastada vaenlasest ja võtta oma alla Väike- ja Suur-Netšajevo ja Trostjanka külad.

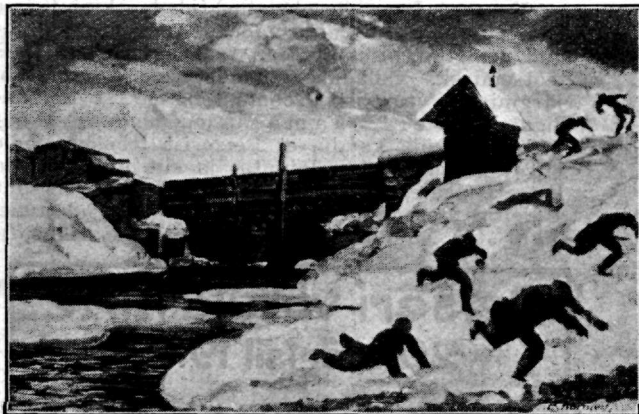
2) Ltn. Sabolotny — soomusrong nr. 1-a ja soomusrong nr. 5-b: vastase soomusrongid Piusa taha tõrjuda.

3) Ltn. Neps — soomusrong nr. 5-a ja nr. 1-b: suurtükitlega toetada Skoutide pealetungi.

Teistele, nende hulgas ka Kalevlaste Malevale, määrati enam passiivsed ülesanded.

Lahingujõudude vahekorid Petseri vallutamise eel oli tublisti enamlaste kasuks, nagu seda kujutab joonis.

Ülesande täitmiseks 29. märtsil kell 0245 leitnant Sabolotny sõitis soomusrongiga nr. 1 Piusa jaamast Petseri suunas parandama purustatud raudteed. Tee parandamisega jõuti lõpule kell 0515. Kell 0540 algas äge võitlus meie soomusrong nr. 1 ja vastase soomusrongide vahel. Enamlaste soomusrongid taandusid, kuid väga pikkamööda ning intensiivselt tulistades, kuni kell 0645 esimene neist sai mõne pihtavuse ja selle järele juba kiiresti taandus Petseri jaama. Ltn. Sabolotny jälitas vastast soomusrongiga nr. 1, et talle mitte anda võimalust õhku lasta raudtee silda Piusa jõel. See õnnestuski, ning sild vallutati tervena ja sillavalve hävitati rongi tulega (v. pilt nr. 1). See sild Petseri mahajätmise puhul lasti meie poolt puruks, kuid enamlased olid jõudnud selle parandamisega parajasti lõpule Petseri lõpliku vallutamise eelpäeval.

Pilt nr. 1.

Soomusrong nr. 1 hävitab enamlaste Piusajõe sillavalve 29. märtsil 1919.

Samal ajal skoudid soomusrongide nr. 2 ja nr. 5 suurtükitle toetusel tungisid Orava mõisa peale. Kell 0750 sõitsid ka soomusrongid nr. 2

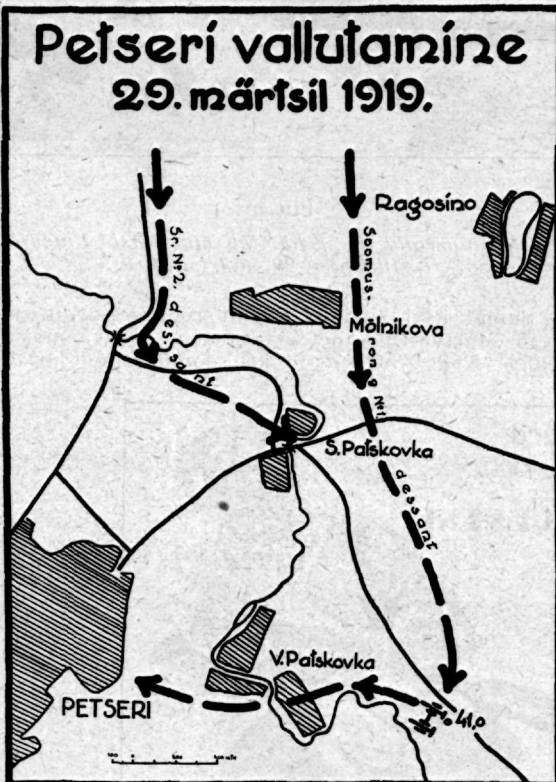

ja nr. 5 Petseri poole esimesele soomusrongile järele, pommitades Petseri linna ja põhjapool raudteed asuvaid külasid.

Kell 0835 soomusrongid jõudsid Petseri jaama, kust hiljem kapten Irve korraldusel läks välja soomusrongide nr. 1. ja nr. 2. dessant Petseri linna vallutamise ülesandega. Dessandi tegevuse kohta kapten A. Irv telegrafeeris järgmist:

„Kell 1110 läks rongide dessant lipnik Villemi, al.-leitn. Berenglau ja Bersingi juhatusel, 110 meest, Petseri alevi peale põhja-hommiku poolt. Tunnise võitluse järele langes Petseri alev meie vahvade sõdurite kätte ilma kaotusteta meie poolt. Sõjasaak rikkalik: 3 suurtükki, neist üks 3-tolline, teised Schneideri 42-liimised, hulga laskemoona tagavaraga. Peale selle hobused, riistad, püssid, kuulipildujad ja nende osad, padrunid, köögid, vankrid ja muu sõjasaak veel registreerimata. Vange 26.“

Kapten Irv käesolevate ridade kirjutajale Petseri vallutamist ülesandeks tehes ei määranud pealetungi suunda ega tegevusviisi — jättis teotsemiseks vabaduse. Otsustasin ja teotsesin järgmiselt: tungisin soomusrong nr. 1 dessandiga Petseri jaamast lõunasuunas Mõlnikova küla kaudu, et Petserist Irboska poole viivat maanteed ära lõigata, ja siit juba liikuda Petseri peale, kuna soomusrong nr. 2. dessant al.-leitn. Berenglau ja leitn. Bersingi juhatusel liikus tee suunas S.-Patskovkani (v. skeem).

Soomusrong nr. 1. dessandil algas lahing Mõlnikova küla raionis. Dessandi pealetungi kiirusele vaatamata enamlaste ühel patareil läks korda põgeneda, sest kauge maa tõttu (1—2 km) ei saanud hobustele ega patareid meestele pihta. Taganevat vastast jälitades dessant jõudis kõrg. 41,0 raiooni, kus asus enamlaste

42" patarei üheksa reekoorma laskemoonaga, mille lennult vallutasime (v. pilt nr. 2). Suurtüki juures olevad vastase haavatud jätsime ellu.

Pilt nr. 2.

Soomusrong nr. 1 dessant vallutab enamlaste 42" pataret 29. märtsil 1919. a. Petseri lähedal.

Patarei vallutamisest saatsin kohe teate kapten Irvele, paludes saata rongi patarei mehi hobustega suurtükkide Petseri jaama viimiseks. Ühtlasi asetasin ühe rühma dessandist enamlastelt äravõetud patarei kaitseks, ja ülejäänud meestega vallutasin V.-Patskovka küla ja Petseri (v. skeem). Petseri vallutamine sündis ilma lahinguta, ainult kaugelt põgenemise enamlaste pihta laskmisega, sest Petseris asuv vastane, kuuldes lahingust kõrgustikul 41,0 ja V.-Patskovka külas, teadis, et ta on seljatangust Petseri—Irboska maantee suunas ära lõigatud, mis pärast ilma erilise vastupanu taganes lõuna-suunas.

Petserisse jättis vaenlane maha ühe r.-kuulipilduja, üle saja kuulip. tagavara-raua, hulga kuulip. linte, mitu koormat padroneid, palju kuulip. tagavaraosi ja hulga püsse, 20 hobust ja paar koormat mahorka-tubakat. Tubakast, mis rongi meeskonna vahel ühtlaselt ära jaotati, tundsid suitsumehed suurt headmeelt, sest varem maksti ärimehe kalduvustega kokkadele kuni 5 rubla „plotskist“.

Jätsin ühe dessant-rühma vahtmeister Sarapuu juhatusel Petseri kaitseks, kellel järgneval päeval tuli lüüa tagasi Petseri peale tungiva enamlaste luure-osa (v. pilt nr. 3).

Soomusrong nr. 2. dessandi osa, mis jaamast al.-leitn. Berenglau ja Bersingi juhatusel maanteed mööda S.-Patskovka suunas peale tungis, ei jõudnud kõrg. 36,4 ja S.-Patskovka juures vastase vastupanu tõttu kiiresti edasi. S.-Patskovka juures see dessandi osa sai ühe enamlastelt mahajäetud 3" suurtüki.

Petseri vallutamise hästiõnnestumise järgi meeste meeleolu oli ütlemtaasi hea.

Dokumentide hulgas, mis meie kätte sattusid, oli ka telefonogrammide raamat, kus ühest moona-varustamise alal antud telefonogrammist selgus, et Petseri positsioonidel meie vastas olid järgnevad väeosad: 7., 8., 9., 19., 85., 86. ja 87 kütipolgud, 1., 2. ja 4. Eesti kommunistlikud polgud, üks jalaväesalk, üks eskadron, 3 suurtüki-divisjoni ja 4 patareid, 4 soomusrongi, 1 sapöörirõõm ja 1 tee-silla salk.

Et 29. märtsil soomusrongide osad Petseri positsioonide vallutamise operatsiooni teostamisel raudtee suunas tungisid sügavale vastase rindesse, kuna 7. polk ja skoudid põhjapool ning 2. polk lõunapool raudteed nendele määratud ülesannet ei suutnud täita, siis soomusrongide dessandil tuli saavutatud edu arendada vaenlase seljataguses, et aidata järele jalaväge.

Skoudid võitlesid 29. märtsil küll kogu päeva väga ägedalt Orava mõisa all, kuid enamlaste suure ülekaalu ja ülihea positsiooni tõttu nad ei suutnud mõisat vallutada. 7. polk aga oli sel ja ka järgnevatel päevil kahjuks väga passiivne.

7. jal. polgu ja skoutide abistamiseks 30. märtsil kell 0500 kapt. Irv saatis Valgast kohalekutsutud soomusrongilt nr. 3. dessandi al.-leitn. Kase juhatusel välja vaenlase seljatagusesse Belohvostovo, Netšajevokülade suunas.

Dessant liikus kolmes osas: esimesena 1. rood ohv.-aset. Kogeri juhatusel, selle järele 2. rood lipn. Oja ja 3. rood ohv.-aset. Gromel-

soni juhatusel. Lahingus Belohvostova küla juures sai rohkesti dessant-mehi haavata, nende hulgas ka dessantpataljoni ülem al.-leitn. Kase. Pataljoni ülema kohused võttis enda peale lipnik Oja ja 2. roodu juhtimisele asus lipnik Kulbock. Dessant tungis edasi ning vallutas järgimööda külad kuni Suur- ja Väike-Netšajevokülade ühes arvatud. Enamlaste kaotused olid õige suured, kuid ka dessandil oli 3 surnut ja 18 haavatut. Samal ajal, kui dessant vallutas Netšajevokülade, skoudid suutsid vallutada Orava mõisa, mis Netšajevost u. 6 km läänepool.

Vaenlane oli seega ka põhjapool raudteed löödud taganema ja ta põgenes Trostjanka suunas Pihkvajärve poole.

Petseri positsioonide vallutamisega meie seisukord Pihkva rindel paranes tunduvalt ja rinne lühenes märksa. Mis selle juures veel erilise tähtsusega, see oli meeletu võitvõitude järele meie kaitseväge osades ja usk iseendasse, et võime võita ka ülekaalus oleva vaenlase.

Mõtteid kaitseväge vormist. *Selle muutmise vajadusest.*

Vabadussõja päevist tänaseni on kaitseväge vorm läbielanud mitmeid muutusi ja täiendusi. Aastaid on olnud otstarbekohase ja ka ilunõuetele vastava vormi valmistamine valuküsimuseks. Need aastad pole nähtavasti annud paremusi vormiriituses, sest muudatuste ja täienduste lõpptagajärg on see, et vorm üldiselt on ebapraktiline ja ei vasta küllalt tervishoiu nõuetele. On unustatud, et esimeses järjekorras peab riietus vastama kehakatte- na tervishoiu kui ka majandusliste nõuetele (kulude mõttes) ja siis alles võiks riie- tust painutada „vormi“ nime alla. Ka ei ole meil vormi jaotus kandmiseks küllalt õnnestunud. Võtame näiteks vorm nr. 1 ja nr. 2. Üks nendest tahab olla tänava vormiks, väljaspool teenistust käimiseks; teine koguni „esisuvormiks“ või balliüli- konnaks. Ühesugused ahkjad, ilmetud on aga need vormid mõlemad. Vöö ega tutid ei anna kandjale sugugi pühapäevase- mat ega pidulikumat ilmet. On ju osa riie- tusest ka igapäevaseks rivis kandmiseks määratud. Vorm, millises seltskonnas lii- kuda — pidudel, ballidel ehk koguni täna- val — võiks küll ohvitserkonnal pisut nä- gusam ning soliidim olla. Varem võis lii- kuda pikkades pükstes ilma rihmata või vööta ja see vorm oli mõjuvam oma liht- suse poolest, kandjal oli nagu kergem hin- gata — ei olnud „rihmu“ kehaosi pigis-

tamas. Nüüd aga mõõga kanderihmade hoidrihm pükstel, samal kohal kuuel oma- kord vöö, n. ü. „vöö vööl“. „Vööde“ all kannatab just kuue nägusus ja isiku sih- vakus. Ei saa ju liig kindlalt kuube üm- ber keha lasta teha, ja kui nüüd vöö kind- lalt peale panna, siis tekivad vöö alla kort- sud. On vöö aga lahtisem, siis vajub ta taskute peale ja peatub liig madalal ristluudel. Kortatud vöö all, kui ka alla va- junud vöö paistavad mõlemad inetult.

Vööle metallpandla valik pole sugugi õnnestunud. Vanasti, „vene ajal“, kand- sid „Jukud“ ja raudteelased vöödel met- tall pandlaid. Nüüd peaks küll kohase- mat leiduma. Ka on vöö pandlal sama ilustus, mis mütsimärgil. Ka ei ole vöö kuigi vastupidav ning ei hoia oma esialg- set värskust, jumekust. Vöö muster pleek- kub ja niidid katkevad kaunis kergelt. Täiesti otstarebtud, peaaegu inetud on tutid vöö juures. Suurem osa meie ohvit- serkonnast elab provintsides ja neil pole küll võimalus rohkem neid tutte „näidata“ kui paar korda aastas — väeosa- ja Vaba- riigi aastapäevadel. Näitamiseks aga need tutid on, olulisemat tähtsust ei saa ju an- da. Üldist vormiilu ja mõjuvust nad ei tõsta põrmugi. Lisada vorm nr. 2. „Ai- nult“ tutid ja saamegi vorm nr. 1. — „esi- tuse vormi.“

Pikemalt tahaks peatuda vorm nr. 3.

juures. Riviohvitseridel vorm nr. 1. ja nr. 2. tuleb väga vähe kanda, suurema osa ajast peab olema vorm nr. 3-es. Vorm nr. 3. juures on väga tunduvald puudusi ja neid pole nähtavasti seni suudetud ega vist tahetud kõrvaldada. Selge on olnud vist ammu, et nimetatud vorm on vastu võetav enamvähem talvel kandmiseks. Suvel muutub vorm nr. 3 otse piinaks, iseäranis garnisonides, kus pluuse kandmine pole lubatud. Üldiselt on takistatud võimlemise harjutuste (talvel väljas), laskevõtete tegemine ja isegi vaba hingamine. Lamades püssi lasta ei saa muidu, kui peab kuue nõõbid lahti tegema; samuti talvel suusatamisel. Kas see ei vaja muutmist vormiriietuse lõike abil?

Ka ei saa kuube küllalt korralikult ära kanda. Ma nimetaks vaid kinnist kraed. On tihti suvel päevi olnud, kui higi on leotanud krae ja kuub on muutunud kandmiseks kõlbmatuks. Lasta aga uus krae panna, siis kuub paistab vanana ja nagu oleks kandmiseks ikkagi kõlbmatu. Mitte ükski suvel, ka teistel aegadel krae kulub kiiresti, haagid venivad välja — vajab uuendamist. Kui uuendada ka varuka manšette, siis kuub paistab täiesti lapituna ja „uue“ vormina. Riiete kandmise tähtajad on aga niivõrt pikad, et esimeste katkiminekute ehk kulumiste juures ei saa kuube ega palitult ära visata. Enne uue kuue tarvitamisele võtmist peab vana kuube mitugi korda „lappima“.

Ka ei ole meil õnnestunud suvemütsi „valikuga“. Vist keegi ei ütle, et see müts oleks ilus, samuti ei ole ta praktiline. Suvemütsi kandev lühike sõdur on nagu seene all. Praegune suvemüts kõlbaks ehk pikakasvulistele, mitte põrmugi lühikesekasvulistele. Müts on ka liig raske, tekitab tihti suvel soojate ilmadega pävalu. Peast mütsi mahavõtmise järele tükk aega paistab mütsiservaga pressitud punane viirg üle otsa. Ka ei hoiu praegune müts oma esialgset vormi alles, iseäranis sõduritel.

Peatun veel palitul. Kui lasta vormikirjelduse järele palitu teha ja vöörihma-

ga kanda, siis kõige parema tahtmise juures ei saa ära hoida taljes voltide või kortsude tekkimist. Ei taha uskuda, et ka inglased sama lõikelise palituga kannaksid vöörihma. Ja kui kanda palitul vöörihma, siis ilma rihmata kandmiseks tuleb palit kindlasti pressida. Neil, kel kunagi vajadust ei ole palitul vöörihma kanda, kes istuvad staapides ja kantseleides, kus ei ole vaja lihaste pingutusi, nagu rännakutel suvel kui talvel, suusatamistel, laskmistel — ei peaks küll soovi olema praeguse vormi muutmiseks.

Meil on maksev korraldus, et esinemistel, õppustel, toimkondades kantakse palitul vöörihma. Kas ei oleks nõutav, et ainult sel korral kanda vöörihma, kui on tõesti vajadus, näiteks toimkondades, paraadidel jne. brovningu ehk mõõga kandmiseks.

Õppustel oleks aga täiesti otstarbetu vöörihma kandmine ja just noorte väljaõppe pataljonides riviohvitseridel. On ju tunnikavad nii koostatud, iseäranis talvel, et seesmised ja välised tunnid vahelduvad. On tund väljas — peab vöörihma palitul olema; on tund sees — vöörihma kuuel. Ja nii kestab see igal noortekursuse ajal iga päev. Mis on aga selle oluline tähtsus — kas lihtsalt distsipliini ehk ohvitseride „korralikkuse“ pärast? Usun, kui vöörihm hommikul jääb kuuele kogu päevaks, selle all ei kannata distsipliin, ei korralikkus ega õppus. Kasu on veel selleski — vöörihma kulutamine ja palitu „kortsutamine“ jääb ära. On ju riiete suhtes riviohvitserid märksa halvemas seisukorras kui staapide ohvitserid.

Vormi muutmise — „ta liigub siiski“... Näiteks meie ratsarügemendi suuskadron ei saanud oma harilikes dolmanides suusasõite teha, pidi leiutama või laenama kohasema „vormi“. Kui peaks nii kaugele jõutama, et on vajadus vormi muutmiseks, siis peaks võimalust mööda kõrvaldatama praeguse vormi puudusi ehk valitama parematest parem. Võimalusi on.

Riviohvitser.

Noorem-ohvitserkonna päevamuredest.

Riigiteenijate teenistusvanuse tasu seadus (R. T. nr. 20 — 12. märtsil 1929. a.) § 6 ütleb:

„Kaitseväelased, nooremleitnandi ja leitnandi auastmes, kui nad saavad palka auastme järgi, ei saa ühtlasi teenistusvanuse tasu esimese kolme aasta jooksul, arvates sellesse auastmesse ülendamisest, mille järele nad palka saavad.

Tegelik elu näitab, et riigiteenijate teenistusvanuse tasu seadus § 6 ei ole kooskõlas nimetatud seaduse põhimõttega. Selle §-ga on osa ohvitseri n.-leitnandi ja leitnandi auastmetes asetatud erilisse olukorda, võrreldes koha järele samas auastmetes palka saajate ohvitseridega. Näib, et selle § seadusse võtmisel on arvestatud seda, et n.-leitnandi ülendamisel leitnandi auastmesse kaasaskäiv palgakõrgendus katab teenistusvanuse tasu suuruse, kuid eksitakse nende ohvitseride kohta, kes juba enne Sõjakooli astumist kaitsevæes teenisid. Nagu teada, on terve rida veel noorem-ohvitseri, kes kogu aeg ehk väiksema vaheaja järele Vabadussõja algpäevist saadik kaitsevæes teenivad.

Kui Vabadussõja algpäevist osavõtja peale sõja lõppu jäi kaitsevække üleajateenijana teenima ja hiljem Sõjakooli lõpetas, siis võib olukord tekkida, kus ta teenistusvanuse tasu saamise õiguse omandab alles peale 14-aastast teenistust!

Sõjakooli 1929. a. sügisese lennu hulgaks oli ohvitseri, kes enne Sõjakooli astumist teenisid väeosades allohvitseridena Vabadussõja algusest saadik. Nad tegid läbi kolmeaastase kursuse, kusjuures esimene aasta oli määratud peamiselt nende haridusliku tasapinna tõstmiseks, s. o. kiirendatud keskkooli kursuse läbivõtmise. Vastuvõeti sellele kursusele peaaesjalikult neid allohvitseri, kes väeosades olid tuntud heade juhtidena ja kasvatajatena.

Neil n.-leitnantidel saab 1932. a. sügisel kolm aastat n.-leitnandi auastmes teenitud ja hakkavad samast ajast 13—15 teenistusaastate järele teenistusvanuse tasu kuus kr. 15.20 saama. Siit peale saab kuus, põhipalk kr. 90 + teenistusvan. tasu kr. 15.20, kokku kr. 105.20 kuni leitnandiks ülendamiseni. Leitnandiks ülendamisel hakkab palgaaste XVI järele palka saama, s. o. kr. 100 kuus, teenistusvanuse tasu saamise õiguse kaotab aga kolmeks aastaks, seega saab kuus kr. 5.20 vähem palka. Kui ta 5 aasta pärast (uue ohv.

teenistuskäigu seaduse järele ei ole noorem-ohvitseri veel auastmes ülendatud) ülendatakse leitnandiks, siis on ta selle aja jooksul kokku kr. 124.80 ($5.20 \times 24 = 124.80$) vähem palka saanud. Peale leitnandi auastme 3 aastat väljateenimist edaspidi teenistusvanuse tasu saamise õigust enam ei kaota ja hakkab nüüd korraga kuus peale 15 teenistusaastate järele kr. 20.25 teenistusvanuse tasu saama (palgaaste XVI). Kuni selle ajani on ta juba 18 aastat kaitsevæes teeninud ja vahepeal ainult 2 aasta jooksul n.-leitnandi ja leitnandi auastme vahel teenistusvanuse tasu saanud. Niisugune olukord ei paista loomulik olema.

Teine osa noorem-ohvitseri on need, kes ka Vabadussõja algusest saadik kaitsevæes teenivad, kuid varem Sõjakooli lõpetasid. Näiteks 1926. a. sügisel lõpetanud n.-leitnant saab juba praegu kuus kr. 15.20 teenistusvanuse tasu. Auastme vanust on 4,5 aastat täis ja võiks varsti saada ülendatud leitnandiks. Ülendamise tagajärjel hakkaks aga kuus kr. 15.20 vähem palka saama. Auastmes ülendamine ei tohiks aga mingil tingimusel palga vähendamiselega kaasas käia.

Kui vaatleme neid noorem-ohvitseri, kes enne Sõjakooli astumist ei ole üldse kaitsevæes teeninud, siis näeme, et kuueaastase teenistuse järele (3 aastat Sõjakoolis ja 3 aastat n.-leitn.) saavad nad 7—9 teenistusaastate järele kr. 7.60 teenistusvanuse tasu kuus. Ülendamisel leitnandiks kaasaskäiva kr. 10 palgakõrgendusega ja teenistusvanuse tasu ärajäämisega, on palk tegelikult kr. 2.40 ($10 - 7.60 = 2.40$) võrra tõusnud.

Nende osa ohvitseride kohta näeme, et teenistusvanuse tasu seaduse § 6 on noorem-ohvitseri seisukorda viinud, kus auastme järele palgamaksmise juures ta elukutsele ettevalmistamise päevast alates enne 11-aastast teenistust ei või üle kr. 10 kuus palka juure saada. Uus ohv. teenistuskäigu seadus lühendab selle aja küll n.-leitnandi auastme lühendamisega 11 aastalt 10 aastale, kuid aeg jääb siiski küllalt pikaks.

Sellest ajast on 3 aastat Sõjakoolis ettevalmistust (kui see aeg on 2 aasta peale lühendatud, siis sundaja teenimisega kokku on ikkagi 3 aastat). 5 aastat n.-leitnant, 2 viimast aastat saab küll teenistusvanuse tasu, kuid ei tõuse üle

kr. 7.60 kuus. Leitnandiks ülendamisel kaasaskäiva palgakõrgendusega saab teenistusvanuse tasu peale 3 aastat aastmes väljateenimist.

Nii näeme, et n.-leitnandi ülendamisel leitnandiks, ühel osal ohvitseridel aastmega kaasaskäiv palgakõrgendus ei kata teenistusvanuse tasu ära, kuna teisel osal väga vähe juure annab, kr. 2.40 kuus.

Kui on arvestatud selle § seadusse sissevõtmisel vähest teenistusvilumust Sõjakooli lõpetades, olgugi, et nende kohta seda ei saa öelda, kes enne juba pikemat aega kaitseväs allohvitserina teeninud, siis ei käi see kokku nende noorem-ohvitseridega, kes varsti peale Sõjakooli lõpetamist ametkohale määratakse ja ametkoha järele palka saavad.

Nimetatud seadus teeb suurt vahet koha ja aastme järele palgamaksmise juures.

Võtame näiteks n.-leitnandi, kes peale Sõjakooli lõpetamist esimene aasta sai aastme järele palka ja järgmisel aastal koha järele.

Ametkohad algavad palgaaste XVI-st kõrgemale.

Ütleme määrati kohale XVI palgaastme järele, s. o. kr. 100 kuus.

Toodud juhusel n.-leitnant sai järgmised paremused: 1) koha, kus kuus kr. 10 palka rohkem makstakse, ja 2) omab õiguse katkestamata teenistusvanuse tasu saada, vaatamata edaspidi leitnandiks ülendamisele.

Sel juhusel ametkohal teeniv n.-leitnant peale 4-aastast teenimist on rivis rühmaülema kohal teenivast leitnandist 7 (11 — 4 = 7) aastat kiiremini edasi jõudnud. 11. aasta, nagu eelpool nägime, jääb piiriks, kust edasimminnes nad on ühesugustes tingimustes.

Selle aja jooksul sai aga ametkohal teeniv noorem ohvitser 5—11 aastani (incl.) teenistusvanuse tasu:

— 4—6 teenistusaastatel	
2 aasta eest kokku	Kr. $4.05 \times 24 = 97.20$
— 7—9 teenistusaastatel	
3 aasta eest kokku	„ $8.10 \times 36 = 291.60$
— 10—12 teenistusaastatel	
2 aasta eest kokku	„ $12.15 \times 24 = 291.60$
	Kokku Kr. 680.40

Rivis aastme järele teeniv noorem-ohvitser sama aja jooksul, kui ta normaalselt edasi jõuab, saab:

— 7—9 teenistusaastatel
2 aasta eest kokku . Kr. $7.60 \times 24 = 172.40$

Ametkohal teeniv leitnant sai nii siis selle aja jooksul kr. 508.— (680.40 — 172.40 = 508.—) rohkem ja on juba üle 7 aasta kiiremini rivis teenivast leitnandist edasi jõudnud.

Küsitavaks jääb aga, kui kedagi ametkohale kohusetäitjaks määratakse ehk kinnitatakse, kas ta on kohe algul vilunud sellel kohal, et nimetatud seadus võimaldab talle teenistusvanuse tasu maksmist.

Rivis normaalselt meil rühmaülema koht vastab n.-leitnandi ja leitnandi aastmele. Ütleme, et n.-leitnant Sõjakoolist tulles kolme esimese aasta jooksul tarvilist vilumust rühma juhtimises ei oma. Kolmeaastase teenistuse juures loetakse ta vilunuks ja hakatakse teenistusvanuse tasu maksmata. On huvitav sellejuures tähele panna, kui n.-leitnant sama rühma ülema kohal ülendatakse leitnandiks, siis teenistusvanuse tasu seaduse § 6 järele tema teenistusvilumus langeb nullile, sest teatavatel juhusel aastmega kaasaskäiv palgakõrgendus ei kata teenistusvanuse tasu ära.

Eelpooltoodust näeme, et nimetatud seadus ametkohtadel teenivatelt noorem-ohvitseridelt teenistusvanuse tasu saamise suhtes sedavõrt teenistusvilumust ei nõua, kui rivis teenivatelt samas aastmes aastmete järele palkasaajatelt ohvitseridelt.

Viga võiks sellega parandada, et rühma ülema koht teenistusvanuse tasu maksmise suhtes loetakse ka ametkohaks ehk teenistusvanuse tasu seaduse § 6 ära muudetaks, sest suurem osa aastmete kohti on ikkagi rivis. Vastasel korral rivis teenivatelt ohvitseridel jääb tunne, et neid riviteenistuse raskuse peale vaatamata tahetakse majandusliselt halvemasse seisukorda asetada.

H. O.

Prantsuse uusimad piirikindlustused.

Prantsusmaa idapoolne osa on võrdlemisi lühikese aja jooksul korduvalt olnud laastavate sõdade tallermaaks. Uute võimalikkude hävituslainete tagastõrjumiseks ehitatakse seal nüüd terve süsteem modern kindlustusi, millised enesest moodustama peavad tugeva kaitseketi Thionville'ist kuni Belfort'ini. Selle kaitseketi asetuse ja iseloomu kohta avaldas „Matin'i“ peatoimetaja hra Stéphane Lauzanne läinud aasta oktoobris rea huvitavaid kirjutisi, andes neis selle üksikuist juba valmishitatud lülidest kaunis kujukaid pilte.

Kaitsekett on asetatud üsna piiri ligidusse, nii et ta sellest, kogu selle 300-kilomeetrilisel pikkusel, kuskil üle 12—15 km eemal ei ole. Kus 172 km pikkuselt piiriks on Rheini jõgi, seal läheb ta tihedalt selle kallast mööda, sulgedes kõik 13 alalist ja 10 teist võimalikku ülekäiku.

Keti lülid, mis üksteisest umbes ühe kilomeetri kaugusel, pole mitte kõik ühesarnased ega ka mitte ühesuurused. On olemas väikesed lülid — eraldi kasemaadid, keskmised lülid — üksteise kõrvale ehitatud kasemaatidest koosnevad ja kuulipildujatega ning kergeste suurtükkidega rikkalikult varustatud kaitseehitised, ja suured lülid — n. n. „ensemble'id“, mis koosnevad mitmesuguseist tugevaist ehitustist, varjendeist ja maa-aluseist käigest.

Keskmised lülid toetavad väikseid, ja suured omakorda keskmisi. Kõik nad on asetatud sarnaselt, et nad üksteist risttulega edukalt toetada võivad. Suur Hackenbergi „ensemble“ Metsi ees ja suur Hochwaldi „ensemble“ Vogeisides kujundavad aga enesest tõelisi kindlusi, millised ka omal jõul kaua vastu panna suudavad.

Selle alaliste kindlustuste süsteemi täiendusena on veel nähtud ette erilised liikuvad pargid, või, nagu neid nimetatakse, „ratastel kindlustused“. Neis parges on olemas kõik vajalik materjal kergeste kindlustuste (kaevikute, betoneeritud varjendite, kuulipildujate kasemaatide, traattõkete) ehitamiseks seal, kus nende järele tarvidus tekkima peaks. Kuna nad asetatud on raudteede ligidusse, siis võivad nad viibimata soovitud punktidesse ümberpaigutatud saada.

Kaitseketi lülid ehitamisel on püütud, kus see vähegi võimalik, kasutada

ära maastikke, sest „headeks kindlustusteks, nagu omal ajal seda rõhutas marssal Vauban, on vaid need, mis vastavad maastikule“. Nii on paljud kasemaadid ehitatud täielikult maa sisse, kuna mõnede tarvis jälle ära on kasutatud raudteetammid ja Rheini kaldaäärsed veetõkestused. Kohtades aga, kus vesi maa sisse ehitamist ei võimalda, nagu näiteks Alam-Elsassi soodes ja osalt ka Rheini kaldal, ulatuvad nad kuni 3½ meetrini maapinnalt kõrgemale. Suurt Hackenbergi „ensemble'it“, kõikide selle mäe sisemusse ehitatud suurepäraliste käikude, raudteede ja elektri juhede võrguga nimetab hra S. Lauzanne „maa-aluseks mehaanika imeks“. Selle vastu on aga Hochwaldi „ensemble“, rauast ja betoonist ehitatud hiiglakaevikute süsteem, täielikult pealmaa.

Tüübilisem maa-alune kasemaat kujundab enesest kaheetaazilist raudbetoon ehitist, mis nähtud ette 10—12 mehe tarvis. Ülemine terasseintega ruum on umbes 12 m pikk ja 10 m lai. Ühes seinas on kaks kitsast avaust kuulipildujatest tulistamiseks. Teise seina kaudu viib väike trepikäik üles maapinna tasemel oleva teraskupli juure, mille all võivad asuda üks vaatleja ja üks kuulipildur, kes oma relvaga takistama peab vaenlase liginemist kasemaadile. Teine trepikäik viib alumisse ruumi, mis sama suur kui ülemine, kuid ilma laskepiludeta. See on kasemaadi meeskonna eluruum, kus võivad puhata kõik need, kes pole valvekõrral ja kellel pole täita ka mingisuguseid teisi ülesandeid.

Nii koosneb siis iga maa-alune kasemaat kahest etaažist ja ühest teraskuplist. Ruumid on seatud sisse kõige võimaliku mugavusega: elektrivalgustus, jooksev vesi, telefonid, välivoodid magamise tarvis, ja muidugi ka omad WC-d. Pealmaa kasemaatide erinevuseks on see, et nad on vaid ühekordsed.

Valmishitatud kasemaatide betoonblokid kaetakse mullakihiaga, nii et neile muru või isegi võsa peale kasvab ja nad ümbrusega täielikult kokku sulavad.

Hra S. Lauzanne leiab, et need rauast ja betoonist kasemaadid edukalt vastu võivad panna ka suurekaliibrilistele mürskudele ja et nad Maailmasõja ajal kaevikute juure ehitatud kasemaatidest sama

palju lahku lähevad, kui Briti admirali-teedi moodsad soomuslaevad Nelsoni aegsetest puust fregaatidest.

Mõnisada meetrit kuni üks kilomeeter kasemaatidest tagapool asuvad tugevad betoneeritud varjendid. Samuti nagu kasemaadid, nii on ka varjendid oma suuruselt ja sisseseadelt mitmesugused, olles kõikjal kohandatud maastikule. Kui kasemaat, näiteks, on metsa serval, siis on selle kasemaadi meeskonnale määratud varjend metsa keskel või teisel serval; on kasemaat ehitatud raudteetammi või jõe veetõkestuse sisse, siis on vastav varjend kuskil tagapool; on kasemaat ühel mäenõlvakul, siis on varjend teisel nõlvakul või 15—20 meetri sügavusel mäe sisemuses, olles kasemaadiga ühendatud maaaluse käigu kaudu.

Maaõlmasõjas, nagu teame, olid varjendid otsekohe kaevikute juures, nii et viimaste pommitamisel ka varud alati pingul pidid olema. Lahingud Verduni all näitasid aga, et sõdurite võitlusvõime mitu ja mitu korda tugevam on, kui nad otsustaval momendil värskeina tegevusse asetatud saavad. Selle kogemuse põhjal seadsid siis Prantsuse kõrgemad väejuhid uute, praegu ehitamisel olevate varjendite suhtes uues nõudmise, et nad inimeste elusid ja jõudu kõigi võimaluste piirideni säästa aitaksid.

Hra S. Lauzanne kirjeldab üht varjendit Metzi piirkonnas: Piiripoolsel künkanõlvakul üks kahest kasemaadist ja soomustatud turellist koosnev väike kaitseehitis. Sama künka vastaspoolse nõlvaku sees kaheetaaziline betoneeritud varjend poole kompanii sõdurite tarvis. Mõlema ehitise vahel 130 m pikkune tunnel.

Kõige täiuslikumad on aga muidugi suurte „ensemble’ite“ varjendid. Neil on juba olemas oma elektri keskjaam ja oma veevärk, omad maa-alused raudteed, tugevad õhupuhastuse aparaadid, spetsiaalreed, rikkalikud laskemoona ja toiduainete depood, elektriköögid, elektri soendusaparaadi jne. Lühidalt, püütakse maa julgeoleku valvurid asetada niisugusesse olukorda, kus neil oleks **m i i n i m u m h ä d a o h t u j a m a k s i m u m m u g a v u s t**, nagu seda nõudis senine Sv. Peainspektor marssal Pétain.

Kui suur võib olla sarnaste betoneeritud kasemaatide ja varjendite vastupanu ja kuivõrt tase on sundida vaikima soomustatud turelle, seda näitasid kõige selgemalt Verduni fordid. Nii lasti Douaumonti peale välja mitte vähem kui 120.000

saksa ja prantsuse mürsku, millistest vähemalt 2000 olid kaliibrilt üle 270 mm, kuid 18-nest betoneeritud varjendist jäid 13 täielikult heasse seisukorda. Selle fordi 155 mm suurtüki soomustatud turelli tabasid neli sakslaste 420 millimeetrilist ja kaks prantslaste 400 millimeetrilist, kuid tema tegevus oli talkistatud kõigest 2 päeva.

Moulainville’i pihta lasti 25.—29. veebruarini 1916. a. üle 600 mürsu, nendest kolmkümmend 420 millimeetrilist. See ei avaldanud aga mingisugust mõju. Sama lugu kordus ka märtsis ja aprillis. Siis võttis vaenlane 21.—24. maini ette eriliselt vihase pommitamise ja 24-dal tabas üks mürsk täiel löögil 155 mm suurtüki turelli. 5-päevase vaikimise järele võis see aga uuesti alata tegevust. Mis puutub selle fordi varjenditesse, siis ei saanud ükski neist tõsisemaid vigastusi.

Kuid tulevikusõja tarvis ehitatavate kindlustuste juures ei tule arvestada mitte ükski seda, et nad vastu suudaksid panna ainult suurtükitele, vaid nad peavad pakkuma julgeolekut ka gaasirünnakute korral. Prantsuse uute kaitseehitiste juures on selleks nähtud ette kaheksa abinõud: ühed õhu kokkusurumiseks, teised õhu puhastamiseks või ventileerimiseks. Kui sees õhk surutud on kokku, siis, nagu teame, püüab see tungida välja vähema vastupanu suunas, takistades sellega välise, gaasidest mürgitatud õhu sissepääsemist. Enamik Elsassi ja Lorraine kasemaate ja varjendeid varustatakse nii õhu kokkusurumise kui ka puhastamise aparaatidega. Õhu puhastamine on eriti vajalik ka siis, kui see oma suurtükidest ja kuulipildujaist tulevatest gaasidest hingamiskõlbmatuks muutub.

Mis puutub Vogeeside (ja Itaalia piiril Alpidel) kõrgustikel asuvaisse kaitseehitistesse, siis on need oma kõrge asetuse poolest iseenesest juba gaaside vastu pea täielikult kindlustatud.

Teiseks uuemaaja võimsaks võitlusvahendiks on lennuk. Kuid lennukid on tugevate raudbetoonist kasemaatide ja varjendite vastu sama jõuetud kui suurtükid. Omalt poolt ei suuda aga ka nende kaitseehitiste kett takistada vastase lennukeid lendamast pommitama lahtiseid linnu, tehaseid. raudteesõlmi jne. Lennukite vastase kaitse korraldamine on aga juba omaette probleem, mille lahendamisele prantslased samuti suurt tähelepanu pühendavad.

Rünnakud õhust võivad küll sisemaal tekitada suuri kahjusid, kuid lennuk jääb, vähemalt esialgu, ikkagi vaid purustamise vahendiks, ega suuda ükski veel kindlustada lõplikku võitu. Lõpliku võidu saavutamiseks on tarvilik vastase maa-ala vallutamine, ja selleks peavad piirist mine-ma üle sõdurid ühes kuulipildujate, suur-

tükkide ja kõige muuga. On aga piirijoon kaitstud sarnase tugeva kindlustatud ketiga, nagu seda praegu ehitavad prantslased, siis peab sellest ülepääsemine muutuma küll äärmiselt raskeks, tingimuse- l muidugi, kui ka nende kindlustuste garnisonid oma ülesannete täitmiseks hästi ettevalmistatud on. Joter.

CAESAR GALLIAS. ¹⁾

Alesia piiramine 52 aastat enne Kr. s.

53 a. e. Kr. s., oma taliresidentsis Põhja-Itaalias viibides, sai Caesar teate, et keltid on uuesti ühinenud, valinud omale ülemjuhatajaks noore avernide kuninga Vertsinhetarixi, vallutanud rooma leegionide peakorterit Henabumi ²⁾ ja liiguvad sealte eduide ja suessionide maale eesmärgiga, kihutada need rahvad üles roomlaste vastu ja seega tõkestada Caesarile tee leegionide juure. Sellest vaenlase kavatsusest teada saades ilmub Caesar kiiresti Lõuna-Galliasse ³⁾ ja tungib siit käputäie sõduritega avernide maale. Politilistel põhjustel ei saa Vertsinhetarixi kodumaad kaitseta jätta ja pöörab oma sõjaväega lõunasse. Niiviisi demonstratsiooniga vaenlase tähelepanu teisale juhtinud, lahkub Caesar oma väesalgast ja mõnekümne ratsaniku saatel ruttab põhjapoole ning, tungides läbi eduide ja lignonide maa, ühineb oma leegionidega. ⁴⁾

Vertsinhetarix ei julge astuda lahingusse Caesariga; ta otsustab taandudes meelitada roomlasi maa sisemusse, kaitstes ainult tähtsaimaid punkte, takistades Caesarile moonastamist ja alatasa teda tülitades oma suurearvulise ratsaväega; niiviisi roomlasi nõrgestades kavatses ta parajal momendil neid otsustavasse lahingusse kiskuda ja purustada. Seda plaani ei suutnud Vertsinhetarix läbi viia: praeguse Dijoni juures oli ta sunnitud — politilistel põhjustel — roomlastega lahingusse astuma, ja sai neilt lüüa. Gallide sõjavägi otsib nüüd kaitset Alesia vallide taga; oletades, et Caesar linna piirama hakkab, lootis Vertsinhetarix niikaua vastu pidada kui organiseeritakse ning päralt jõuavad uued abiväed, kellede kaastegevusel ta kavatses koosseisult võrdlemisi nõrku rooma leegione tangide vahele võtta ning nad hävitada.

Alesia linn ^{*)} asus mandubialaste maal Langres'i kiltmaa ja Cöte d'Or'i vahel 418 m kõrgel Auxois'i kaljumäel, mida piirasid läänepoolt Brenne'i jõgi ja põhja- ning lõunapoolt selle jõe harud Ose ja Oserin. Linna ümbritsesid loode- ja põhjapoolt Monte Rea ja Bussy ning lõunapoolt Flavigny mäed, millede tipud domineerisid linna üle; Bussy mägedest kagus asus Ose j. läbistatud Laumes'i lausmaa. Linn oli kaitstud: idast — 7 j. kõrge valli ja selle ees asuva kraaviga, läänest — 20 j. laia kraaviga; põhjast ja lõunast vallisid ja kraavisid asendasid looduslikkude takistustena Ose ja Oserin. Vertsinhetarix asutas oma pealaagri Auxois'i mäele, seda piirates julgestusosadega, kes olid paigutatud abilaagritesse mäe alla, linna vallide ja kraavide lähedusse. Toidumoon oli üheks kuuks; selle jaotamine ning tarvita-mine sündis kõva kontrolli all.

Caesari käsutada Alesia all oli 7 kons. leegioni kokku 60.000 meest, sõdurit seal hulgas 20.000 kreeka ja numiidia ammumeest, 40 torni kons. ja 30 torni germaanlaste ratsaväge, kokku 6000 meest ja 470 mitmesugust sõjamasinat 5170 suurtükiväelasega, 11 meest iga masina peale.

Lahingud Alesia pärast algasid linna idapoolsel serval, kus gallid, minnes üle valli ja kraavi, püüdsid Laumes'i lausmaa poole edasi tungida. Caesar viskas neile vastu ratsaväe, kellel korda läks ühes vahepeal kohalejõudnud jalaväeosadega vaenlast linna tagasi tõrjuda. See äpardunud katse piirajate rõngast läbi murda, näitas gallidele kui raske on piiratud linnast välisilmaga ühendust luua. Seepärast Vertsinhetarix otsustas kasutada juhust, et roomlaste piiramistööd olid alles käsil ning ringvallid ja kraavid linna ümber veel sulgemata: ta saadab ööpimeduse kätte all oma ratsaväe linnast välja, ülesandega valguda laiali üle maa ja kõikjal kiirustada abivägede kogumist ning nende ilmumist Alesia alla, sest toidumoon lõppedes võiks sissepiiratud gallide sõjaväe seisukord muutuda väga raskeks.

Ülejooksikutelt saab Caesar teada roomlasi seljatagant varitsevast hädaohust. See aga ei suuda kõigutada tema otsust vallutada Alesia ja hävitada tema garnison ühes Vertsinhetarixiga, kes oli kogu võitleva Gallia ülemjuha-

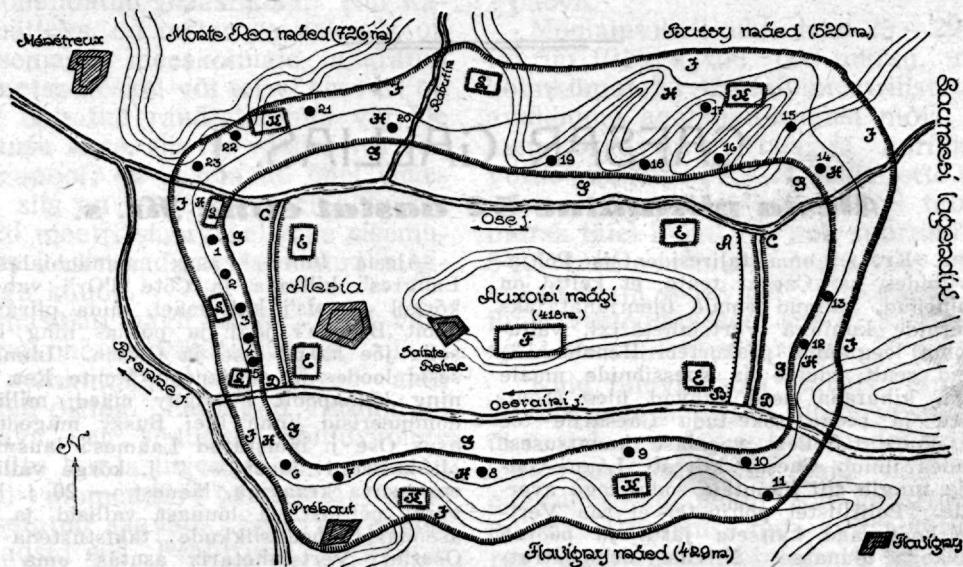
^{*)} Praegune Alesia Sainte-Reine, asub loodepool Dijonist.

¹⁾ Andmeil: major A. Riggi. L'assedio di Alesia, „Rassegna dell'Esercito Italiano“, juulid- august 1925. a. N. P. Michnevich, Istoria vojen- nago iskusstva. St.-Peterburg, 1896. a. A. I. Constans. Guide illustré des campagnes de César en Gaule, Pariis 1929. a. Brockhaus ja Efron. Entsiklopedičeskij slovarj. ²⁾ Praegune Orléans. ³⁾ Rooma provintis Rhône'i jõe alam- jooksul. ⁴⁾ Rooma leegionid olid laialipillatud Põhja-Gallias: 6 leeg. — Sennonias, praeg. Sens'i piirkonnas, 2 leeg. — Trevirias, põhja- pool praeg. Pariisist ja 2 leeg. — praeg. Langres'i piirkonnas.

tajaks ning hingeks; Alesia saatuses olenes kogu Gallia vastupanu. Seepärast Caesar otsustab jätkata linna piiramist, kindlustades enast kallaletungi vastu seljatagant.

Roomlaste fortifikatsioonilised tööd Alesia all annavad huvitava pildi toleaeegsest kindluste piiramiskunstist; sealjuures selgub, et nii mõnedki ehitiste tüübid, mida meie võibolla loeme uema aja saavutiseks, kasutati edukalt juba vanade roomlaste poolt.

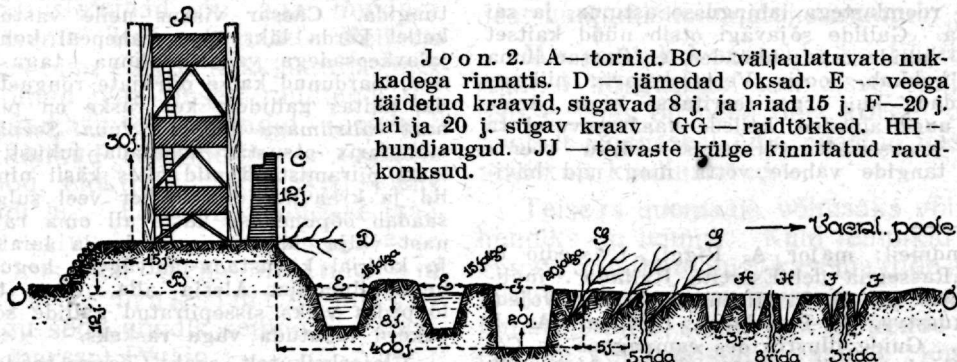
kordadele paigutati piiramismasinad. Valli väljaspoolse kallaku sisse löödi tüvepidi jämedaid lehtedest või okkadest puhastatud ning teritatud puuoksi, teravate otsadega vaenlase poole. Valli kaitseid 2 jõgedest veega täidetud kraavi, igaüks sügav 8 j. ja lai 15 j.; nende kraavide ees asus 20 j. sügav ja sama lai kaitsekraav, millest oli kõne eelpool. Veel rohkem vaenlase poole oli ehitatud 5 rida raidtökkeid, 8 rida kolme jala sügavusi hundiaukusid ja 3

Joon. 1. AB — vall 6 j. kõrge. CD — kraav 20 j. lai. E — gallide laagrid. F — gallide pealaager. G — sisemine ringvall 14 miili pikk. H — ühendustee. J — väline vall 14 miili pikk. K — Rooma jalaväe laagrid. L — Rooma ratsaväe laagrid. I — 23 — roomlaste toetuspunktid.

Et vaenlane ei saaks piiramistöid segada, lasi Caesar linna ümbritseda 20 j. sügava ja 20 j. laia kraaviga. Selle taha, umbes 400 j. kaugusel ehitati mullast 15 j. lai ja 12 j. kõrge ringvall, kaitstud 12 j. kõrge, väljaulatavate nurkadega ¹⁾ ja hambulise pihtaiaiga, ²⁾ mis oli varustatud rinnatiseaga ³⁾. Vallile, pihtaia

rida sügavasse maa sisse taotud teibaid, millele külge olid kinnitatud teravad raudkonksud. Selle kindlustatud vöö taha oli ehitatud teine, täpsalt samasugune vöö, mis oli pöördud ringega vastupidises suunas ning omas ülesande kaitsta roomlasi gallide kallaletungi vastu väljaspoolt Alesiat.

Joon. 2. A — tornid. BC — väljaulatavate nurkadega rinnatis. D — jämedad oksad. E — veega täidetud kraavid, sügavad 8 j. ja laiad 15 j. F — 20 j. lai ja 20 j. sügav kraav. GG — raidtökked. HH — hundiaugud. JJ — teivaste külge kinnitatud raudkonksud.

taha olid püstitatud piiramistornid 80 j. kaugusel üksteisest; iga torn oli kolmekordne; ühelt korralt teisele pääsis redelite kaudu; tornide kõrgus 30 j. Pihtaia taha ja torni alumistele

Ringvallide vahelisele maa-alale, taktikaliselt tähtsamatele punktidele ehitati 23 toetuspunkti, kus päeval asusid vahkonnad, öösel aga tugevad garnisonid, kes panid välja julgestusosad vaenlaselt ähvardavatele kohtadele. Jalaväeosad olid laagris Monte Rea, Bussy ja

1) Bastion. 2) Palisaad. 3) Barapee.

Flavigny mägedel, kuna ratsavägi asus all orus jõgede läheduses, kus maastik oli neile soodsam manööverimiseks ja oli käepärast küllalt vett hobuste jootmiseks. Laagrid ja toetuspunktid olid ühendatud omavahel teega — väeosade kiireks liikumiseks ühest kohast teise. Niiviisi Caesari piiramisesüsteem nägi ette võitlust kahel rindel ja koosnes kolmest vastupanu joonest: vallid ühes kaitseehitistega, toetuspunktid ja laagrid. Ringvallide pikkus oli: sisemise — 11 miili ja välise — 14 miili. Piiramistööde kallal olid ametis umbes 70.000 meest 40 päeva jooksul.

42-sel päeval pärast piiramise algust ilmusid gallide abiväed Comio ja Vergasillauno juhatusel, kokku umbes 240.000 jalameest ja 8000 ratsanikku Alesia alla. Gallid hargnesid Monte Rea ja Bussy mägedel, 500 sammu roomlaste kaitseehitistest ja jäid peatuma; samal ajal nende ratsavägi ühes kerg. jalaväeosadega liikus edasi Laumes'i lausmaale, kus astus lahingusse roomlaste ratsaväega. Aige võitlus vahelduva eduga vältas keskpäevast hilja õhtuni kuni lõpuks gallid olid sunnitud taanduma. Ka Alesia garnisoni osad, kes püüdsid oma võitlevaid suguvendi toetada, rooma ratsaväele seljatangant kallaletungimisega, tõmbusid öö tulekuga, rooma jalaväe survele oma laagritesse tagasi.

Lahing jätkus keskööl. Comio oli kogunud Laumes'i lausmaale tugevad jalaväeosad, lähenes roomlaste kindlustustele *), keda kaitsesid Markus Antonius ja Cajus Trebonius, ja pärast „suurtükiväelist“ ettevalmistust sõjamasinatest algas tormijooksu. Roomlased võtsid ründajaid vastu marulise „suurtükitulega“ sõjamasinatest. Caesar tõmbas varud lähemale ja kui märkas, et hundiaukudes ja raidtöketes edasiliikuvates gallide massides oli tekkimas segadus, andis varudele käsu atakeerida vastast tiibadelt. Gallid taandusid suurte kaotustega. Vertsinhetarix, kes Alesias püüdis võitlevatele roomlastele seljatangant kallale tungida, ei suutnud roomlaste kindlustatud vööst läbi murda, taandus samuti linna tagasi. Niiviisi ka teine gallide katse Alesiat vabastada, oli luhta läinud.

Nüüd gallide juhid võtsid ette põhjaliku vaenlase ja maastiku luure. Selle tulemusena otsustatakse uuendada kallaletungi Monte Reale, kus — nagu selgus, roomlaste kaitsevöös oli auke ja vallid olid nõrgemini ehitatud. Öö katte all Vergasillauno viib 60.000 jalameest Monte Reale, peidab need siin maastiku voltidesse ära ja keskpäeval ootamatult algab tormijooksu Cajus Antistius Reginuse ja Cajus Caninus Rehiluse leegionide vastu; samal ajal Vertsinhetarix Alesia garnisoniga ründas roomlasi seljatangant ja gallide ratsavägi uuendas lahingut Laumes'i lausmaal; ülejäänud gallide osad tulid laagritest välja, asusid lahingkorda, et demonstreerida kallaletungi teistel rindeosadel.

Atakeeritud kolmest küljest korraga vaenlase mitukord suuremate jõududega, muutus

roomlaste seisukord väga tõsiseks. Vertsinhetarixi kõrgepurustavale löögile, mis oli suunitud Rabutini j. orgu mööda, ei suutnud nad vastu panna ning varsti olid gallid vallil, kus algas vihane võitlus tornide ümber. Caesar, kes ühelt künkalt lahingu käiku jälgis, käsutas kohale alul Brutuse 6 kohortiga ja siis Cajus Fabiuse 7 kohortiga. Kui edu siiski tõrkus roomlaste poole kaldumast, ruttas ta ise mõne veel käepärast oleva kohortiga lahingusse. Caesari isiklik ilmumine päästis seisukorra. Vertsinhetarix mehed löödi vallilt välja ja taandusid korratult. Samal ajal Labienus, kes Caesarilt oli käsu saanud iga hinna eest Vergasillauno kallaletungile vastu panna, oli sunnitud taanduma. Seisukorra päästmiseks Labienus omal algatusel võttis lähematelt toetuspunktidelt maha garnisonid, koondas kõik, mis vähegi veel kätte saada oli, moodustas löögigrupi, kokku 39 kohorti ja liikus sellega vasturiinaku. Teatades oma tegevusest Caesarile. Caesar, kes vahepeal oli suutnud Vertsinhetarixi tagasi lüüa ja seisukorra sisemisel rindel jaluleseada, ruttas 4 kohortiga Labienusele appi, käsutades samal ajal Alesias läänepool asuvaid ratsaväeosi Vergasillaunot haarama seljatangant. Caesari ja tema abivägede ilmumine lahinguväljale, otsustas lahingu saatuse. Gallid purustati; nende jälitamine kestis hilja ööni. Alesia oli sunnitud alla andma. Vertsinhetarix ja Vergasillauno langesid vangi, ühes nendega palju sõdureid; 74 lippu jäi roomlaste kätte.

Vertsinhetarix oli teinud parandamatu vea. Ta oleks pidanud jätma Alesiasse ainult osa jõududest, näit. 20.000 meest ja ülejäänud 60.000 mehega manööverima linna läheduses, varustades seda moonaga ja sõjameestega, samal ajal segades roomlasi piiramistööde läbiviimisel ja moonastamisel. Oleks nüüd Caesar loobunud piiramisest ja hakanud Vertsinhetarixi jälitama, siis Alesia garnison oleks alatasa ähvardanud tema seljatangust. Ka oleks väikesearvuline garnison, moona vähesust arvesse võttes, palju kauem suutnud Alesias vastu panna, kuni pärale jõuavad suuremad abiväed, mis andsid gallidele mitmekordse ülekaalu roomlaste üle ning seega lootusi võiduks.

Alesia operatsiooni võib julgesti lugeda üheks Caesari sõjalise loomingu meisterteoseks. Lahingu põhjalik ettevalmistamine ja selle läbiviimine tingimustes, kus vastane oli rõhukas ülekaalus (336.000 galli 70.000 roomlase vastu) ja tungis kallale nii rindelt kui seljatangant, lõpuks saavutatud edu arendamine annavad tunnistust Caesari juhtimisoskusest. Erilist tähelepanu väärivad piiramistööde läbiviimine ning kaitse organiseerimine kahel rindel ja see kiirus, millega varud manööverisid lahinguväljal, jõudes alati pärale õigel ajal selleks, et haarata vastast tiibadelt ning seljatangant ja teda võtta tangidesse. Alesia võidu suurust ei vähenda ka asjaolu, et suur osa gallide sõjaväest teotses lahingus väga passiivselt; ka roomlased olid paisatud laiali kogu piiramisvöös ja otsustavatel punktidel ning otsustavatel momentidel oli gallidel, võrreldes nendega, ikkagi mitmekordne enamus.

B.

*) Kagupool Bussy mägedest.

Hobuse loomulik tasakaal ja tasakaal ratsaniku all.

Uurides ratsakunsti ajalugu leiame, et iga ratsasõidu süsteemi rajamisel on aluseks võetud hobuse tasakaal. Kuid peab siiski ütlema, et suurem osa ratsasõidu süsteemidest pole rajatud teaduslikule alusele. Pole arvestatud staatika ja mehaanika seadusi, kaldudes kõrvale loodusteaduse õpetusest, hobuse anatoomiast ja füsioloogiast.

Pealiskaudsetele ja ekslikkudele alustele rajatud süsteemid on omal ajal kaifset ja poolehoidu leidnud, kuid pole suutnud end eduga maksuma panna.

Tahaksin ainult märkida neid segadusi ja arusaamatusi, mis tekitanud sarnased tsirkuse ratsastamise põhimõtetele rajatud süsteemid kui *Baucheri* ja *Plinzeri* oma. Kui omal ajal oleks rohkem tähelepanu pööratud *de la Guerinière*'i ja *Hünnersdorfi*, enam-vähem loomulikule ja liikumisseadustele rajatud süsteemidele, oleks ehk ratsakunst õigem suunas progresseerunud.

Iga ratsasõidu süsteemi, mida praktiliselt kasutatakse, peab looduse poolt tõmmatud raamidest üles ehitatama.

Versaille kooli põhimõtete järele tuli hobust igasuguste kunstlike võtete ja kõrvaliste abinõudega nii välja õpetada, et ta oskaks end vastavalt sõitja soovidele kunstlikult tasakaalustada. Teiste sõnadega, hobuse sunniti loomulikust tasakaalust loobuma ja omama kunstliku tasakaalu.

Looduserahvad ja kultuurrahvastest itaallased talitavad sellele vastupidi. Nemad püüavad võimaldada hobusel kergemini oma loomulikku tasakaalu uuesti omada, talites oma raskuspunkti hobuse raskuspunktiga ühele vertikaaljoonele viia.

Nagu juba eelpool tähendatud, on iga

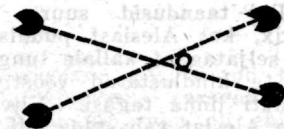
ratsasõidu süsteemi aluseks hobuse tasakaal. Mis meie üldiselt keha tasakaalu all mõtleme, seda siin pikalt arutada ei taha, viiks töö liig pikale. Keha on tasakaalus kui raskuspunkti läbistav vertikaal (langemisjoon) langeb toetuspinna piiridesse.

Esimene ülesanne hobuse tasakaalu vaatlemisel on kindlaks määrata tema raskuspunkti asukoht.

Selles on toimetatud palju uurimisi. Itaallane *Borelli* (1734 a.) väitis, et hobuse raskuspunkt asub hobuse keskkõhas, s. t. esiots ja tagaots oleks üheraskused. See pole õige, sest juba pealtvaadates võime otsustada, et hobuse esiots on raskem hobuse tagaotsast.

Borelli väited lükkas ümber professor *Collin* (1886 a.). Tema jagas hobuse keha horisontaalselt kolmeks võrdseks kihiks ja väitis, et hobuse raskuspunkt asub keskmise kihi alumise joone ja rinnakondi tagumist otsa läbistava vertikaaljoone lõikepunktis.

Hiljem katsusid *Raabe* ja *Banaal* hobuse raskuspunkti matemaatiliselt välja arvestada. See arvestus andis samu tulemusi mis *Collini* teooria.

Joon. nr. 1.

1835. a. kindral *Morris* koos *Baucheri* riga näitasid praktilisel teel hobuse esi- ja tagaotsa kaalude vahetada ja selle muutuvust, muutes hobuse pea ja kaela asendit. Selleks kasutasid nad kahte kaalu liikuvate platvormidega.

Katse tulemused olid:

Hobuse kaela asend	Esiotsa kaal	Tagaotsa kaal	Üldine kaal	Vahe esiotsa kasuks	Märkmeid
1. Normaal	210	174	384	36	Siin esi- ja tagaotsa kaalude vahe kõikus hingatamise tagajärjel 3—5 kg.
2. Pea ülestõstetud, ninaots turja kõrgusel	200	184	384	16	
3. Pea alla lastud	218	166	384	52	

Ratsaniku (*Baucheri*) all, sadula raskus 64 kg.

1. Keha normaal asendis	251	197	448	54
2. Keha taha antud	241	207	448	34
3. Keha taha antud ja hobuse pea ülestõstetud	233	215	448	18
4. Tõustes jalgraudadele	263	185	448	78

1857. a. kindral Morris Belanger'i teigi teise katsete seeria.

Kõigi katsete põhjal kindral Morris järeldas: esiots on raskem tagaotsast $\frac{1}{3}$ hobuse üldkaalust; pea ja kaela asendi muutmisel läheb keskmiselt 10 kg raskust esiotsalt tagaotsale ja ümberpöörduvalt; pikk kael raskendab rohkem esiotsa kui lühike ja paks kael; esjalad on rohkem koormatud kui tagajalad.

Võiks veel lisada, et istakuga võib samuti muuta esi- ja tagaotsa raskust.

Tehti veel teisi katseid samuti kahe kaaluga ja liikuvate platvormidega, nii et platvormide nivooode vahet võis soovi järele muuta. Sel teel saadi hobuseid mitmesuguste turja kõrguste asenditega.

Nendel katsetel paistis silma, et hobuse kaela ja pea ümberpaigunemisel, samuti ka lihaste pingutusel, paigunes raskuspunkt ümber.

Kõigist ülaltoodust järeldame, et andes hobuse üksikutele kehaosadele teatava seisandi, võime hobuse tasakaalu kaju muuta, ümberpaigutades tema raskuspunkti kas ette-, taha- või küljepoole normaalasendist.

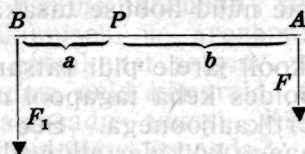
Fillis ütleb, et on kolm täiesti eralduvat hobuse tasakaalu:

- 1) Kooli tasakaal — hobune käib tagaotsal. Tarvitatakse maneežis kõrgema ratsastamise kooli sõitudel.
- 2) Võiduajamise tasakaal — tasakaal esiotsal. Selle tasakaalu juures on hobusel pea ja kael alla lastud, kuna tagaots tõstetud.
- 3) Horisontaal tasakaal — siin hobust viiakse lihtsalt ratsmeid pidi edasi (ratsanikuta).

Kahe esimese tasakaalu juures meie muudame sihilikult hobuse raskuspunkti asukohta. Kolmanda juures aga, mida Fillis nimetab horisontaal tasakaaluks, meie nimetame teda loomulikuks tasakaaluks, on hobuse pea ja kael vaba (pole sunnitud meie poolt pead ülestõstma või alla laskma) ning selle tõttu pole hobune sunnitud oma raskuspunkti ümber paigutama, vaid ta asub loomulikus kohas. Fillis ütleb, et horisontaal, meie loomuliku tasakaalu juures, asub raskuspunkt keskel. See pole õige. Allpool toodud näidetest näeme, et raskuspunkt asub esijalgadele ligemal. Vanade teoreetikute poolt pole sellele tasakaalu kujule suurt tähelepanu pööratud, mida iseloomustab ütetus: „Siin viiakse hobust lihtsalt ratsmeid pidi.“

Sellel on tehtud suur viga. Ratsasõidu teooriate loomisel oleks pidanud just sellest tasakaalu kujust välja minema.

Toome näite hobuse raskuspunkti asukohta leidmise kohta. Kaalumise teel on saadud: esiots kaalub 256,85 kg ja tagaots — 187,32 kg. Hobuse keha pikkus ölanukist istmekondini on 153 cm.

Joon. 2.

Antud $F_1 = 256,85$ kg, $F = 187,32$ kg, $AB = 153$ cm. Leida $BP = a$ ja $PA = b$.

Kangi seaduse põhjal võime kirjutada:

$$\frac{F_1}{F} = \frac{b}{a}; \frac{F_1 + F}{F} = \frac{b + a}{a}; F_1 + F = 444,17 \text{ kg}$$

$a + b = 153$ cm. Pannes asemele saame:

$$a = \frac{153 \cdot 187,32}{444,17} = 64 \text{ (cm)}.$$

Punkt P (raskuspunkt) asub 64 cm ölanuki otsast tagapool, see on umbes rinnakondi tagumise otsa kohal. Vertikaal suunas saame raskuspunkti samuti kui Collini juures.

(Eksituste ärahoidmiseks võiks märkida, et autor (L. V. De-Witt), kelle raamatust ma ülaltoodud näite võtsin, on eksinud tuletatud proportsiooni lahendamisel, mistõttu tema a pikkuseks saab 51 cm.)

Sama tulemusele on jõudnud ka Armand Goubaux ja Gustave Barrier.

Teades hobuse raskuspunkti asukohta, võime jagada tema seljale asetavat raskust nii, et hobuse tasakaal (loomulik) selle all ei muutuks, ehk kuigi muutuks, siis vähe.

Eeltoodud näidete järele otsustades tuleks hobuse seljale asetavat raskust jagada ümmarguselt võetud $\frac{2}{3}$ esiotsale ja $\frac{1}{3}$ tagaotsale (kangi seaduse järele). Sarnane jaotus on ka tegelikus elus maksev.

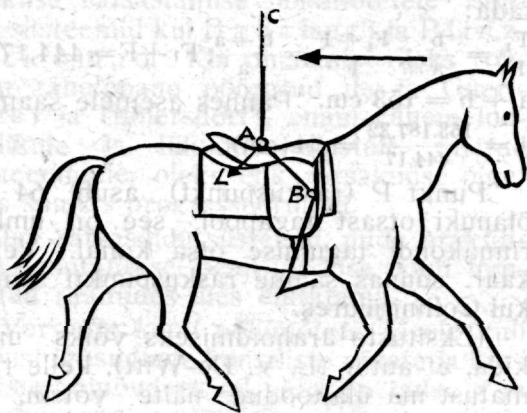
Hurvitav on, et vana kooli pooldajad leiavad just hobuse esijalgade nõrga ehituse tõttu vajaliku olevat raskuspunkti tahapoolse asetada. Siin aga on unustatud esijalgade ülesanne. Esjalad ei võta hobuse keha liikumapanemisest osa, vaid on temale ainult toeks. Meie teame aga, et üks ja sama varb pikuti suunas paneb survele palju rohkem vastu, kui mingisuguse nurga all. Sellest väljudes oleks esjal-

gade massiivsem ehitus mõttetu, see ainult raskendaks hobusel neid ühest toestandist teise üle viia.

Tagajalgadel on ka kaheksugune ülesanne: olla toeks tagaotsale ja panna liikuma hobuse keha. Sellepärast tuleks neid rohkem hoida, sest kui mootor on rikkes — on liikumisvahend kõlbmatu.

Vaatame nüüd hobuse tasakaalu sõitja all.

Vana kooli järele pidi ratsanik istuma sadulas, hoides keha tagapool nii, et selg ühtus vertikaaljoonega. See istak pidi jääma peaaegu kõikides allüürides. Kiirematel allüüridel sarnase istakuga sunnitakse hobune oma raskuspunkti järjest ümberpaigutama ja vastavalt sellele enast tasakaalustama. Näiteks:

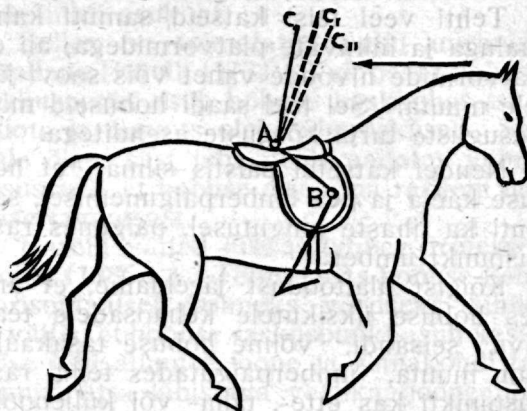

Joon. nr. 3.

Nool näitab õhu survet. Punkt A on istmekontide liituvuspunkt sadulaga, punkt B on põlvede liituvuspunkt sadulaga. Õhu surve, mis suureneb allüüri suurenemisega, püüab ratsaniku keha tahapoole viia. Teiselt poolt inertsiseaduse põhjal püüab sõitja keha hobuse allüüri suurenmisel hobuse liikumisest maha jääda, mis seda tundavam on, mida tagapool on sõitja keha.

Et seda mitte ei sünniks, surub ratsanik kõvemini põlved sadulasse ja pingutab selja ja kõhu lihaseid. Sel teel hojame keha tahapoole kaldumise, kuid sünnib palju pahem asi. Vaatame ratsaniku keha kui murtud kangil CAB, mis punktis B on kinnitatud, punktis A aga toetub. Õhu surve, mis mõjub kangi osa CA peale, saab punktis A edasi antud suunas AL. See tähendab, peale ratsaniku raskuse mõjub hobuse seljale veel lisajõud suunas AL, mis viib tema raskuspunkti järjest tahapoole.

Uue kooli järele peab ratsaniku keha olema kallakuga vähe ettepoole (sirge selja juures). See kallak peab suurenema allüüri suurenemisega. Meie teame, et õhu surve on proportsionaalne pinna suurussega ning kiirusega. Keha ettepoole andmisega vähendame pindala, millele õhu surve mõjub. Keha kallakul ettepoole on tung edasi, mis hävitab õhu vastusurve jõu. Sarnase istaku juures kaob see lisajõud, mis mõjus eelmise joonistuse järele punktis A suunas AL.

Joon. nr. 4.

Kui võrrelda hobuse tasakaalu kahel istakul näeme:

Vana istaku järele väsis hobune kiiremini kahel põhjusel: 1) lisarõhumine seljale järjest suureneb allüüri suurenemisega ja 2) hobune tasakaalu alalhoidmiseks peab kulutama lisajõudu, sest tema raskuspunkt paiguneb järjest ümber. Hobune, võideldes kogu liikumise aja lisajõududega, ei suuda iialgi täit jõudu liikumisele pühendada. Sarnase istaku juures ei saa hobune iialgi järsku kiirele allüürile üle minna.

Uus istak ei oma ülalnimetatud pahesid. Ta vastab täielikult praegusaja nõuetele — ikka edasi. Juba neist vähestest näidetest näeme, et vana kooli istak meile enam ei kõlba, tähendab, tuleb temaga talitada kui iganenud asjaga — kolikambri heita. Arvamised, nagu nõuaks uus istak lühikesi jalgraudu, ei omaks head liituvust sadulaga jne., ei vasta tõele.

Keha ettepoole andmisega ühtlustame oma liikumist hobuse liikumisega ja ei jää viimasest maha. Väga tabavalt ütleb selle kohta saksa major S. Freyer: „Nagu loe mull peab ratsaniku raskuspunkt hobusega kooskõlastatud saama, iga kõrvalkaldumine raskendab hobuse liikumist ja väsitab teda.“

Väljudes hobuse tasakaalu põhimõttest, tekib küsimus, kas ei tuleks meie rännakusadulduse pakkimise kord revideerimisele võtta. Praeguse pakkimise korra järele asetame raskema osa tahapoole. Mida raskem on koorem ja mida vähem ta hobuse tasakaaluga ühtub, seda väsitavam on ta hobusele. Et ratsaväe hobusel tulevikus kiiruse mõttes tuleb võistelda mootoriga, tuleks tõsiselt mõelda hobuse energia kokkuhoiule, kõrvaldades kõik lisapõhjused, mis hobust ilmaaegselt väsitavad.

Arvan, et hobuse tasakaalu uurimine kaitseväes on väga tähtis. Sellega hoiak-sime ära palju hobuse rikkumisi ja piinamisi, mis praegustel rännakutel sageli esinevad selle tõttu, et ratsanikud end kord ühe, kord teise reiega sadulas hoiavad, või lasevad rinnuli hobuse kaelale, või

sirutavad jalad ette ja annavad keha tagasi.

Nagu igal uuel voolul, nii on ka käesoleval voolul ratsaasjanduses palju vastu-seisjaid. Kuid usun, et see ei tohiks meid kohutada. Usun, et palju vastuvaidlemisi on põhjendatavad tahte puudumisega midagi uurida ja midagi juurde õppida.

Kohalseismine tähendab surma. Elu seisab liikumises ja arenemises. Miks peab siis ratsakunst seisma kivilinenuna või tammuma neid kõveraid radu, mis rajatud aastasadu tagasi. Kas pole siis ratsakunstilgi õigus areneda?

*

Töö kokkuseadmisel kasutasin järg-misi allikaid: Major Chojecki loeng. Kap-ten Andrejevi loeng. L. W. De-Witt: Konnitsa. II osa. Armand Goubaux ja Gustave Barrier: Extérieur.

Suurtükiväelane.

Marssal Foch'i seniavaldamata mälestusi.*)

24. juuli 1918. aasta mälestuskiri.

Sakslaste kolm pealetungi-operatsiooni 21. märtsist kuni 12. juunini 1918, millised liiduvägede ülemjuhatusel läinud korda seisma panna, ei andnud luure seisukohalt tarvilikke andmeid sakslaste tulevikukavatsusist. Üldjuhatusel olevat puudunud andmed, et sakslaste leeris valmistatakse ette suurt operatsiooni, mida sakslased nimetasid „Friedensturm“ (rahurünnak), ja mis algas 15. juulil 1918 laial rindel ning arenes edukalt prantslaste 5. ja 6. armee vastu. Seda operatsiooni nimetatakse üldiselt Teiseks Marne lahinguks, sest sakslased tungisid uuesti Marneni ja forsseerisid koguni selle Dormansi piirkonnas. Sakslastele paistis võit olevat nii lähedal.

13. juunist rindel alanud relatiivset vaikust Foch kasutas omaltpoolt aktiivse tegevuse ettevalmistamiseks. Sellest tuligi, et 15. juulil sakslastelt alustatud pealetungile Foch võis 18. juulil kindral Mangin'i väegrupiga alata kontr-pealetungi ja väljajõuda Vesle jõeneni. Mangin'ilt saavutatud edu otsustas Foch kõigi ära kasutada, algatust lasta käest mitte ära libiseda. Sellest tingitud 24. juulil 1918. a. Foch andis oma ajalooliselt surematu mälestuskirja (memuaari), mille sisu oleks kokkuvõttes:

I. Sakslaste viies pealetungi-operatsioon, segiaetud juba alguses võis kujuneda neile ebaeduks.

Kuid prantslaste 10. ja 6. armeelt alatud vastupealetung on sakslaste 5. pealetungi neile muutnud kaotuseks.

*) V. „Sõdur“ 5/6, 7/8, 9/10 ja 11/12 — 1931.

Meie peame kavakindlalt ja äärmise pingutusega operatsiooniväljal ära kasutama vastase ebaedu. Kuid sellega me ei piirdu; vastase selle ebaedu tulemused peavad kanduma kaugemale käesoleva operatsiooni väljadest.

II. Sakslaste ebaedu tingib liiduvägede edaspidises tegevuses uue suuna, seda-enam, kui arvestada üldist olukorda:

Kuigi veel liitlastel pole jõududes ülekaalu, kuid tasakaal on saabumisel pataljonide arvus, ja võitlejate (täakide, combattants) arvus isegi ülekaal. Sakslased olid sunnitud suurel arvul viskama diviise pealetungile, mispärast varudes on liitlastel ülekaal. Liiduvägede varudiviisid on värskemad. Luureandmed näitavad, et sakslastel on tegevuses kahte liiki armeed: ühed (nõrgemad), kaitsevad rinnet, teised (tugevamad) manööverdavad selle hapra katte taga ja on juba tegevasti kriimustatud.

Materjalne ülekaal kaldub liitlaste poole lennuväes ja tankides. Suurtükiväes on liitlastel ülekaal saabumisel sedavõrra, kui jõuab kohale ameeriklaste suurtükivägi.

Lõpuks, tagalas liidujõud kasvab, sest ameeriklasi jõuab kuu jooksul Prantsusmaale keskmiselt 250.000 meest. Vastase leeris on tagavarad lõpul. Seega materjalsed jõud on liiduvägede kasuks. Ka moraalsed jõud arenevad liitlaste kasuks sellest alates kui selgus, et vastase äärmised pingutused ei anna talle soovitavaid tagajärgi; liiduvägedelt pealetungiga saavutatud edu tõstab moraali. Liiduväed on teelahkmed. Lahingutes nad haaravad initsiatiivi; nende jõud võimaldab seda säilitada; sõja põhiprintsüübid käsevad algatust säilitada. „On saabunud hetk loobuda senisest kaitse teguviisist, mis oli tingitud arvulisest alolekust, ja alustada pealetungi.“

III. Tuleb alustada kohe, otsimata veel võitutuovat lahingut, rida pealetunge, mis looks: 1) eeldusi tulevaseks suureks operatsiooniks ja 2) tervendaks majanduslikku elu riigis. Operatsioonid olgu kiired ja korduvad. Sellisel teguviisil on suured paremused, olevaid jõude arvestades.

Lähem tegevusekava:

1) Operatsioonid raudteede vallutamiseks (vabastamiseks), millisteta liitlaste vägede edukas tegevus oleks edaspidises mõttetu:

- a) Paris—Avricourt'i raudtee Marne piirkonnas;
- b) Paris—Amiens'i raudtee, mis vallutada prantsus-briti vägede ühise operatsiooniga;
- c) Paris—Avricourt'i raudtee vallutamine Commercy piirkonnas, et redutseerida positsiooni möhk (väljaulatav osa). Saint-Mihieli juures; see operatsioon tuleb kohe ette võtta ameeriklastelt, kel selleks küllaldaselt jõude.

2) Operatsioonid, millised peavad andma Põhja kaevanduste raiooni ja lõplikult eraldama vaenlase Dunkerque'i ja Calais raioonid.

IV. Vastavalt sellele, kuis arenevad siin kavatsatud väikesed operatsioonid, tuleb ettevalmistada suurele operatsioonile, mis algab suve lõpul või sügisel, ja annab meile suuri tulemusi. Tollest suurest operatsioonist on veel vara rääkida üksikasjalikult.

V. Kavatssetavate operatsioonide teostamisel arvestada vastase taandumisemanöövrit ettevalmistatud positsioonidele. Et hoiduda löökidest tühjusse, ja ootamatustest vastase poolt, tuleb soovitada põhjalik luure operatsioonide eel ja kestel, kasutades selleks ülekaalusolevat lennukavaga.

25. Bombon'i konverents.

24. juulil, Tardenois'i võidupäeval (ameeriklased võtsid lahingust osa), oli konverents Bombonis, millest võtsid osa Foch, Haig, Pétain, Pershing. Konverentsil kindral Weygand'ilt kanti ette Fochi ülaloodud mälestuskiri (memuaar). Foch tähendab, et mälestuskirja kuulates koosolejatest mõned olid üllatatud fikseeritud kavatsustest. Marssal Haig tähendanud, et inglased on liig väsitatud senistes lahingutes märtsi ja aprilli jooksul, et lähemal ajal olla valmis pealetungi operatsioonideks.

Pétain seletanud, et 4 rasket sõjaaastat on liig väsitanud prantsuse armee, ta on veel verevaene...

Kindral Pershing deklareerinud, et ameeriklased ei soovi muud, kui lahingutegevust, kuid käesoleval momendil ta alles valmistub selleks ette, armeesid formeeritakse.

Sellele vaatamata Foch jäänud oma kava juure. Ta selgitanud olukorda. Toodud olukorra hinne olnud sedavõrt veenev, et ülemjuhatajad järgmisel päeval üldiselt ühinenud ta tegevuskavaga.

Samal konverentsil harutatud tegevuskava 1919. aasta peale.

Foch oli juba varem kirjutanud Clemenceau'le: „1919. a. on sõja lõpuaasta. 1919. a. kevadeks on ameeriklaste suured jõud kohal. Et kiirendada asjadekäiku, tuleb pingutada jõude äärmiselt ja anda armeele kõik võimalikud materjalsed ressursid.“

Samas mõttes konverentsil pöördunud Foch liitlaste vägede ülemjuhatajate poole. Ta soovitanud, et ülemjuhatajad igakümnelt oma valitsuse poole pöörduks nõudmisega sõjatehnika, eriti tankide, arvu suurendamises.

26. Amiens'i vabastamine.

Marssal Haig, et teostada Fochilt saadud kava Amiens—Paris raudtee vabastamises, asunud kohe küsimuse praktilisele lahendamisele; pöördunud 17. juulil kirjalikult Fochi poole. Haig loeb Amiens—Paris raudtee vabastamise tähtsaks; paneb ette, et see operatsioon teostuks briti-prantsuse vägede koostööl. et prantslased tungiks peale lõunapoolt Moreuil'i ja inglased põhjapoolt Luce'i. See ettepanek olnud Fochile väga vastuvõetav. 26. juulil kutsunud ta Haigi Sarcus'e nõupidamisele. Nõupidamisel viibinud ka kindralid Rawlinson ja Debeney. Operatsiooni kava üldjoontes kujunenud: pealetungida Somme—Hargicourt'i joonel; briti 4. armee (12 diviisi) teotseb Chaulnes'i suunas; prantsuse 1. armee (Debeney), 4—6 diviisi Roye suunas. Et koostöö selles operatsioonis oleks enam kindlustatud, briti-prantsuse vägede vahel, Foch volitanud Haig'i selle operatsiooni üldjuhiks.

8. augustil kell 0400 algas briti-prantsuse pealetungi-operatsioon. Liitlaste suurtükivägi avas ootamatult võimsa tule, purustades osa vastase patareidest. 45-minutilise suurtükiväe järele liikus rünnakule jalavägi toetatud tankidelt. Vastane oli üllatatud. 20-kilomeetrilisel rindel jõuti päeva jooksul rinde sügavusse üle 10 km. Saadi üle 13.000 vangi ja 300 suurtükki. Edukalt teotseti ka 9. ja 10. augustil. Vastane evakueeris Montdidier.

Kindral Fayolle nähes edu, saatis pealetungile prantsuse 3. armee, mis asus paremal pool prantsuse 1. armeest. Ka 3. armee rindel tegevus arenes edukalt.

Nii 10. augustiks Somme vasakul kaldal kujunes liitlaste tegevus edukaks. Oli tarvis ka Somme paremal kaldal ja Artois'is alata pealetungi, et saavutatud edu arendada suurejooneliseks pealetungi-operatsiooniks.

27. Prantsus-briti pealetungirinde laienemine.

Augusti keskpaiku, kui prantsus-briti pealetungioperatsioon oli arenemas, haaranud Fochi mure — kas saksa ülemjuhatus ei katkesta lahingut, et taanduda seljataguses ettevalmistatud positsioonidele, kasutades edukalt uuel kaitseliinil ümbergrupeeritud jõude ja kõiki hästi ettevalmistatud kaitsepositsiooni soodustusi. Sakslased Fochi arvates oleks võinud sooritada manöövri sarnaneva Joffre'ilt ettevalmistatud ja võiduga lõppenud Marnele taandumise ja kaitse Marnel, sept. 1914.

Kui sakslased (Fochi arvates) oleks taandanud Antwerpen, Brüssel, Namur, Meuse, Chiers, Metz, Strasbourg liinile. et siin koostatud jõududega panna vastu, siis oleks liitlaste väed 1918. aasta talveks asetatud raske ülesande ette. Uus kaitseliin oleks olnud peaaegu poolevõrra lühem kui see, mis Põhjamere alates läks mööda Voges'i mägesid. Fochilt olettatav kaitseliin oleks olnud looduslikult tugev; ta oleks olnud raskesti haaratav. Tolle rinde ees liitlased võib olla oleks pidanud veetma raskest heitlustes 1918/1919 talve.

Kuid Saksa kindralstaap, mõjutatud peamiselt avalikust arvamisest, ei julenud sooritada sarnast julget manöövrit: avalik arvamine oleks selle lugenud kaotuseks, sest sellise taandumisega oleks tulnud loovutada suur osa vallutatud Prantsusmaast, Belgiast ja Ülem-Elsass. Oleks tulnud jätta maha, või hävitada suur hulk väärtuslikku sõjamaterjali. Liiduvägede ülemjuhatus võttis tarvitusele abinõud, et segada sakslaste taandumise manöövri teostumise võimalusi eelpooltähendatud piirides ja eesmärgiga. Selleks tuli ajutiselt katkestada pealetung Aisne orus, et teda jätkata pärast 20. augustit.

Prantsuse 10. ja 3. armeele antud märk — Lassigny, Noyon, Charlepont'i mets võeti 3 päeva jooksul kerge vaevaga.

Pealetungi vasakul tiival briti 3. armee (kindral Byng) algas tegevust. Alguses ebaedu, kuid hiljem vastava toetuse saades, edu. 25. augustil on 3. armee jõudnud Croisilles'i ja Bapaume värvateni. Kasutades briti 3. armeed edu, briti 4. armee algas tegevust ja vallutas Metz'i kõrgendiku ja Bray kõrgustikud.

Ajal mil operatsioonid tiivadel arenesis edukalt, prantsus-briti pealtingirinde keskkohas Roye suunas lahingutega ei saavutatud antud märke. Marssal Haig nõudnud pealetungi pinget tõstmist vasakul tiival, seega pingutusi briti 3. ja 4. armeelt. Seega olukord loomulikult teel hakkas arenema „suureulatusega pealetungiks“, mis fikseeritud Fochi 24. juuli memuaaris.

Kuid enam kui alati kontsentriilist pealetungi Cambrai—Mézières'i suunas, tuli teostada Meuse'il ettenähtud operatsioon, kasutades selleks tugevat ameeriklaste koondist.

28. Ameeriklaste pealetung.

Ameeriklaste pealetung Woëvre'i oli ettenähtud 24. juuli mälestuskirjas (memuaaris). Olid valmumisel ameerika 1. armee Marne'l ja 2. armee Meuse'il. Seni kombeks olnud Ameerika diviiside jaotamist briti-prantsuse armeede vahel ei loe Foch õigeks. Ta oli veendunud tarviduses luua iseseisev ameerika armee oma ülemjuhatus all, et ameerika sõdur ja ohvitser oleks võinud täie jõuga anduda võitlusele, sest rahvuslikes armeeses sõdur- ja ohvitserkond mõistab kõige paremini omi kõrgemaid juhte ja ümberpöördu. Iseseisvust ihaldanud ka Pershing. Foch ruttas teda toetama. Võidust Tardenois'i juures olid osa võtnud ka Ameerika 1. armee diviisid. See õigustas ameeriklasi nõudma, et nende lippu võiks katta iseseisvalt teostatud suurte edukate operatsioonide loorberid.

Et sel ajal Itaalia rindel nõuti toetust, ja valitsus oli nõus seda andma, tekkis ameeriklastes kartus, et neid saadetakse osade kaupa Itaalia rindele. Siin Foch rutanud kirjateel rahustama Pershingit: „kõik sõjalised pingutused tuleb suunida itta ja Ameerika jõududest mõne osa teisele rindele saatmine on võimata“.

Edasi Foch peatub üksikasjalikult Woëvre'i operatsiooni ettevalmistusel. Ameeriklaste jõude koondati selleks operatsiooniks suurel arvul. 17. augustil Pershing sai direktiivid Woëvre'i operatsiooniks. Operatsiooni eesmärgiks Paris—Aricourt'i raudtee vabastamine ja Saint-Mihieli positsiooni mõha (saksa positsiooni ettenihutatud osa) redutseerimine,

24. augustil Pershing oli saanud Fochi peakorterisse (Bombon) ja esitanud operatsiooni teostamiseks oma kava. Kindral Pershing kava

olnud vastuvõetav, samuti olnud kindral nõus Fochi ettepanekuga loovutada Woëvre'i operatsiooniks määratud ameerika diviisidest mõned liiduvägede üldkäsutusse. Nii antud 27. ja 30. ameerika diviisid Haig'i käsutusse osavõtuks tegevusest briti rindeosas ja 14 diviisist määratud Woëvre'i operatsiooniks pärast 8. septembrit kaks diviisi anda üldjuhatusse reservi.

Foch, olukorra liitlastele soodsat arengut arvestades, otsustas augusti lõpul alata selle suureulatusega operatsiooni ettevalmistust, mis 24. juuli mälestuskirjas oli ettenähtud 1918. a. suve lõpuks või sügiseks.

Olukord dikteeris alata ettevalmistust Mézières'i operatsiooniks ühendatud liitlaste jõududega, milleks põhjast Cambrai, Saint-Quentin'i raioonist tungida peale briti-prantsuse jõududega ja lõunast piki Meuse'i jõe mõlemaid kaldaid prantsuse-ameerika armeedega. Mézières'i operatsioon pidi algama 15.—20. septembril. Kuid ennem, 10. sept. ümber, tuli teostada Woëvre'i operatsioon (Saint-Mihieli mõha redutsioon).

2. sept. olnud Fochi peakorteris nõupidamine Fochi, Pétain'i ja Pershing'i vahel. Pershing rõhutanud, et Saint-Mihieli (Woëvre'i) ja Mézières'i operatsioonid on tihedalt seotud üksteisega, seepärast tulevat kooskõlastada mõlemaid ajas ja ruumis.

Nõupidamisel lepitud kokku:

1. Saint-Mihieli operatsiooni eesmäärke pihata. Operatsiooni ettevalmistusega rutata nii, et pealetungi võiks alustada 10. septembril 8 kuni 10 ameerika diviisiga.

2. Operatsioon piki Meuse'i jõe lääne kallast põhja teostada 20.—25. septembril 12—14 väike ameerika diviisiga (mittekasutades neid diviise, mis osa võtnud Saint-Mihieli mõha vallutamist). Ameerika diviise 20.—25. sept. oper. toetab vasakult prantsuse 4. armee. Operatsiooni üldjuhatajaks kindral Pétain.

Kuigi Saint-Mihieli operatsiooni algpäevaks määrati nõupidamisel 10. september, kuid ta võis alata ainult 12. sept., sest ameeriklased polnud näinud ette oma diviiside operatsiooniväljale „koondamise äärmist keerulisust“ (extrême complexité des mouvements de concentration“).

12. sept. peale 4-tunnilist suurtükiväe ettevalmistust, milles tulistasid umbes 3.000 toru, algas ameerika IV ja I väekorpuse rünnak. See rünnak teostus nii hoogsalt, et vastane ei saanud kasutada oma tõkestusvahendeid. Ameeriklased 12. sept. õhtuks jõudsid välja antud märkideni. IV ja I väekorpused andsid pealöögi; abilööki teostati V väekorpusest Eparges'i rindel. 13. septembri hommikuks oli kõigi kolme korpuse tegevuses loodud vahetu kontakt.

Niiviisi mõne tunni jooksul ameeriklased redutseerisid Saint-Mihieli mõha, mida vaenlane oli ca 4 aasta jooksul pidanud omakäes tugevate kaitseehituste tõttu.

Rünnaku kiire teostumine tõi ameeriklaste 1. armeele sõjasaagiks 13.250 vangi ja 460 suurtükki.

See oli ameeriklaste suurpäev. Foch õnnitlenud Pershingit suure võidu puhul. Ameerika 1. armeelt järgmisel päeval Foch ei nõudnud muud, kui saavutatud edu kindlustamisest soliidse vastupanu organiseerimisest teel. Olnud tarvis saavutada hingetõmmet jõudude ja abinõude juuretoomiseks uuteks ülesanneteks.

Ke.

(Lõpp järgmises numbris.)

Mõtteavaldusi üleajateenijate ülendamisest ja vormist.

Viimasel ajal ajakirjanduses ilmunud artiklite veergude vahelt võib lugeda, et teoksil oleva uue kaitseväe teenistuskäigu seadluses on juttu tehtud ka üleajateeni- jaist. Mida seal nimelt taotleatakse, ei ole nende ridade kirjutajal kahjuks teada. Et aga praegune üleajateenijate teenistuskäigu seadlus nõuab parandusi ja täiendusi, on enam kui kindel. Seal on puudusi, mis nõuavad lahendamist, ja eeskätt tahaksin just puudutada üleajateenijate auastmetesse ülendamisest. Käsitamisel olevas seadluses on see küsimus jäetud puudutamata ja üldse pole selleks mingit kindlat määrust või juhtnööre. On toodud küll auastmete tabel, kuid see on üldine nii ajateenijate kui ka üleajateenijate suhtes. Ülendamisest auastmeis on senini reguleeritud Kamini käsikirjade alusel ja selle järele võivad auastmeis tõusta ainult allohvitseride kooli või õppekompanii lõpetajad, — viimased on peaaesjalikult rivis teenivad üleajateenijad. Meil on aga palju üleajateenijaid, kes teenivad administratiiv ametkohtadel ja kellede teenistusalgus ulatub juba vahariigi algaastaisse, kuid auastmeis ülendamisest pole nad saanud. Puudub seadlus. Oma kauaaegse praktikaga ametalalises töös on nad täiesti vilunud spetsialistid, samuti läblimbunud kaitseväliskorra ja viisakusreeglitega. Nii tuleb ette, et üleajateenija, kellel pikk rida aastaid teenitud administratiiv ametal (kirjutajad, velskerid jne.), kuid pole saanud kaitsevälisest haridust allohvitseride koolis või õppekompaniis, jäävad auastmeis nooremaiks neist, kes viimase lõpetanud ja kaitseväes teeninud vaid aasta ehk paar. Auastmes ülendamine — see on teatud moraalne tasu ja ühtlasi ka virgutajaks paremuse poole teenistuse alal. Üldiselt auastmeisse ülendamisest ei tohiks kursused olla takistuseks. Ka rivikohtadel teenivate üleajateenijate ülendamisest, nagu eelpool juba tähendasin, puudub kindel kord, see küsimus on jäetud täiesti lahtiseks väeosa sisemiseks asjaks. Tuleks maksma panna teatud normid, nagu see on ohvitseride ülendamisest. Iga auastme väljateenimiseks tuleks määrata teatav arv aastaid ja ülendamisest arvestada atestatsiooniga jne. Kaitsevälise hariduse saanuil võiks auastme väljateenimise aeg olla lühem. Niisama peaks üleajateenijatele võimaldama pikaajalise

teenimise järele omada ohvitseri kutset, kas aktiivteenistuses või reservi arvamisest, korraldades selleks vastavaid kursusi või katseid.

Ka nimetust „üleajateenija“ ei saa pidada sobivaks. Selles asjas on peamurdmist olnud juba varem. On kaalutud nii ja naa, kuid pikapeale tüditud ja asi lihtsalt soiku jäetud. On enam kui kindel, et suuremas osas üleajateenijate peres ei olda päri selle nimetusega. Siin võiks asja lahendamiseks suuresti kaasa aidata üleajateenijate kogude juhatused, korraldades selles suhtes ankeete või kuidagi teisiti. Ei taha öelda, et nimetus „kapitulant“, mis varemalt päevakorral oli, just kõige sobivam oleks, kuid „üleajateenija“ — see esiteks on liig pikk sõna ja teiseks otsekohene tõlge vene keelest. Kui meie leidsime väga sobivad sõnad nekruudi asemel „noor“ ja soldati asemel „sõdur“, siis peaks leidma ka kohase ja sobiva sõna „üleajateenija“ aemel.

Teisena tahan puudutada üleajateenijate vormi. See küsimus on meil ja isegi vanus riiges lahendamata küsimuseks saanud. Alles hilju võisime ajakirjanduses lugeda mitme vana suurriigi vormiküsimuse lahendamist. Pole siis ka ime, et meil selle üle sageli pead murtakse. Valusamaks kohaks on siin õlakul olevad auastme tunnused. Need paelad ei ole sugugi vastuvõetavad. Tegelikus elus näeme, et üleajateenijal on esmaspäeval õlakul täiesti uued paelad, kuid juba järgneval laupäeval on nad läbi — määrdunud, pleekinud ja õmblusist lahti, ja kõige selle kurja juur peitub selles, et need paelad ei pea vastu relva kandmisele, sest kandes püssi rihmal, hõõrub püssirihm õlaku paelad ära. Ja kui mõni ametmees oma valgete paeltega tuleb laskeplatsile, siis üheks päevaks on küllalt, et hakata jälle paelu vahetama. See töö on aga küllalt tülikas ja ka kulukas, tulevat nii 1 kuni 1.50 kr. ja veltveebil isegi kuni 3 krooni kuus. Korratu õlakutega ja kulunud paeltega üleajateenija jätab välimusest halva mulje. Siin tuleks leida uus moodus. Paelte asemele peaks leitama mõned muud tunnusmärgid ja õlakule need ei ole üldse kohased asetada.

Praegu kus üleajateenijatele antakse uut varustust ja seda võimalik on isegi saada puhtas rahas, oleks soovitatav neil lubada kanda parema kvaliteediga riit,

s. o. diagonaali. Miks üleajateenijad soovivad riiete asemele raha, siis kuuled, et seni väljaantud riidevarustus, eriti kuue ja pükste riie, on halb ja ei pea vastu ettenähtud kandeajale. Ja tõesti peab ütleva, senini väljaantud riidest ömmeldud kuub ei pea kuidagi vastu kahte aastat. Raha saamisel ostavad üleajateenijad kvaliteedilt parema riide, makstes väikese vaheraha ise juurde. Üleajateenijaskond enamikus sooviks muretseda diagonaalriiet, mis on vastupidavam ja ka nägusam. „Sõduris“ nr. 9/10 — s. a. on seda küsimust ka valgustatud. Praegu aga pole neil lubatud kanda diagonaalist valmistatud riideid. Siin peaks neile vastu tuldama. Ka lõikelt tuleks muuta praegust üleajateenijate kuube. On iseenesest

juba väljakujunenud, et paljud üleajateenijad kannavad kuube nagu see on ohvitseridel ja seda väeosade ülemate nõusolekul, sest ta jätab intelligentsema mulje.

Ei või ka kuidagi õnnestunuks lugeda praegu allohvitseride kooli lõpetanute üleajateenijate eritunnust (kollane pael ümber õlaku). Niisugune eriliigitus pole soovitatav. Meil on näiteks üleajateenijaid sanitaarkooli ja -kursuse lõpetanud, või side- jne. õppekompanii, siis peaks ka neil olema vastavad tunnused. Teiseks see pael mustub ja läheb näotuks sama ruttu kui aastme tunnused ja selle pealaga liigitamine paistab täiesti üleaarne olevat. Allohvitseride kooli lõpetanutel on oma eritunnus — kooli rinnamärk — ja sellest oleks küllalt. l—r.

Sõjaväelisi teateid välisriigest.

AUSTRIA.

Austria sõjaväes iga sõduri kohta üks ohvitser või allohvitser ja iga 250 sõduri kohta üks kindral.

Hiljuti oli Austria Parlamendis harutusel Sõjaministeeriumi uus eelarve, mis vastasrinnalt poolt terava kriitika alla võeti. Leiti nimelt, et ohvitseride ja allohvitseride arv, võrreldes sõdurite koguarvuga, üleliigselt suur on: 4500 ohvitseri ja 5500 allohvitseri ning sv. ametnikku 12.900 sõduri kohta, seega siis iga rea-mehe kohta ligikorda üks ohvitser või allohvitser.

Sõjaministeeriumi koosseisus olevat 261 sõjaväelase hulgas 20 kindralit, kogu sõjaväes aga 51 kindralit, või keskmiselt iga 250 sõduri kohta üks kindral.

Toodi ka ette, et kulude üldsumma 1926. aastast saadik enam kui 50% võrra suurenenud olla.

INGLISMAA.

Uus tugevalt relvastatud lennuk.

Viimasel ajal on hakatud pöörama erilist tähelepanu lennukite tugevamale relvastamisele ja mõne tüübi juures on tehtud juba rida katseid võrdlemisi suurekaliibriliste suurtükkidega. Kuna aga üheistmeliste hävitajate relvaks siiski jääma peab kuulipilduja, siis püütakse nende juures saavutada võimalikult tihedat tuld.

Seni oli harilikel hävitajail peal ainult kaks synchroniseeritud kuulipildujat. Nüüd on Inglise firma The Glester Aircraft Company konstrueerinud uue masina, mis varustatud juba kuue kuulipildujaga. Neli lisakuulipildujat, nagu ülesvõttel näha, on kinnitatud lennuki tiibade külge, kummagile poole kaks. Kõik need kuulipildujad töötavad nii, et nende kuulide lendjooned suurelt ühte langevad.

See võimsalt relvastatud uus hävitaja S.S.19 on varustatud 480-jõulise Bristol Jupiteri ülekomprimeeritud mootoriga, mis on eriliselt nähtud ette suurte kõrguste tarvis. Katsetel saavutas ta kiirust 194 miili (312 km) tunnis ja tõusis 15.000 jala kõrgusele 9 minuti jooksul.

Briti Ohuministeeriumi poolt korraldatud katsetel, nagu teatab „The Times“, osutunud see üleni metallist hävitaja kõigiti tugevaks ja stabiilseks. 50-tunnilise lennu jooksul ei olevat tal vahetatud ainustki osa ja laskumisel ei olevat ta näitanud vähematki vibreerimist, isegi üle 320 miili (515 km) ulatuva kiiruse juures mitte.

Üle poole nekrutitest sõjaväeteenistuseks kõlbmatud

Hiljuti seletas Inglise sõjaminister Mr. T. Shaw Alamkojas, vastates major Glyn'i sellekohasele küsimusele, et möödunud aasta viimase kolme kuu jooksul olla Briti reguläär-sõjaväkke astuda soovijaist tervislistel ja füüsilistel põhjustel jäetud vastu võtmata tervelt 53,6%.

ERILISE ESINDUS- VÕI SUURVORMI KÜSIMUS PRANTSUSMAAL JA BELGIAS.

Prantsuse ohvitserid said uue suurvormi.

Maailmasõjast kuni viimase ajani puudus Prantsuse ohvitseridel eriline esindusvorm, või õigemini, nende „horizontsinine“ esindusvorm (grande tenue), sarnanes riide värvilt täielikult välivormile. Lõikelt seisis vahe vaid selles, et suurvormi kuub oli pikem ja ilma väliste taskudeta. Lisaesemetena kuulusid selle juure tumesinises üldtoonis vöö ja kullatud või hõbetatud õlakud.

Aastate kestel seisis uue esindusvormi küsi-

mus päevakorral, ja „La France Militaire“ veergudel võis selle kohta sagedasti lugeda mitmesuguseid arvamisi ja ettepanekuid. Nüüd on viimaks jõutud lõpliku lähenduseni, ja möödunud veebruaris kinnitas sõjaminister hra Maginot kõigile väelikele uue suurvormi.

Uue vormi kuub on tumesinine, püstkraega ja 9 nööbiga. Kuue käiste ümber on paelad aastmete äramärgimiseks ja õlgadel — ristgalunid õlakute hoidmiseks.

Õlakud on, vastavalt väeliigile ja nööpide värvile, kas kullatud või hõbetatud, ohvitseridel lihtnarmastega, vanemohvitseridel spiraalnarmastega.

Uus suurvormi vöö on must ja selle pandlal on iga väeliigi ja teenistuse tarvis oma vastav eristusmärk.

Püksid on lampassidega ja samasugustes värvides, nagu nad olid enne Maailmasõda (jalaväelastel punased, suurtükiväelastel tumesinised, jne.).

Palitut asendab suurvormi juures käisteta mantel (cape).

Ka Belgia ohvitseridele uus suurvorm, kuid selle kandmine pole sunduslik.

Möödunud aastal, kus Belgia kuningriik 100 aastat vanaks sai, otsustati seal ohvitseridele anda eriline tumedavärviline esindusvorm, mida aga ühelgi juhul teenistuses kanda ei lubatud.

Uue vormi kohta avaldati kohe arvamist, et see kaugeltki õnnestunud pole, ja kui siis ohvitseride keskel ankeet korraldati, siis selgus, et enamik neist lihtsalt senise kaitsevärvi vormi juure edasijäämist pooldab. Selle järeldusel ei tehtud ka uue suurvormi kandmist sunduslikuks, vaid jäeti kõigile vabadus seda kanda või mitte kanda.

11. novembril Tundmata Sõduri haua juure kogunenud 20 kindrali hulgast oli siis ka ainult üks uus vormis, ja hiljutisel õue pallil kandis kuningas, printsid ja kõik õuekonna ohvitserid endiselt lihtsat kaitsevärvi vormi.

Joter.

Kaitseväre elu.

Vabadusristi Vendade Ühenduse Tallinna osakonna

peakoosolek peeti Vabariigi Ohvitseride Keskkogu kasiinos 22. märtsil. Koosolekut juhatas reserv kapten O. Tief.

Osakonna tegevuse aruandest selgus, et 1. jaanuaril 1930. aastal oli osakonnal 236 tegevliiget, aasta jooksul tuli juurde 73 tegev- ja 25 toetavliiget, suri 5 ja muil põhjuseil lahkus 3 liiget. 1. jaanuaril 1931. a. oli osakonnal üldse 326 liiget, neist toetavliikmeid 25.

Järgnevakts aastaks valiti juhatusse: esimeheks kindral-major G. Jonson, liikmeteks dir. V. Päts, res. mer. leitnant J. Klaar, kolonel-leitnant A. Balder, kolonel-leitnant M. Tuisk, reserv lipnik

E. Heimberg ja J. Taklaja; revisjoni komisjoni: kindral-major A. Lossmann, kolonel J. Prei ja kolonel-leitnant K. Kool; aukohtusse: kindral-major E. Põdder, res. kapt. O. Tief, kolonel G. Kromel, kindral-major A. Larka ja dr. H. Leesment; esindajaiks volinikkude kogusse: dir. V. Päts, res. mer. leitnant J. Klaar, aseadmiral J. Pitka, res. leitnant O. Köster, res. kapten F. Tannebaum, reserv kv. ametnik J. Borkvell, reserv kindral-major A. Larka, kolonel H. Brede, kindral-major J. Roska, kolonel H. Kurvits, kolonel A. Traksmann, admiral H. Salza, res. kapten O. Tief ja res. kapten J. Fuks.

—er.

Sõjakirjandust.

PRANTSUSMAA.

Revue militaire française.

Nr. 113.

1. november 1930. a.

„10. korpus Charlois“ (20.—24. augustini 1914. a.). Major Larcher kirjutis 10. korpuse tegevusest Maailmasõja alul Charloi raionis, milles ta nähtavasti püüab õigustada kõneall oleva korpuse mitte päris õnnelikku käekäiku piiriäärsetes lahingutes, tol ajal prantsuse sõjaväes äärmusse kaldunud pealetungi doktriini tõttu. (Järgneb.)

„9. september 1914. a. 9. armeevaasakul tiival.“ (Kindral E. Requin.) Autor,

teenides marssal Foch'i staabis, viibis Marne lahingu ajal sideohvitserina 42. diviisis. Viimase tegevuse kirjeldamise koos 5. res. ja Marokko diviiside tegevusega, autor seabki enesele ülesande.

„Suur-Britannia sõjaväeline pingutus prantsuse rindel.“ Väga huvitav kirjutis Inglismaa enne Maailmasõjaaegsest sõjaväe organisatsioonist ja väljakujunenud vaadetest inglise sõjaväe otstarbe ja kasutamise võimaluste kohta. Autor leiab, et rahuaegne inglise sõjavägi polnud määratud tegevuseks Euroopa sõjateatril. Inglise sõjaväe juhid nägid ette, et sõda saab kestma 3—4 aastat ja selle tagajärjel olid sunnitud otsima abinõusid oma sõjaväe suurendamiseks ja tugevdamiseks. Lord Kitshe-

nerilt 7. aug. 1914. a. koostatud kava nägi ette kogusummas 70 diviisi formeerimist, varustamist ja relvastamist. Nagu teada, oli alguses (10. sept. 1914. a.) inglasi Prantsusmaal 3 korpust à 2 jalaväe diviisi ja kaks ratsadiviisi, kokku umbes 100.000 meest. Sõja lõpuks suurenes inglise diviiside arv Prantsuse rindel 59-le ja meeste arv 4.958.000-le. Sarnane „paisumine“ ei läinud sugugi üle öö, vaid Inglise valitsusel tuli murda enne palju piike inglaste traditsiooniliste eelarvamiste lammutamiseks. Ainult üldise sõjaväetee-nistuskohustuse maksmapanek eranditeta kõigi meeskodanikkude suhtes 1918. a. võimaldas inglise sõjaväe väljaarendamist maksimumini. Jalaväe diviiside üldine arv oli sõja lõpuks tõusnud 75-le, s. o. viie diviisi võrra rohkem, kui see oli ette nähtud n. n. Kitsheneri kavas.

„1925./26. a. tali Marokkos“ (Kindral Vabremsch).

Uudiseid välisriikide sõjavägedest.

Raamatud ja ajakirjad. R. Tck.

Revue militaire française.

Nr. 114.

1. detsember 1930. a.

„Väeliikide kombinatsioonist“ (Kindral Brossé). Autor peatub järgmiste, juba sadandeid kordi sõelatud väeliikide koostöö küsimuste juures: 1) väeliikide tegevuse kombineerimise vajalikkusest; jalaväe ja 75 mm srt. tegevuse kombineerimine; jalaväe tegevuse kombineerimine raske haubitsatega; kaevikuurtükivägi väeliikide tegevuse kombinatsioon; jalaväe, kerge suurtükiväe ja raske haubitsate tegevuse kombineerimine; otsese toetuse suurtükiväe kasutamiseviiside evolutsioon; tankide tegevuse kombineerimine jala- ja suurtükiväega; väeliikide tegevuse kombineerimine lahingus metsas. Lõpuks seab autor üles küsimuse, kas jalavägi võib teostada kallaletungi oma abinõudega. Vastus eitav.

„Strateegiline ja taktikaline edu“ (Kolonel L. Loizeau). Teoreetiline uurimus strateegilise ja taktikalise edu vahekorras. Uurimise aluseks on Falkenhagni ja Ludendorffi väited: esimene neist ütleb, et: „kallaletungist, mis annab ainult taktikalise edu, isegi küllalt suure, tuleb loobuda, sest taktikaline edu ei tohi endast kunagi kujutada mingisugust omaette eesmärki“; teine väidab just vastupidist: „... Puhas strateegia pidi järele andma taktikale. Ilma taktikalise eduta ei olnud võimalik asuda strateegiliste küsimuste lahendamisele. Strateegia, mis ei otsi taktikalist edu, on juba ette määratud võime-tusele...“

„10. korpus Charlois.“

„1925./26. a. tali Marokkos.“

Uudiseid välisriikide sõjavägedest.

Raamatud ja ajakirjad. R. Tck.

ŠVEITS.

„Revue Militaire Suisse“ nr. 3. (märts) 1931.

Kindral J. Rouquerol: Tulega ristimisest. Autor käsitleb hirmutunnet lahingus ja juhtide suhtumist hirmule. Olevat noori ohvitseri, kes avaldavat rahuajal kartust, et võivad kaotada vastase tule all enesevalitsemise ja

seega võimaluse täita juhilt nõuetavaid kohuseid. Kindral R. Maailmasõja alul näinud noort lahingus raskesti haavatud ohvitseri, kes tundnud tõsist rõõmu, et ta närvid lahingus olivat pannud vastu, et ta olevat suutnud tule all võita hirmu tunde, kuigi rahuajal ei olnud eneses kindel. Olevat tähelepanud, et lahingus jalaväelasi erutavat vähem jalaväetuli, kui kahurtuli. Suurtükiväelaste juures on ümberpöörduvalt (Alateadvuse taltsutamine harjumuse kaudu rahuaja töös).

Sõdur lahingus jälgib juhi igat füüsilist ja vaimlist liigutust. See juht, kes suudab võita hirmu, kes jääb lahinguväljal loomulikuks ja lihtsaks, võidab usalduse ja poolehoidu. Juhid, ka kõrgemais astmeis, pidavat vähemalt rasketel silmapilkudel olema võitlejate läheduses. Ei olevat õige vaade, et juhid ja staabitöölised töö edukuse nimel peavad asuma kaugel ohust, eemal võitlejatest. Vähemalt brigaadi, diviisi ja korpuse juhid ja vastutavad staabi ohvitserid pidagu vahetu kontakt lahinguväljaga: ühine oht tõstab usaldust, loob armastuse ja seega ohvrimeele.

Ohvitseril aitab valitseda hirmutunnet kohuse- ja autunne. Noored ohvitserid, kes võrsunud ohvitseride perekondadest, kes kohuse- ja autunde pärinud isadelt, (reflektorselt) olevat lahinguväljadel sageli näidanud suurt enesevalitsemist.

11. sept. 1914. a. autor on jälginud Belforti kindluse ühe välisbrigaadi lahingut Michelbachi juures (edelapool Mulhouse'i). Olukord raske. Sakslaste esimesed rasked mürsud riisuvad noorematel jalaväe juhtidelt enesevalitsemise. Korratu taandumine. Lahinguväljale on jõudnud brigaadiüleml. Tuleliinilt rutatab tahapoole suure kiirusega noor leitnant oma rühmaga. „Kuhu lähete?“, küsinud kindral rahulikuma tooniga. — „Olukord on väljakannatamatu... Arvan, et...“ kogelenud noor ohvitser. — „Ärge seletage mulle õudusejutte. Asuge tagasi positsioonile“, korraldanud kõige rahulikumas toonis brigül. Mõju üllatav. Nagu poleks midagi juhtunud, andnud leitnant (ka rahulik toonis) käskluse „Ümberpöörd“ ja täitnud edukalt oma kohuse lõpuni. Samuti brigaad tulnud lahingust välja auga ja püsinud kogu sõja kestvusel paremate väekoondiste nimestikus.

Autori arvates on ülitähtis kui juhtidele nii kogu väeosale (koondisele) esimese lahingutulemus, esimene ristimine tulega. Olevat tarvis saavutada iga hinna eest võit esimeses kokkupuutes vastasega, et juht- ja sõdurikond ise hakkaks hindama oma kõrget sõjalist väärtust. Rahuajal juhtkonda tulevat kasvatada sellises vaimus, et nad ise hindaks kõrgekse oma kutsed.

Major de Vallière: 1. diviisi manöövririd 7.—11. sept. 1930. Manöövri kokkuvõte.

Major J. J. Fischer: Meie sillavarustus ja selle kasutamisest moodsa sõja tingimuses. Manöövri tähtsusest sõjas; sildade osa manöövri kiires teostamises. Tehnika areng esitab nõudmisi tugevate välisilidade järele (tankid, raske suurtükivägi...).

Šveitsi kroonikas tuletatakse ohvitseridele meelde nende suhtumist vormirietusse. Kuigi valitsus olevat vormikandmises andnud teatud vabaduse, kuid vabadust tulevat kasutada korrektsuse piirides. Osa ohvitseri pa-

tustavat vormi vastu ülišikiga, teised jälle liiglohakusega. Ülemus olgu oma eeskujuga siin õigeks moodsuaks.

Prantsuse Kroonikas arutatakse üheaastase sundteenistusega esile kerkinud piiridat raskusi. Sõjanõukogu end. liige kindral Targe esitanud kava anda piiri kate piiriääres asuvate kodanikkude kätte. (Näide ajaloo: Kasakad end. Venemaa lõunapiiri kattel XVII sajandil.)

Ke.

INGLISMAA.**„THE AEROPLANE.“**

Märts 11. 1931. Vol XL nr. 10.

Inglise õhujõudude eelarve 1931./32. a.

Nagu „Aeroplane“ juhtkirjast selgub, on õhujõudude eelarve suurendatud 250.000 naelsterlingi võrra. Selline valitsuse vastutulelikkus lennuväele on seltskonnalt võetud vastu suure rahuldustundega.

Sõjaväe eelarve kärbiti 350.000 nl.-st. ning mereväe oma 570.000 nl.-st. võrra, kuid õhujõududele anti 250.000 juurde, sest nagu juhtkiri arvab, hakatakse aru saama õhujõudude tähtsast osast Inglismaa kaitsel.

Artiklis leidub 1930. ja 1931. a. eelarvete võrdlustabel, millest näha, et üksikud eelarve paragrahvide summad on vähendatud, kuna mõned jälle tuntavalt suurendatud.

Inglise õhujõudude eelarvete 1930. ja 1931. a. võrdlustabel.

Jrk. nr.	Paragrahvi nimetus.	1930. a. eelarve nl. st.	1931. a. eelarve nl. st.	1930. ja 1931. a. eelarve vahe	
				suurenenud nl. st.	vähenenud nl. st.
1.	Palgad	3.731.000	3.907.000	176.000	—
2.	Kasarmud, varustus (mitte tehniline)	1.735.000	1.721.000	—	14.000
3.	Tehniline varustus ja relvastus	7.596.000	7.672.000	76.000	—
4.	Töökojad, aerodroomid	1.720.000	1.790.000	70.000	—
5.	Tervishoiu teenistus	298.000	302.000	4.000	—
6.	Õppeasutised	492.000	484.000	—	9.000
7.	Tagavara õhujõudude alalhoid	591.000	599.000	8.000	—
8.	Eralennuasjandus	500.000	470.000	—	30.000
9.	Meteoroloogia teenistus	245.000	245.000	—	—
10.	Õhuministeerium	675.000	656.000	—	19.000
11.	Pensionid, hoolekanne	266.000	254.000	—	12.000
Kokku		17.850.000	18.100.000	334.000	84.000

Seega võib Inglise õhuministeerium kuldada 1931./32. eelarveaasta jooksul õhujõudude ülesehitamiseks 18.100.000 naelsterl. ehk Eesti kroonides 227.610.000 krooni.

Sel aastal kavatakse formeerida kaks lennupaatide eskadrilli ning kaks merelennuväe rühma.

Inglismaal õhukaitse rikastub kolme eskadrilli võrra ja lisatakse juurde 13 mitte regulaarset eskadrilli (Auxiliar Air Force).

Üldiselt tõuseb Inglise õhujõudude eskadrillide arv 85-ni.

Huvitav on veel märkida, et õhulaeva „R 101“ hukkamine ei jätnud mõju avaldamata õhulaevade ehitamise politikale. 1930. a. eelarves õhulaevade ehitamiseks oli ettenähtud 342.000 £. Selle aasta eelarves aga figureerib palju tagasihoidlikum arv — kõigest 59.000 £.

Ühes eelarvega saadeti kõikidele õhujõudude juhtele ringkiri, milles kutsutakse kokkuhoiule käesoleval eelarve aastal.

*

Ülikoolide eskadrillide elust.

Teatavasti on Inglise ülikoolidel oma lennu-eskadrillid, mis kuuluvad Auxiliar Air Force (Tagavara õhujõudude) koosseisu. Käesolevas „Aeroplane“ numbris kirjeldatakse Cambridge ülikooli eskadrilli elu. Akadeemilise aasta jooksul olla sooritatud 2000 lennutundi ja eskadrilli koosseisus on 73 üliõpilast, kes suure vaimustusega kõikidest harjutustest osa võtavad.

*

The Air Weapon (Õhu relv). Vol I.

C. F. Snowden Gamble'i raamat „The Air Weapon“, mille sisu põhjalikult refereeritakse, olla parim ja tusedam ajalooline teos sõjaväe lennuasjanduse alal. Esimene õhurelv autori andmetel tarvitati aastal 1793. Prantsuse revolutsiooni ajal ning esimese sõjaväe õhupalli konstruktoriks on olnud Jean-Marie-Joseph Coutelle.

Esimene õhust pommitamine leidis aset 1849. aastal, mil austerlased hästi varustatud ja siseseatud õhupallide abil pommitasid Veneetsia linna.

Autor tähendab, et Inglismaa viimasena sai aru õhujõudude tähtsusest ning 1914. a. oli tema vähem kui teised riigid õhusõjaks ettevalmistatud. Süüdi selleks olla Inglise rahva suh-

tumine sõjaväele üldse. Sõjavägi ei ole Inglismaal populaarne ja parlament kunagi ei lubanud raha uuenduste läbiviimiseks. V. A.

SAKSAMAA.

Deutsche Wehr (end. Deutsches Offizierblatt) nr. 11, 18. märts 1931. Saksa maa- ja mereväe häälkandja, 4. (35.) aastakäik.

Hauptm. Dr. K. Hesse: Sõjaväeline noorus ja sõjaajalugu. Ei olevat õige ülekujata õppekavasid sõjaajaloo tundidega. Vanade vaade, et sõjaajaloo noorus ammutab retsepte ja eeskujut võitudeks, olevat ebaõige... Sõjaajalugu aitavat vaid kujundada noore juhi (õpilase) iseloomu ja andvat arusaamise relvastatud jõu (armee) üles-

annetest teatud ephohhil. Ta selgitab ühtlasi, et sõjanduses pole midagi sündinud, ega sünni, revolutsioonilisel teel, vaid kõik areneb loomulikult (evolutsioneerub).

Kol.-lt. Voigt-Ruschevych: Hävitamisoperatsiooni kavatsusi türklaste vabadusvõitluses.

Türgi-Kreeka sõjast 1919—1922. Kirjeldatakse kreeklaste kavatsed suurt hävitamisoperatsiooni, alates 23. aug. 1921. 12 diviisiga (nendest võitlusjärgus 9 diviisi) Eskisehirst väljudes Gordium'i, Karadagi, Katrandyejõe türgi positsioonide peale. Kreeklased on kahekordses ülekaalus. Alguses edu, kuid juba 1. sept. tõkestub pealetungiooperatsioon. 14. sept. annab Kreeka ülemjuhataja taandumise käsu: hävitamisest taandumisele, nagu sakslased Marnel... Ankara (uus pealinn) oli loosungiks (programmiks), millega türklased võitsid. Ankara kaitsel olevat avaldunud täies hiilguses Mustafa Kemal'i väejuhi geenius. Olles päästnud türgi väed hävinemisest, alustab ta ise vastupealetungiga hävitamisoperatsiooni (Cannae) kreeklaste suhtes. Viimased pääsevad sellest vaid kiire taandumisega. 14. sept. 1921 olevat alustunud 22-päevane lahing, mis olevat vihaseim ja visam lahing sõjaajaloos. Mustafa Kemal soovib vaid rahu. Ta viskab omad sõdurid võitluse rahu eest.

Oma viimaseks suureks operatsiooniks annab napoleonliku käsu: „Sõdurid! Märkiks Vahemeri! Alga!“ Märk saavutati. Kreeka armee oli hävitatud; Väike-Aasia vabastatud.

Fregatkapt. Küster: Uus lennukite emalaev.

Kol.-lt. Scholz-Roesner: Sõja kirjatuvidest.

Kol.-lt. Kevisch: Ohvitseride õppustest.

Soovitatakse: 1) Ettekandeid puhtal kujul, 2) ettekandeid segatud oponentide küsimustega, 3) küsimused — kostmised, 4) ettevalmistamata (ekspromt) esinemised.

Hea õppetöö ei pidavat taotlema niivõrra mõne teaduseharu kättevõimist, kui võrra kasvatuslikke eesmärke. Tähtis on arendada ohvitseri kui isikut, kui massi juhti, kes oskab kaasa tõmata oma alluvaid (sõdureid) igas olukorras.

Hauptman Ritter: Välismaade sõjaasjandusest. (Lennumanöövrest Prantsusmaal sept. 1930).

Tähelepanuväärivat sõjakirjanduses. Kol. v. d. Goltz'i märkmeid kol.-lt. Dr. jur. Cuse teosele: „Die Kämpfe des Weltkrieges an der Kaukasusfront vom Kriegsausbruch bis zum Frieden von Brest“. (Võitlusi Maailmasõjas Kaukasuse rindel sõja algusest kuni Bresti rahuni).

Taktikalisi ülesandeid. Ke.

SOOME.

Hakkapeliitta nr. 8 — 1931.

1) „Soome sõdur vanade rahvalaulude kujutusel“ — valjult kohusetruu, väevu ja ohtusid põlgav, isamaad ja kodu ülekoige armastav.

2) „Kroonitud peade eluohutlikkusest.“ — Tähelepanekuid Soome ajaloo. Tabeleid Soome valitsejate sünni- ja surmaaegadest.

3) „Prantsuse ja Itaalia võistlus.“ — Dr. H. Gummeruse kirjutis fänapäeva Euroopa poliitika

tähtsamast tegurist, Prantsuse-Itaalia vahekorast. Autor nimetab Prantsusmaad praeguse Euroopa rikkaimaks riigiks, kes maailma majandusolude kitsikusest ei kannata sugugi sel määral kui Euroopa muud rahvad. Uue sõja puhkedes Prantsusmaa võib panna välja 4½ miljonit meest. Siia juure arvatud Prantsuse liitlased: Belgia, Poola, Tšehhoslovakkia ja Jugoslaavia. Lisaks laialdased asumaad. — Itaaliale, kel on idas sõbralikke suhteid Ungari ja Bulgaariaga, kes on sõlminud sõpruslepingud Kreeka, Türgimaa ja Austriaga ja muutnud Albaania oma vasallimaaks — ei meeldi Prantsuse võimuasend Euroopa mandril. Itaalia püüab saavutada ülemvõimu Vahemeri, pörkab aga kõikjal oma riigi laiendamispüüdeil kokku Prantsusmaaga. Itaalia otsib omale sõpru Prantsusmaaga vastasleerist, on lähenenud isegi Nõukogude-Venele, hoolimata fašismi ja bolševismi järest erinevusest. Rahvasteliidus itaallased Saksa, Kreeka, Bulgaaria ja Ungariga moodustavad erirühma Prantsusmaa vastu. Maal kannustatakse sõjakust. Ja Prantsuse? Vaatamata kõigele rahupropageerimisele — loovutab Prantsuse parlament miljardide uuteks kindlustustõiks ja sõjalaenuks.

Kõigist rahvasteliidu pingutusist ja Pan-Euroopa aate arenemisest hoolimata leiab autor Euroopa välispoliitilise õhkkonna olevat täis elektrit.

N.-VENE.

„Vojennõi Vestnik“ nr. 6. — 25. 2. 1931.

Töötatöölise rahvusvahelise päeva puhul. Päeva ettevalmistamisest ja loosungitest. „Et kaoks kriisid, tarvis hävitada kapitalism.“ (Stalin)...

I. Shubin: Partei organisatsioonist ja kunstilisest loomingust punaväes. Kunsti tähtsusest propagandas ja meelelahutuses.

Punaväe õppe alal. Taktikaline ülesanne pataljonile: lähenemine ja pealetung. Õppe eesmärk — pataljoni staabi töö. Lahendada küsimused: a) pataljoni lähenemise tehnika ja hargnemine pealetungi lähtel; b) laskurkompaniide koostöö organiseerimine kuulip. ja suur-tüki tulede kasutamises maastiku esemete valutamisel.

V. Serebrovski: Pealetung ja kaitse talvel Karjala oludes.

S. Korovjakov: Õhumärkide tulistamise õppe metoodikast.

I. Andrejev: Üliõpilased — rühma-ülemad reservis.

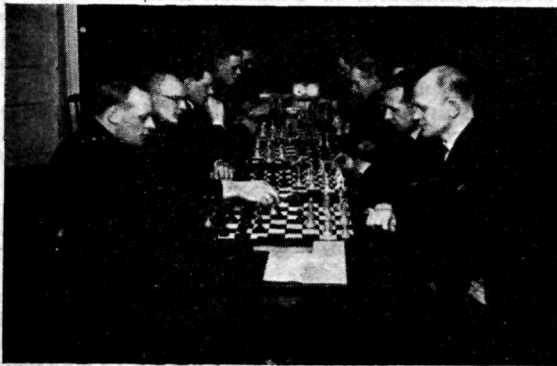
Partei-politilise töö osas lahendatakse küsimust, kes moodustab „bojevoi aktiivi“, ja mis talt loota. A. Rudoi seletab: „Üldtunnustatud, et põhi, tähtsamaks „bojevoi aktiivi“ ülesandeks on — olla mõjutuse juhtmeiks ja toeks kommunistlikule rakukesele ning juhtkonnale rännaku ja lahinguraskuste võitmiseks; eriti aga lahingus kriiside puhul“. Lihtsam keeles — „bojevoi aktiiv“ on löögigrupp (löögimeeste kamp vastu-luure abiülesandega).

Rida artikleid selgitab, et „bojevoi aktiiv“ ei seisa väeosades oma nime kõrgusel. Soovitatakse komsomolside ja partei liikmete lähemat osavõttu „bojevoi aktivist“. Seni kombeks olnud pikad jutuajamised (sovestshanije) enne tegevusse astumist (lahingõppustel) olevat ennem kahjulikud kui kasulikud.

K.

Maleturniir Tallinna garnisonis.

Tallinna garnisoni ohvitseride-vaheline maleturniir, mis algas 20. jaanuaril s. a., jõudis lõpule 3. märtsil. See oli järjekorralt teine ohvitseride-vaheline maleturniir Tallinnas. Osavõtjaid turniirist seekord oli 12 ohvitseri. Möödunud aasta turniiriga võrreldes võis käesoleval aastal märgata üldist maletamisoskuse tasapinna tõusu. Üksikud partiid kujunesid juba tõsis-teks võitlusteks, kus frontaalsed läbimurded ja haarangud tiibadelt vaheldusid tõsiste ja läbimõeldud seisudega kindlustatud positsioonidel.

Tallinna garnisoni ohvitseridevaheline kiir-maleturniir Ohvitseride Keskkogu ruumes 3. III 1931.

Turniiri lõpuks kujunes auhinnasaajate järjekord järgmiseks:

1. kapten V i n g i s s a a r, Sidepataljonist — 9½ punkti.
2. kapten M i h k e l s o n, lennubaasist — 8½ punkti.
3. kapten T a r n i n g, 3. diviisi staabist — 8 punkti.
4. Kv.-am. L u i k, sõjaprokuratuurist — 7½ punkti.
5. kapten J a k o b s o n, sidepataljonist — 6 punkti.

3. märtsil korraldati möödunud aasta eeskujul ka kiir-maleturniir (välkturniir) 10 osavõtjaga. Ka siin kapten Vingissaar pani end maksma ja tuli võitjaks 100% -ga, s. o. ilma ühegi kaotuseta. Teisele kohale tuli kapten Jakobson, kolmandale — kapten Tarning ja neljandale — kv.-am. Luik.

SISUSTIK: G. M. Taani desarmeerimine. — A. T. Sisemäärustiku muudatusi. — Dr. K. Lellep. Vabasurm. — Öhu- ja gaasikaitse alalt: a) D. B. Gaasi- ja pommikindel varjend elumajas. b) H. J. Lennumudelitest. — J. Tomson. Venelaste vaateid mootomehhaniseeritud koondistele ja nende taktikale. — G. K. Partei-politilised organid RKKa-s ja nende tegevusest. — P. Villemi. Petseri lõplik vabastamine 29. III 1919. — Riviohvitser. Mõtteid kaitseväe vormist. — H. O. Noorem-ohvitserkonna päevamuredest. — Joter. Prantsuse uusimad piirikindlustused. — B. Caesar Gallias. — Suurtükiväelane. Hobuse loomulik tasakaal ja tasakaal ratsaniku all. — Ke. Marssal Foch'i seniavaldamata mälestusi. — Sõjaväelisi teateid. — Kaitseväe elu. — Sõjakirjandust. — Male.

Veltveebli kass on saanud pojad . . .
(The Passing Show.)

Mehaan. Kivitoostus
A. E. D. JÜRGENS
Kaupmehe t7 Tallinn.

Kaitseväelaste elukindlustusest.

Kindlustusviis, mis oma arvurikaste hüvede tõttu on kõlblik väga mitmesuguste elukutsetega ja varandusega kui ka varnaduseta isikuile, on — elukindlustus. Nagu üldiselt teada, võimaldab elukindlustus rahakogumist. Parema elujärje omandamine on aga iga inimese suurimaid püüdeid. Kindlustussumma maksavad kindlustusseltsid kahel juhul: surma korral või hiljemalt teatava arvu aastate üleelamisel. Nii võib saada selle rahasumma väga paljudel juhtudel kindlustaja ise, vastasel korral aga isik, kelle ta selle saajaks määranud.

Ohvitserkonnas on juba väärilist hinnangut leidnud elukindlustus, nagu sellekohased andmed kindlustusseltsidelt näitavad. Valmistatakse võimaluse vastu, et võib olla ollakse kord sunnitud minema erru ühel või teisel põhjusel. Suur kindlustussumma võimaldab eruohvitserina rahuliku ja muretu äraelamise. Ühtlasi on ka ohvitseri perekond valmistatud võimaliku surmajuhu vastu.

Noor ohvitserkond on samuti huvitatud elukindlustusest. Alates ohvitseri karjääri, sõlmivad nad elukindlustuslepingu ja aastate möödumisel — kui saadud kindlustussumma — asuvad perekonna loomisele jõuka mehana.

Väga sobiv — võiks öelda isegi hädatarvilik — on elukindlustus kaitseväelastele, kelle teenistus ei ole kuigi suur. Üleajateenijail, kes elavad kasarmus ja söövad ühisköögist, on rahalised väljaminekud elamise peale väikesed. Ja siiski võib tegeliku elu põhjal öelda, et paljudel üleajateenijail kipub palk ilma ülejäägita kätte ära sulama. Elukindlustus aga teeb

kohustusliku ülesande kindlustatule aegajalt panna raha tagavaraks preemiate tasumiseks. Säärane kokkuvõtte piirab ainult kasutuid väljaminekuid ja pisikesi pillamisi. Kui lõpuks aastate möödumisel üleajateenija-kaitseväelane ei vasta enam rivi nõuetele, võib ta tõhusa kindlustussumma alata muud elu.

Ka neile üleajateenijatele, kel on perekonnad, osutub elukindlustus heaks abinõuks tuleviku perspektiivide heledamaks muutmisel. Ka neid võib tabada hetk, mil nad on sunnitud loobuma karmist ja pingutusi nõudvast rivielust. Kindlustussumma on uue töö või ärialal teotsemise algamisel tubli alus. Üleajateenija perekonnal ei tule niisuguse ametivahetuse puhul üle elada majanduslikku kitsikust, samuti ka siis, kui perekonna toitjat tabab surm, mis on isegi rahuajal sõjamehe elukutsega tihedalt seotud. Nimetame siinkohal näit. piirivalve teenistuses olevaid kaitseväelasi, kes agara ja kohusetruu teenistuskohuste täitmisel on seisnud mõnikord äraandlikkude kuulide märklauaks.

Kindlustusseltsidest nimetame siinkohal kodumaa suurimat seltsi „Ekat“, millel on kõige laialdasem praktika muu seas ka elukindlustamises. Oma suurte kogemuste ja asjatundliku tegevuse tõttu on „Eka“ suutnud teha kõige odavamaks Eestis oma elukindlustuse preemiamaksud. Samuti on „Eka“ üks väheseid seltsi, kelle rahuaegsed tariifid sel alal on maksavad ka võimalikkude sisemiste rahutuste puhul riigis. Sellega on mõeldud just eriti vastu tulla soodustustega kaitseväelastele. A. V.

Ärge unustage!

Kõige soodsamini tellite endale
era- ja vormiriided

rätsep RIIŠ'i juurest.

PELGULINNAS, Olga t. 5, tel. (2) 13-93.

Omnibuseühend. Veneturult ja raekojalpl.

Restoran - Hotell
Europa

Tallinn, Viru t. 24. Tel. (2)11-68.

Pärast kapitaalremonti —
võrratult puhtad ja muga-
vad toad ja kabinetid.

*Soojad ja külmad söögid.
Soojad söögid elektripliidilt.*

Lõunad igapäev kella 1—5.
Muusika kella 1/2 2 p. — 1/2 1 õösel.

Kõige välismaa ja kodu-
maa parimate veinivabri-
kute veinid ja liköörid.

RESTORAN
„Manon“

end. „Ernest“
Viru tänav 13.

Teatan austatud külasta-
jatele, et olen avanud
pärast remonti endise
restoran „Ernesti“ ruu-
mes ajakohaselt sisustatud
baar - restorani.

Äri juhatus minu isikliku
valve all.

Võistluseta hinnad.

I klassi köök. Korralik teenimine.

LÕUNAD kella 1—6

Muusika kl. 2—4 p.l. ja kl. 8—1/2 1 õhtul.

Austusega *A. Soodla.*

G. Heinmann

Kondiitriäri ja kohvik

S. Karja tän. 4. Telef. 20-47.

Oma tööstuses valmistatud

Shokolad

tahvlites, shokoladikompekid liht-
ja maitserikastes ilukarpides alati
suures valikus saadaval.

Alati saadaval: **tordid, koogid,
küpsised, Viini- ja kollane sai.**

Tellimiste vastuvõtmine kõikisugu
kondiitri maiustuste peale.

Hinnad mõõdukad!

E. GÜNTHER

TALLINN,
TARTU, VILJANDI.

Nimi

GÜNTHER garanteerib

kauba headuse eest.

NÕUDKE AINULT MAAILMAKUULSAID

autokumme

FISK

Sellega saavutate kokkuhoidu!

Ainuesindaja: „**BALTONAFTA**“

Tallinn, Lai 1.

Telef. 426-69.

Alati ja igalpool,

kus auhindasid toimitud on „Lux“ saadused I-auhind. hinnatud.

Taskulambi patareid — Raadio anoodpatareid — Raadio märjad ja kuivad küttepatareid — Elemendid — kuivad ja märjad — Kella- ja telefoni elemendid igas suuruses — Kütte-, anoodi- ja auto akkumulaatorid. Igal pool saadaval.

Akkumulaatori- ja elemenditehas

KONSTANTIN MÜHLVERK

Tallinn, Jaama tän. 8. Telefon 306-67.

Aksia-Selts

TALLINNA KÕIEVABRIK

Tallinnas, Kopli 33.

(JOHN CARR'i pärijad.)

Telefon (2)12-79.

Soovitab laost ja tellimise peale igasugu

köisi * nööre * frosse.

NÕUDKE IGALPOOL
ainult

ETK

Kohvi

PROOVIGE!
VEENDUTE NENDE
HEADUSES.

Saku õlletehas A-S.

ASUTATUD 1876. A.

PÕHIKAPITAL Kr. 1.500.000.—

JUHATUS — TALLINNAS.

Sealadu:

TALLINNAS, S. KLOOSTRI T. 10/12. TELEFON 17-48 ja 32-86.

Ostame piiramata arvul kergestinuumatud peekonsigu ja igasugustes kaaludes siseturu pekisigu.

Müüme odavasti lihasaadusi ja kõrgeväärtuslikku sulatatud ploomirasva.

ÜHISUS „ESTONIA EKSPORTTAPAMAJAD“

Tallinn, S. Tartu m. 79, postkast 33, tel. 309-53 ja 305-51.

Oleme avanud uue lihakaupluse

„LIHATSENTRAAL“

Estonia pst. 27, (Estonia teatrimaja vastas) tel. (2) 32-94.

Müügil igasugused lihasaadused.

TÄHELEPANU!

Kas olete proovinud meie praadvorsti ja suitsu-praadsinki?

A/s OSKAR KILGAS

Trikoo-, pitsi- ja sukavabrik

TALLINN, VOLTA t. 3. TELEFON 426-30.

Valmistab kõrges headuses:

Sukki, sokke, lastesukki, trikood, pitse, paelu, laudlinu, spordiülikond;

Siid-, poolsiid- ja villaseid kleidi-, pesu- ning voodririideid.

Dekoratsiooni ning mööbliriideid.

Veloutini, Milanaise, Crêpe de Chine, Serge, Crepine, Rips, Taft, Crepesatin jne. jne.

Kaubad varustatud vabriku märgiga ja saadaval üle maa.

Nõudke kodumaa kaupa.

KAUBANDUS-TÖÖSTUS AKTSIASELTS

„KREENBALT“

Tallinn, S. Karja 13.

Postkast 346.

Telegr. aadr.: „KREENBALT“ Tallinn.

Nõudke kodumaa kaupa.

Järgmiste kodumaa tekstiilvabrikute müügikeskkoht ja pealadu:

Balti Puuvilla Ketramise ja Kudumise A.-s.

Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri O.-ü.

*Sindi Tekstiilvabrikute Ühisus, end. Vöhrmann
ja Poeg.*

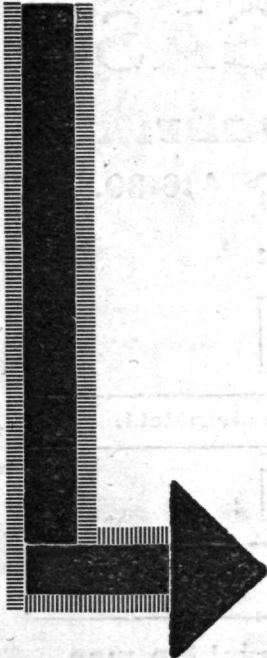
Gesti Niidi Vabriku Ühisus.

Kõikide ülalnimetatud vabrikute saaduste en-gros müük.

TAIMEVÕITÖÖSTUS

„Gesti Kofowar“

Tallinn, Võrgu 27-14, telef. 27-43,
29-96.

OSTKE KÕRGES HEADUSES

taimevõid „Asta“